

ВЕСТИИК

Литературен

ВЕСТИИК

● Книгите на 2015

● Визуалните изкуства през 2015

● Театърът през 2015

- Разговор с Марек Буенчик
- Владислава Войнович
- Михаил Неделчев, *Апология на Йордан Йовков*
- Клуб „Пикуик“ на Емил Басат
- Яцек Подшагло
- Евелина Ламбрева Йекер
- Любов Кронева
- Емил Орманов
- Рецензии за нови книги

Светло
Рождество
Христово
и честита
2016 година!

Следващият брой на АВ ще
излезе на 6 януари 2016 г.



С подкрепата на Национален център на книгата

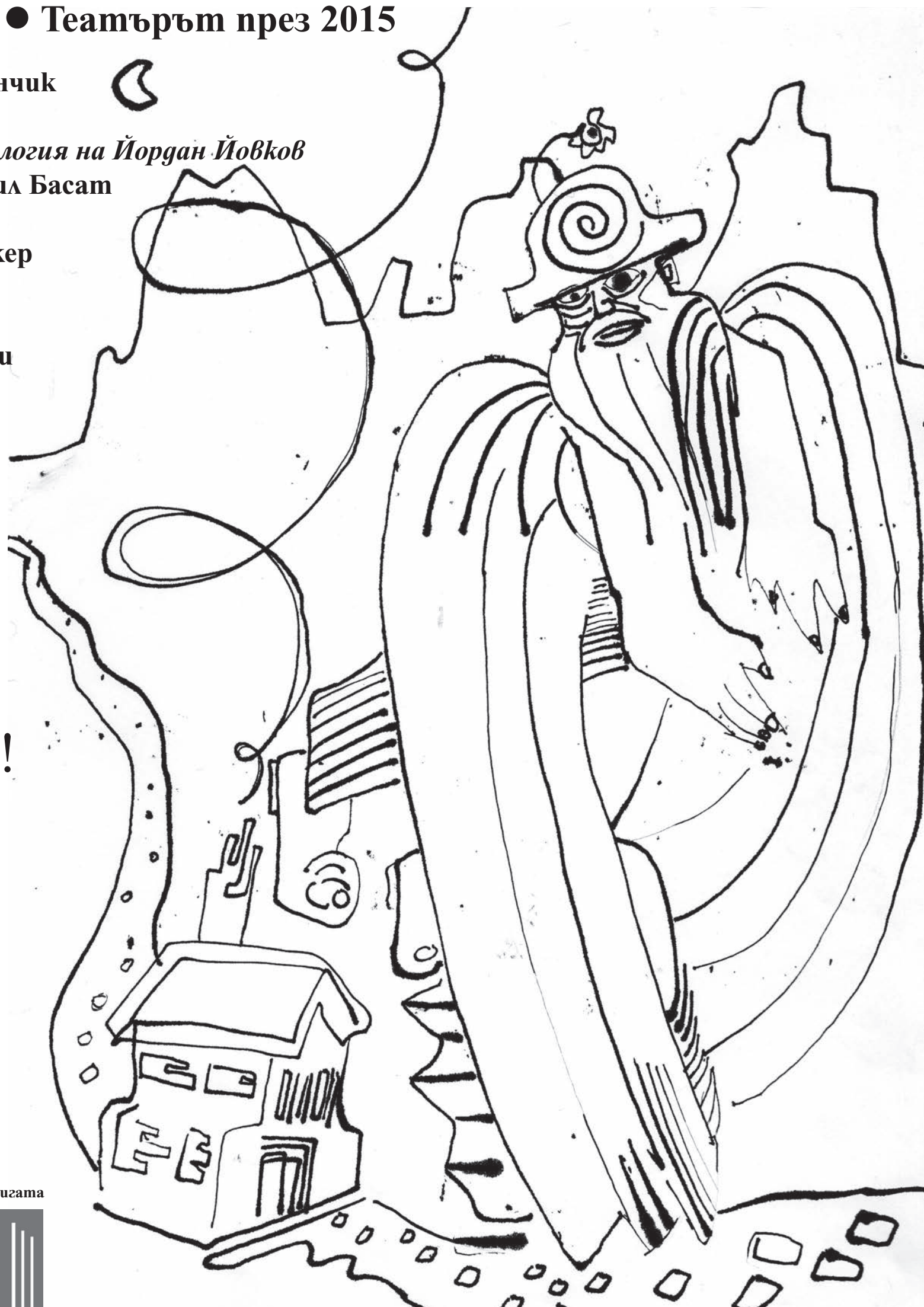


Рис. Александър Байтошев



Мисията на Църквата е тематичното ядро в новия 105 брой на сп. „Християнство и култура“. На нея е посветен и репортажът от седмицата на православната книга във Варна. „Църквата предлага не идеология, а опит в Бога“, настоява Лимасолският митрополит Атанасий в интервю за броя. И пак по темата в рубриката „Другият в християнството“ можете да прочетете класическия текст на Дитрих Бонхьофер „Църквата пред еврейския въпрос“ и статията на Атанасиос Н. Папанасиу „Срещайки дружостта. Християнската антропология и културата на мира“. На духовните странствания във вярата пък са посветени анализът на Вениамин

Пеев за „Духовното пътешествие на Джон Бъниан и неговият *Пътешественик*“, пътеписът на отец Петко Вълков „На път за Ла Салет“ и есето на Михаил Шиндаров „Ако е рекъл Бог...“. Посещението на папа Франциск в САЩ е представено с два прочита, дело на Артър Брукс и Рос Даутат. В рубриката „Християнство и философия“ може да откриете статията на О. Я. Зоткина за „Философията като вярващо мислене: о.Павел Флоренски и Блез Паскал“, а в „Християнство и история“ – анализът на Златина Карабълчева „Между усамотението и политиката – аскетът във византийския мегаполис“. Мисията на църквата е представена и с откъс от духовния дневник на Раиса Маритен, както и със статията на Ив Аман, посветена на „Наследството на Александър Мен в контекста на християнството през XXI в.“. Броят е илюстриран с работи на Йосиф Питер, предоставени с любезното съгласие на Националната галерия.



ПОРТАЛ „КУЛТУРА“

www.kultura.bg/web/ – нова територия за гледни точки, видеointервюта и дебати с колумнистите Иван Кръстев, Калин Янакиев, Теодора Димова, Деян Енев, Тони Николов и Андрей Захариев, Даниел Смилов.

Вижте: Дук Оостинг – „Какво ни притеснява в бъдеща Европа?“

Прочетете: Цветан Тодоров – „Моцарт – човекът от епохата на Просвещението“;

Чеслав Милош – „Сбогуване с Албер Камю

Американското издание на „Физика на тъгата“ от Георги Господинов е сред 10-те номинирани книги в категорията за преводна проза на престижните награди PEN. Романът, преведен от Анджела Родел, ще се бори за наградата заедно с нов превод на английски на Достоевски, както и с миналогодишния носител на Нобеловата награда Патрик Модуано. Журито, което тази година ще реши кой е победителят, е съставено от Роналд Майер, Авия Къшнър, Елизабет Жакет, Джефри Зукерман и Сара Нович.

Романът „432 херца“ от Недялко Славов (издателство „Хермес“) спечели наградата „Хеликон“ за нова българска художествена проза за 2015 г.

Иглика Василева е носителът на тазгодишната награда „Кръстан Дянков“ за превода си на романа на Джон Банвил „Недосегаемият“ (ИК „Колибри“, 2015).

Специалната награда получи **Бистра Андурсева** за превода на „Английски за гълъби“ от Стивън Келман (ИК „Жанет 45“, 2014).

УТОЧНЕНИЕ

Силвия Чолева не е участвала в избора на Книгите на АВ.

АКАДЕМИЯ

Ректорът на Югозападния университет „Неофит Рилски“ - влюбен в „най-красивата“ от всички науки

- Не е ли предизвикателство да си начело на образователна институция във времето на демографски срив?
- Несъмнено, защото не е тайна, че в последните няколко години броят на свободните места в държавните и частните висши училища е значително по-голям от броя на завършващите средно образование. Всеки университет се стреми да предложи най-доброто, най-атрактивното, най-търсеното на образователния пазар в съревнованието за студенти. Югозападният университет е сред университетите с традиции, който разполага с висококвалифицирани преподаватели, много добра материално-техническа база и много възможности за студентите да развиват своите таланти и умения в областта на науката, художествено-творческата и спортната дейност. Предлагаме обучение на български и английски език в 71 бакалавърски, 97 магистърски и 68 докторски програми. При наличието на толкова специалности за един млад човек е лесно да избере това, което търси за себе си и в какво иска да бъде обучаван. Стараем се да отговорим на образователните нужди на региона, а и на цяла България, като разкриваме атрактивни специалности като тези във Факултет „Обществено здраве, здравни грижи и спорт“, където обявените места за медицински сестри и акушерки се запълниха изключително бързо. Допълнителните специалности в областта на спорта, даващи треньорски профил, не само учителска правоспособност, също привлякоха

студенти. Имаме нови специалности в Техническия факултет, водещ български университет сме и по брой докторанти, които се обучават при нас.

- Напоследък все по-усилено се говори на различни образователни форуми, а и в Стратегията за развитието на висшето образование за периода 2014-2020 г. е залегнал принципът, че финансирането на университетите ще зависи от качеството на научната дейност, която осъществяват университетите. Имате ли притеснения в тази посока?
- През февруари т.г. Народното събрание прие Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2014-2020 г. В този основен държавен документ е формулирана оценката за актуалното състояние на висшето образование в страната и са маркирани основните насоки за неговото усъвършенстване. Там изрично е казано, че при хронично недофинансиране се обезценява интелектуалният труд и се стига до така наречената образователна емиграция. Сред приоритетите на Стратегията е и идеята, че правото на финансиране за научна дейност от националния бюджет трябва да имат само ВУ със сериозни научни резултати, а размерът на средствата за наука да зависи от тези резултати. В този смисъл Югозападният университет „Неофит Рилски“ няма за какво да се притеснява, защото активно осъществява международна дейност с образователни, научноизследователски институции от Европа, САЩ и Азия, научноизследователска дейност, финансирана от програми за европейско териториално сътрудничество „Гърция - България“ и „България - Македония“, Седма рамкова програма, Фонд „Научни изследвания“, Световната банка, COST, Програма „Развитието на човешките ресурси“ и др. Изградени са и функционират повече от 30 лаборатории и научноизследователски центрове. Сред приоритетите ни са повишаването на



качеството на обучението, на научните изследвания, развитието на иновациите. Очакваме до края на годината да бъдат обявени покани за кандидатстване по новата оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г. и Програмата за трансгранично сътрудничество „ИНТЕРРЕГ V-A Гърция – България 2014 – 2020 г.“, където да сме допустим кандидат, ето защо вече сме сключили договори за партньорство, осъществили сме много контакти с университети и други институции от Европа и имаме стратегически планове за проекти. Горд съм, че вече имаме и спечелен проект по Осмата рамкова програма на Европейския съюз за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“, тъй като спечелването на проект по нея е изключително трудно, а и престижно. Няма да избързвам да говоря за него, тъй като сега предстои да се сключи грантово споразумение по него, ще добавя само, че в този проект Университетът е в консорциум с още няколко престижни университети от Западна Европа. Да не пропусна и европейската програма „Еразъм+“, която стартира през 2014 г. Броят на сключените по „Еразъм+“ договори с партньорски университети

е 72, което е доказателство за международната разпознаваемост на университета и показва, че ЮЗУ „Неофит Рилски“ е предпочитан партньор за транснационално коопериране. Интересът към „Еразъм+“ е огромен. Проектът „YouthMobilization – Cultural Heritageand Athletic Valorization (УМС(Н)А)“, финансиран по Европейска оперативна програма за териториално сътрудничество Гърция - България 2007 - 2013, е един от проектите, с който Югозападният университет се гордее много. Той спечели наградата в категория „Културно и езиково многообразие и идентичност“. През месец май в Женева на Световния форум по въпросите на информационното общество (WSIS Forum 2015) на тържествена церемония ми беше официално връчена наградата. Проектът на ЮЗУ беше отличен сред повече от 300 номинирани за участие в конкурса. Само 18 успеха да получат престижни награди. Мисля, че това е едно много голямо постижение не само защото някои от съорганизаторите на форума бяха ООН и УНИЦЕФ, които смея да кажа, че не се нуждаят от представяне. Приоритетно за нас като университет е разработването на екипи от учени на международни и национални проекти, които да използват максимално фондовете на Европейския съюз. Между другото в Стратегията се предвижда частта от субсидията, която се разпределя според броя на обучавани студенти, постепенно да се намали до 40 на сто, а останалата част да се разпределя въз основа на коефициент за качество на обучението, свързан с обективни количествени критерии като успешна реализация на студентите (процент заети, начална заплата), научни резултати и др. В този смисъл за нас е важно усилията на Университета да бъдат насочени в посока, която ще позволи адекватна реакция на промените.

Мартин Христов – преводачът и издателят

И Мартин Христов е отдаден изцяло на любовта си към унгарската литература. За това говорят преведените и издадени от него книги. Казвам издадени, защото освен преводач той е и издател. А издателството му е „Ерго“. Перфекционист по природа, той отглежда всяка своя книга като собствено дете. За него книгоиздаването е призвание, морална позиция.

Ето кратък списък на преведените от Мартин Христов книги и автори:

Банки, Ева. Златно взем. Роман. София: Ерго, 2011.
Бартиш, Атила. Покоят. Роман. София: Ерго, 2004.
Бибо, Ицван. Политика, морал, демокрация. Избрани студии (1942–1957). София: Ерго, Огледало, 2003.
Дьоре, Балаж. Баща на мъртвите. Роман. София: Ерго, 2009.
Егреши, Габор. Турски дневници. Пътепис (откъси). – В: От Карпатите до Балкана. Дневници и спомени на унгарската емиграция в България (1849–1850). Състав. Дьорд Арато. София: Огледало, УКИ, 1999.
Кемен, Ицван. Живоговорене. Стихосбирка. София: Ерго, 2010.
Киш, Ото. Марио Звездоберец. Роман в стихове. София: Ерго, 2006.
Мараи, Шандор. Изповедите на един буржоа I-II. Роман. София: Стигмати, 2002.
Месьой, Миклош: Преображения. Разказ. – В: Прози. Състав. Николай П. Бойков. София: Сонм, 2003.
Оравец, Имре. Септември 1972. Стихотворения в проза. София: Ерго, 2012.
Петри, Дьорд. Ивицата, от слънцето огряна. Избрана поезия. София: Ерго, 2014.
Петьош, Андраш. Чужденци. Роман. София: Ерго, 2014.
Тар, Шандор. Сивия гълъб. Роман. София: Ерго, 2008.
Тар, Шандор. Арена пред теб. Избрани разкази. София: Ерго, 2011.
Фердинанди, Дьорд. Самотна гургулица. Разкази. София: Ерго, 2013.
Хаи, Янош. Ксанаду. Роман. София: Ерго, 2006.
Чат, Геза. Опиум. Избрани разкази, дневник. София: Ерго, 2005.

През 2009 г. изпратих на Мартин Христов въпросник във връзка с издателската му дейност и той любезно ми отговори. Тази година му изпратих въпросник, свързан с унгаристичната му дейност. Ето и отговорите му.

– Коя от книгите ти е доставила най-голямо удоволствие? А коя най-много мъжи?
– Като че ли все още първенството държи „Изповедите на един буржоа“ на унгарския писател Шандор Мараи. Прекрасен разказвач, проникателен мислител, авантюрист по душа, творил през миналото столетие. Лексиката е богата, езикът – жив, употребява много реалии, чуждици, специфични термини, тъй като преброява Европа, а по-късно и света, и често буквално прави томографски разрез на цели нации, държави, култури. Най ми допадна афористичният му на моменти изказ, както разказва, изведнъж синтезира в няколко думи или в едно изречение есенцията на мисълта си, и ето ти афоризъм! Безкрайна наслада ми доставиха и разказите на Геза Чат, също белетрист от началото на ХХ век; в пестеливо, но пластично пресъздадените му истории, в естетическите му стремления човек без трудност открива благотворното влияние на По и немския мистицизъм. Но най-труден може би беше историкът и социолог Ицван Бибо, пълномощен министър по време на Унгарската революция през 1956 г., който в ерудитските си студии осветлява различни аспекти от европейската история, политика, народопсихология. Той дава и най-точната за мен дефиниция на понятието „еврейски въпрос“ в глобален мащаб, пак той извежда политическите, икономическите и етническите тежнени на Източна Европа в далновидната



си студия „Нищетата на малките източноевропейски държави“.

– На какво залагаш при избора си на книга за превод или издаване, кое е определящото?

– При избора на преводни заглавия залагам на собствения си литературен вкус и на вкуса на преводачите, с които работя. Макар че съм по-скоро рационална натура, зодия Дева, често постъпвам емоционално. Истината е, че издателските заглавия избирам рационално, а ги публикувам повече емоционално.

– Разкажи по-подробно за някои от трудностите, които си срещнал при превода от унгарски? Какви качества трябва да притежава един преводач, за да е добър?

– Унгарският език е друга вселена. Числи се към неголямото, но богато на нюанси семейство на угро-финските езици, макар например финският да има само сходна фонетика и граматически атрибути, в лексикално отношение двата езика напълно се различават. Най-главната трудност е не толкова самият процес на превод, който, предполагам, при повечето преводачи действа като автоматизиран логаритъм и се основава на рутинния опит, натрупан с годините, а крещящата липса на адекватни речникови помагала. Последният що-годе използвам голям унгарско-български речник е издаден през 1956 г., затова и преводачите от унгарски спокойно могат да бъдат обявени за герои на преводаческия труд. Качествата, задължителни за един преводач, са, най-общо казано, перфектно владение на майчиния език, изключително добро владение на езика, от който превежда, богата обща култура, склонност към усамотение, постоянно усъняване в качеството на вече преведения текст, което закономерно довежда до възможно най-филигранното му пресътворяване. Преводачът е своего рода интерпретатор, каквито са например диригенти, режисьори, постановчици, и често в негова интерпретация оригиналната творба разкрива нови взаимовръзки, дори може да пожъне по-значителен успех, отколкото в момента на публикуването си.

– С кои от унгарските писатели имаш личен контакт, обръщал ли си се към тях за уточняване на някои „тъмни“ места в книгите им, когато си ги превеждал?

– С всички живи унгарски писатели, които съм превеждал, съм установявал връзка: било лично, било по пощата или чрез имейл. Случвало се е да се обръщам към тях с въпроси относно някои неясни изрази, пасажи, а те са ми казвали, че чрез тези разяснения едва ли не препрочитат наново творбата си. Понякога съм откривал и неточности и пропуски, допуснати в оригинала, които в българското издание вече са отстранени. С един от авторите ми, Шандор Тар, се запознах преди години на унгарския преводачески лагер в Гьодолъ и тогава му споменах за намерението си да преведа романа му „Сивия гълъб“. Беше свит, стеснителен човек. Само поклати съжалително глава и каза, че ме очаква тежък труд. Когато се стигна до сключване на договор за авторските права, Тар вече не беше между живите, заклеямен като доносник на Кагаровия режим, беше напуснал този свят под лицемерните дъждования на немалка част от своите колеги – унгарски писатели, също устрдно сътрудничили на режима.

Когато общувам с авторите, се опитвам да ги накарам да разкрият повече за себе си и книгата, която ще публикуваме. Искam техни фотографии, подробности за живота и творчеството им. И те, като всички нас, са хора най-различни. Повече или по-малко артистични, интро- или екстраверти, успели или недоват успешни. Тези хора са късчета от нашата културна вселена, някои самородни, по-груби, други шифовани, но във всички случаи интересни и неподправени.

– Как стана унгарист, какво те привлече към унгаристиката и превода?

– В унгарската катедра попаднах случайно. Завършил съм испанска езикова гимназия, явих се на приеман изпит по специалността „Испанска филология“. Съдбата ме отпреди на унгаристиката. В началото беше трудно, после заобикнах този самобитен език, по-късно и унгарската страна. Сега с мъдра ирония мога да заявя като унгарския българист Петер Юхас: „Орисан съм на две родини“. Първите ми стъпки в превода бяха репортажни дописки, преведени от унгарски за периодични издания. После дойдоха ангажиментите за художествен превод от Унгарския културен институт – за сборник с разкази и за дневниците на Кошутовата емиграция в България. Няколко години подред посещавах унгарския преводачески лагер, който се организира за начинаещи и млади преводачи, там се запознах с писатели, поети, литературни критици, с някои от които още поддържам добри отношения. Те оформиха и светогледа ми за новата унгарска литература, която в университета не се изучава. Тук искам специално да благодаря на Стефка Хрусанова, също талантилива преводачка от унгарски, за помощта и настръчението ѝ да се занимавам с художествен превод.

– Кои са учителите ти в превода?

– Изкушавам се да кажа, че съм самоук, но няма да е вярно. Нямам конкретни учители, но мои наставници бих нарекъл всички български писатели, които съм чел от най-ранна възраст, и също всички талантиливи преводачи, пресътворили световната литература на български език. Изкуството на превода на първо място е изкуството да борабиш с майчиния език. Ако не го владееш до съвършенство, ако всеки ден не полагаш съзнателни усилия да обогатяваш речника си, ако не се изразяваш изискано и на книжовен български език, ясно е, че не става за преводач. Тези изисквания би трябвало да важат и за всички държавни служители на висши длъжности, това обаче не е така. Свидетели сме на катаклизмния блудкав поток от изявления тъкмо на най-високопоставени държавници.

– Разкажи за рода си, родителите ти, годините на учение.

– Родом съм от Вигун, откъдето произхожда майка ми. Родена е в дребнобуржоазно семейство, затова и смяната на режима след 9 септември 1944 г. я поставя в неизгодно положение. Все пак успява да завърши българска филология в СУ „Св. Климент Охридски“, учителства, после дълги години работи като библиотечен специалист. Баща ми е от Роман, навремето важно културно средище, чиято роля след комунистическия преврат целенасочено бива омаловажавана и градеят запада. Учил е инженерство в тогавашния Ленинград. От него съм наследил своята практичност и някои технически умения, от майка си и видинския си дядо – любовта към четмото и писмото. Завърших основно училище в София, а средното си образование – като испански възпитаник в някогашната Френска езикова гимназия. След двете години казармена служба записах унгарска филология в Софийския университет и се дипломирах през 1992 г. в Дебреценския университет „Лайош Кошут“. Излиза, че вече над двайсет години работя за

духовното приобщаване на две иначе сродни в много отношения национални култури – унгарската и българската.

– Няколко думи за издателство „Ерго“?

– То съществува от 2003 г. и е малко частно издателство, започнало повече като моя приумица, което вече разполага със собствен офис и издава десетина заглавия годишно. Начален капитал или изпиране на пари не е имало. Всичко, което съм влагал, е от лични спестявания и субсидии, подпомагащи книгоиздателския процес. Приоритет е художествената литература, отначало унгарската, а напоследък се опитваме да разширим спектъра от езици чрез заглавия от централно- и източноевропейския регион, но присъстват и френски, португалски, италиански, германски, руски автори. Основната ни поредица е „Модерна европейска проза“, вече набират скорост и „Модерна европейска лира“, „Нова българска проза“, „Нова българска лира“, поредицата за хуманистаристика „Контрапункти“, за антична литература „Libri legendi“ и луксозната двуезична поредица за поезия „Събеседници“. Превеждам и издавам само заглавия, които са литература в чист вид и за които съм убеден, че ще обогатят читателя. Гледам на всяка моя книга като на собствено дете. Знам с какъв труд съм ги зачевал, израждал, отглеждал. Някои се радват на завидна житейска съдба, на други не им провървява толкова. Но всяка има собствен живот, качества и недостатъци. Изключително се радвам, щом видя в ръцете на читателя нова своя книга, а още повече – когато открива в нея въплътени издателските си виждания. Работата за мен е мисия, призвание, все още, слава богу, не гледам на нея като на източник за печалби.

Най-известният мой автор като преводач е Шандор Мараи. В България трябва да се разграничава известност от успешност. През 90-те години на ХХ век, след пагането на Желязната завеса, Мараи беше преоткрит в Западна Европа и преизданията му се харчеха в стотици хилядни тиражи. Моята позната, преводачката от испански Юдит Ксантус, се похвали, че златната ѝ кредитна карта и новата ѝ кола се дължат на Мараи. В България бяха публикувани две негови книги – нито аз, нито другият му преводач забогатяхме. Нито пък българските издания на Нобеловия лауреат Имре Кертес донесоха на издателите и преводачите им значителни постъпления. На пазара можете да наложите даден автор само по два начина: чрез масирана скъпоплатена реклама, чийто резултат не винаги е гарантиран, или ако името на автора е достатъчно популярно и е представител на англоезичната литература, тогава по-лесно прониква до съзнанието на читателите.

– До каква степен заниманията ти с издателска дейност ти помагат или пречат на преводаческата ти работа?

– Определено ми пречат. Най-плодотворният период от деня за мен е предобедът. Навремето, като начинаещ издател, можех всеки ден да отхвърлям по няколко страници превод. Сега се случва изобщо да не стигна до превежданя ръкопис. Искa ми се генонощето да имаш поне 36 часа, но в крайна сметка и това ще се окаже недостатъчно, бързо бихме запълнили отпуснатото време с нови ангажименти и развлечения. В напрягаността си ежедневие имам една максима: „Не оставяй днешната работа за утре“. Гарантирано помага!

София – Балатонфюред – София, 16 април 2009 – 28 май 2015 г.

Разговора води
ЕМИЛ БАСАТ

Интервю с Марек Биенчик

Марек Биенчик (1956) – писател, есеист, преводач от френски. Превел е книги на Милан Кундера, Ролан Барт и Емил Чоран. Публикувал е повестите „Терминал“, многократно награждаваната „Tworci“, сборници с есета, в това число „Меланхолия. За тез, които никога изгубеното няма да намерят“ (българско издание 2002), „Oczy Dürera. O melancholii romantycznej“, „Przezroczyść“, „Jabłko Olgi, story Dawida“ и „Книга на лицето“, за която получава престижната полска Литературна награда НИКЕ. Той е автор и на книги за деца и хроники, посветени на виното. Творбите му са преведени на английски, френски, испански, немски, руски и български.

Как се появи концепцията за „Книга на лицето“?

Част от текстовете бяха написани по-рано, а част са написани специално за книгата. Истината е, че аз пиша много и никога не знам от самото начало какво ще излезе. Имам нужда от внезапно просветление. Например със следващата ми книга, „Ябълката на Олга и стъпалото на Давид“, имах минипросветление по време на разходка за начина, по който тя ще изглежда. А тук имах подобно просветление за заглавието, но то дойде по-късно. Това, което отвори книгата, бяха латинските названия – Sportiva, Melancholica, Sensualia и т.н. Когато отпечатах книгата, имаше коментари, че е трябвало да издам две книги – една сериозна и една „по-лека“. Но това никога не е било моето намерение – да правя „учена“ и „обикновена“, „нормална“ книга. Но най-ясно си спомням момента, когато в главата ми се появили тези латински названия. Когато например писах предишния си роман, „Творки“ – знаех, че ще напиша тази книга, но я носих в себе си 15 години, тъй като не знаех как да започна. Тогава в съзнанието ми изплува първото изречение: „Някъде изпод клепачите ми, от самия избор на реката, на бял свят излязоха тези думи“. Тази рима: rzeki-rowieki (река-клепачи) се превърна за мен в това, което французите наричат les clic, в изходна точка.

За мен много симптоматично за тази книга е напрежението между свободното включване на различни теми и стремежа към организация. Самите латински названия на отделните раздели отправят към необходимостта от класификация. Подобна е и ситуацията с интернет – от една страна, изглежда, че там сме свободни да споделим всякакво съдържание, от друга страна обаче винаги съществуват определени принципи за неговата организация. Знаете ли, за мен организацията е израз на връзката с традицията. Ако това трябваше да бъде обикновен сбор от есета, нямаше да го правя изобщо. Не обичам такива книги, които се пишат, просто за да съществуват. Когато пиша подобни сборници с есета – например „Прозрачност“ – винаги се старая да изглеждат като определена цялост. В последната ми книга това е още по-осезаемо, отколкото в „Книга на лицето“. Именно организацията е това, което придава усещането за цялост. Не обичам безформени книги, нито пък силвични книги¹ – един фрагмент, след това друг, една мисъл, след нея друга. Това не е моят стил.

А що се отнася до връзката с Фейсбук – наистина има някаква близост, която издателят ми изтъкна специално с маркетингова цел. Но заглавието е автентично, а не маркетингов трик, защото лицата винаги са били моя obsesia, място, към което постоянно се завръщам.

А могат ли тези лица да се определят и като маски?

Да, още повече, че на полски език заглавието е двузвучно². Не става ясно

дали е едно лице или много лица. Въпреки че харесвам Жан-Жак Русо, не бих могъл да кажа, че пиша цялата истина за себе си. Винаги знам, че това е литературен, измислен аз. Той е донякъде маска. Така е във всичките ми книги. Но ми се иска да вярвам и в това, че е възможно в даден момент маската да бъде свалена. Че не би могло да съществува маска, ако под нея няма истинско лице. Но литературата е като игра на криеница – показва се някакъв фрагмент, а останалото трябва да се разгадае.

Аз и не изпитвам необходимост да изговоря всичко докрай. В тази книга има текст за баща ми, а в последната – за майка ми. Но аз не се възнувам от мемоарната литература, от литературата, която възпроизвежда миналото или пък чрез която авторът се разголява докрай, разкрива най-интимните си мисли. Разказът за баща ми има значение като една от темите и мотивите, които преминават през цялата книга. Една от тези теми е за идилията, която преживяхах, гледайки спортните състезания. Тази идилия се повтаря на няколко места в книгата. Друга подобна тема е тази за хората, които не се борят по различни причини – отказват да се борят или са твърде слаби. Тя се появява в този разказ и след това отново в раздела, посветен на красотата на романа, където писането е представено като начин да се отдалечим от централния мотив на собственото си съществуване. Тази тема се развива и в последната ми книга. Там поставям въпроса защо в литературата има толкова малко дебели хора. Използвам този мотив, за да разкажа историята на моята майка, която цял живот обичаше сладкото и едва на стари години започна да чете книги. Струваше ми се, че случаят с човек, който едва на 90 години започва да чете и прекарва няколко месеца, потънал в книгите, представя необикновен опит. При мен наистина се появяват такива интимни пространства, но аз бързо ги затварям или пък ги представям като повод за размисъл.

За мен в „Книга на лицето“ беше наистина впечатляващо това усещане за единство. Засегнати са различни теми, от различни културни регистри, но в същото време можем да открием единен светоглед. Струва ли ви се, че днес може би твърде лесно прокарваме границата между висока и масова култура? Дали всъщност, ако се вгледаме, няма да открием, че се засягат едни и същи теми, но с различни средства?

Да, струва ми се, че го разпознавате точно. Никога не ме е интересувало писането за harry few. Парадоксално, като изключим два романа в моята кариера, аз не съм автор на романи. Пиша книги, които са жанрово неопределими. На границата между прозата и есето. Така беше с „Меланхолия“ и със следващата ми книга, „Прозрачност“. Пиша между есето и прозата, между ниската и високата култура. Никога не съм се стремил да привлека вниманието на академичните среди. Смятам се за емоционален и дори сантиментален писател. Винаги съм се стремил да стигам до сетивата, а пътят към тях не минава през чисто интелектуалните търсения. Това е една идеалистична нагласа. Опитвам се да бъда писател, който посяга и към високите, интелектуални сфери, но слеза и на нивото на улицата. Ако откривате такова единство, това може само да ме радва. Струва ми се, че ако се погледнат всичките ми книги, могат да се открият теми, които създават впечатлението за обсебеност, упорито се връщане. Всичко това е обвито в определена чувственоост, с определено отчаяние, с малко меланхолия и малко възторг. Мисля, че тези настроения се повтарят от книга в книга. Имам

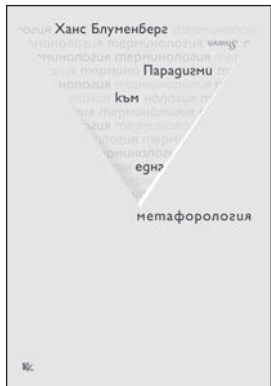
усещането, че това е единна книга. Като Фейсбук – използвам различни образи, на писатели, художници, актьори, спортисти, за да изразя себе си чрез тях.

А вашите читатели замислят ли се, четейки вашите книги, над начина, по който представят самите себе си? Вероятно да, защото всеки читател търси собствения си опит. Особено в първата част на книгата, където говоря за спорта – там мнозина мъже на моята възраст могат да открият собствената си история, но и историята на живота през комунизма. Жените, разбира се, усещат това по различен начин. Но всеки търси себе си, своя образ в текста. Тук важен е и начинът, по който се чете. Човек може да преживява на границата между литературата и действителността. Един мъж ми каза, че след като е прочел „Прозрачност“, книга, която има изключително литературноисторически характер, е плакал. Как е възможно това? Някой да плаче над есе? Не се плаче заради есе, но явно нещо го е докоснало. И тогава осъзнах, че имам най-добрия читател. Това не е книга за университетски хора. Някоя от моите книги не е. Защото те имат подготовката да разпознават определени кодове, но чувствата им са изушени. Най-често. Или пък четат интелектуално, твърде интелектуално.

Но това не е и обикновена книга за всеки читател, защото изисква определени познания, поражда определени затруднения – дори и езиково-стилистични. Върху популярността ѝ се отрази и фактът, че спечели награда. Ако не беше тази награда, щеше да си остане в тези няколко хиляди екземпляра. Понякога се шегувам, че отворих пазара за подобен тип книги. Ето, имаме наградена книга, която хората купуват, а в нея пише за Балзак, за Барт. А следващата ми книга получи повече критически реакции от „Книга на лицето“. Щастливо съвпадение е, че към нея посягат и напълно случайни, съвсем неподготвени за подобен тип четене хора. Тя достига до читатели, които не умеят да се изразят на подобен език. След тази книга, след като тя беше наградена, есеистичният жанр започна да се възражда, да се завръща по страниците на вестниците.

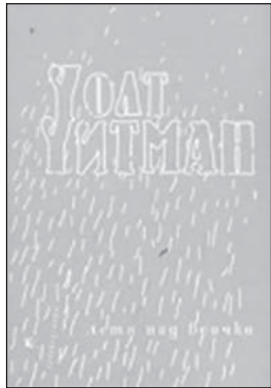
Струва ми се, че са се променили и читателските потребности. Всъщност наред с вашата книга през 2012 г. за наградата НИКЕ бяха номинирани биографии, репортажи и само един роман. Как мислите, на какво се дължи това?

Знаете ли, според моята диагноза има два фактора. Ако погледнете целия световен пазар, не само полския, ще видите, че има много малко разпознаваеми заглавия на подобни sensu stricto литературни шедеври. Има добри книги, но не можем да ги наречем шедеври или велики книги. През тридесетте години и преди това е ясно кое можем да наречем шедевър. Ставало е ясно по-бързо. Разбира се, литературата се нуждае от време, за да разпознае шедевровете. Но тогава като че ли са се появявали повече големи, наистина значими книги. Това приключва. Вече няма Джойс, няма Пруст, няма Ман. Това може да се обясни с факта, че читателят не очаква подобни шедеври в дословния смисъл. Няма подобни очаквания и писателите чувстват това. Знаят, че това, което пишат, е поредната им добра книга, че никой не очаква големия им шедевър. Писателят знае, че читателите му очакват поредната книга и пише поредната книга – двадесетата, тридесетата. Това не е съзнателно приемане, че от тях не се очаква нищо друго, а интуитивно усещане. Що се отнася до полската литература, разбира се, появяват се романи, по-силни или по-слаби, но не изключителни в абсолютния смисъл. Но се наблюдава необходимост от нещо друго, което за нуждите на интервюто ще



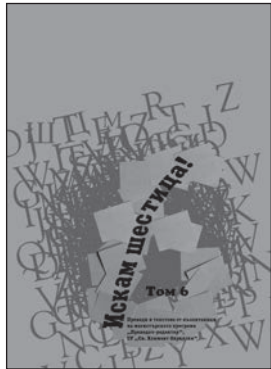
Ханс Блуменберг, „Парадигми към една метафорология“, прев. от немски Нина Николова, ИК „Критика и хуманизъм“, С., 2015, 271 с., 20 лв.

Това е първата книга, с която Блуменберг налага своята „метафорология“ и е похвално, че „Критика и хуманизъм“ ни среща както с нея, така и с писането на един от най-важните мислители на XX в., останал непознат за българската публика. В днешното време на интердисциплинарност изследването на Блуменберг изглежда още по-фундаментално и полезно.



Уолт Уитман, „Летя над всичко“, прев. от английски Огняна Иванова, ИК „Критика и хуманизъм“, С., 2015, 93 с., 13 лв.

„Летя над всичко“ събира известни и неизвестни за българската публика стихове, всички в превод на утвърдената ни преводачка Огняна Иванова, поставила си за цел да улови модерната стилистика на Уитман и да го представи на новите поколения.



Сб. „Искам шестца“, том 6, изд. съст. А. Личева, Д. Карапеткова, МП „Преводач-редактор, С., 2015, 258 с., 5 лв.

Сборникът съдържа преводни хуманитарни текстове, посветени на колективната памет, социологията на емоциите, футбола, криминалните романи; авторски критически текстове на студентите от МП „Преводач-редактор“, както и преводи на писатели

като Тавада Йoko, Хоши Шиничи, Ким Йон Ха, Вентура Калдерон.

4

нарека хипермиметизъм – тоест необходимост от съзнанието, че това, което се чете, непосредствено засяга действителността, ежедневието, че ги отразява едно към едно. Дори когато се пише фикция, тази фикция е документална. У читателя се създава усещане за пренос едно към едно. В Полша тази репортажна литература се развива много добре, появяват се важни социални книги, понякога дори забележителни. Но така читателят се отдалечава от естетиката на литературата. Появяват се книги на наистина забележителни репортери, но техните естетически амбиции са доста скромни. Разказват много добре, много добре композират своите текстове, но това не е романовата естетика. Литературата отива в тази посока и това обяснява защо подобна книга получава награда, защо в Полша подобна литература се радва на такъв успех. Имам такава амбиция – дори там, където няма чиста проза като в романите, да съчетавам есеистичното с прозаичното начало. Това е по-видимо в последната ми книга. Старая се да съчетавам художествената проза с есеистиката, това, което пиша, да има естетическо съдържание, естетическа концепция, конструкция. Не винаги този опит е успешен. Може би не трябва въобще да подхождам по този начин, но докато пиша, винаги ще имам тази нагласа в съзнанието си. Тази формула се променя леко от книга в книга.

Как изглежда от гледна точка на автора ситуацията, в която на чужд език излиза неговата книга? Ясно е, че писателят може да мисли своето творчество като цялост, но той пристига в страната и се среща с читатели, за които тази цялост не е напълно достъпна.

Да, така е. Усещането е леко трагично, писателят трябва да го преболедува. Той винаги е изкушен да обяснява своите книги. Гомбрович постоянно обяснява своите книги, особено за чуждоезичния читател. Обяснява какъв е смисълът на неговата естетика. Аз по-скоро се старая да покажа най-значимите точки. Вчера разговорът се получи много добре³. Говорих за връзката между ежедневието и литературния опит. Разказах за фрагмент от „Книга на лицето“, който не бих могъл да напиша, ако не беше връзката между онзи „хладен и много ясен ден“ от финала на „Сбогом, моя красавице“ на Реймънд Чандлър и един реален ден, който прекарах с мой приятел. Беше точно такъв приятен ден с хубаво време и аз си припомних онова последно изречение. Именно от такова много обикновено, човешко преживяване се ражда текст за писателя и за литературата. Точно това исках да демонстрирам като съществено за моята книга. Както и текста за Барт и писането на роман. Никога не бих могъл да напиша този текст, ако не беше епизодът, който помествам в началото му – ако не бях минал по същата улица, където се случва инцидентът, довел до смъртта на Барт. Именно тези най-важни неща се старая да покажа по време на срещите. Разбира се, там има и много полски контекст, който трябва да бъде изяснен. Това е драмата на нашите страни, на малките страни, че трябва всичко да обясняваме. Ако това беше френска книга, нямаше да ми се налага да обяснявам толкова, защото ни се струва, че контекстът е познат на всички. Няма нужда да се обяснява френският контекст, но ние трябва да обясняваме българския или полския.

Вие също превеждате. Как осъществявате своите преводачески избори? Чувствате ли превода като част от вашия цялостен текст? Или пък като определена форма на диалог? Да, донякъде. Но знаете ли, тази мистика на превода ми е доста чужда.

Тази мистика, тази мания, която възприема превода като среща лице в лице, разговор на две съзнания, които се разпознават при подобна среща. Не се чувствам автор, когато превеждам. Превеждал съм Кундера, най-близък при превода ми беше Чоран. Съжалявам, че вече е преведен на полски, защото има много неща, които бих превел отново. Между нас има една близост, която не бих определил като чисто интелектуална. Харесвам Чоран. Близостта между нас е по-скоро литературна, езикова. До такава степен, че аз се поддавам на неговия език, на неговата образност – историческа, апокалиптична, на този ироничен и по френски красив език. Чувствам, че започвам да го имитирам. Когато се превежда любим писател, неговият език извечно време дава отражение върху собствения ни начин на писане. Така беше с Чоран. Когато превеждах Барт, се улових, че използвам по-често точка и запетая, защото Барт често слага този препинателен знак. След Чоран имах склонност към поантата, след Кундера – към многооточията, изкуството да се диша. Това са техники, които мога да посоча. Това е определен диалог, но не физически или психосоматичен. Както в любимата ми сцена от филма „Близки срещи от третия вид“, където извънземните, срещайки се с хората, се опитват въз основа на височината на тоновете да определят равнището на разговора. Но техните звукове излизат извън нашата скала на възприемане. Има нещо подобно и в превода. Но съществуват и интелектуални, идеини сближавания. С Чоран винаги ме е свързвало възглеждането в парадоксалното, в меланхоличното, провокативното, извънисторическото. Екзистенциалният поглед към историята. У Кундера ми допадат различни неща, не всичко. В началото ме привлече композицията. Започнах да го превеждам, да го чета по време на военното положение. Тогава ни се струваше нещо съвсем свежо, че може да се говори по такъв начин за историята. Той я коментира като писател, с чисто художествени средства. Екзистенциалното начало. Но не всички негови книги са толкова добри.

Как смятате, дали в днешния глобален свят все още можем да говорим за национални литератури, или по-скоро се появяват наднационални констелации на идеи?

Определено можем да говорим за пазарна констелация. Всички книги по света са подобни една на друга. Ясно е, че тази книга – независимо дали е английска, френска или немска – се пуска в продажба. Днес книгите си приличат повече от всякога. Разбира се, има и национални елементи, тъй като писателите са свързани с местата, на които живеят. Но спрямо пазара тази национална специфичност е силно разколебана. Що се отнася до националните литератури – разбира се, не говоря за националистки литератури, за творби, които се отнасят *expressis verbis* към историята, към определени символи – мисля, че има определени червейни движения в литературите. Подобни червейни движения, ровене в езика, в подсъзнателните пластове, които все още са различни във всяка страна. Те се проявяват например при изграждането на героите в полската проза. Там има подобни повтарящи се характеристики. За нашата литература типични са хората неудачници, които участват в едно постоянно, голямо пътуване. Това винаги го е имало. Но аз съм ученик на Кундера и в този смисъл поддържам естетическата опция. И ми се струва, че литературата трябва да е пряко обвързана с естетическите стремежи. Разбира се, тази тенденция отслабва в пазарната литература. Да, за подобно нещо може

да се получи дори и Нобел, както това се случи със Светлана Алексиевич, която наистина е добра писателка, но тези книги са лишени от естетичност и в този смисъл са ненационални.

А какво е според вас мястото на литературата в живота на съвременния човек? Какво се е променило?

Знаете ли, не искам твърде много да мъдрувам, защото не съм обмислял внимателно този въпрос. Той се повдига от време на време, особено в политически напрежнати моменти. От писателя се очаква да даде своя глас, да изкаже някакво политическо мнение, да изрази своето одобрение или възмущение. Тогава аз казвам, че това, за съжаление, е романтически тип мислене, отгласи от романтичeskото мислене. Вярата, че писателят още има някакъв авторитет, че мнението му, неговият глас може да означава нещо. Силно се съмнявам в това. Самият аз не подписвам никакви апели, защото това ми се струва смешно. Това е поведение отпреди 40-50 години в съвсем друга действителност. Днес реалността е пряко свързана с интернет. В нея няма авторитети.

Но публиката продължава да очаква от писателите подобни изказвания. Показателен е примерът с Олга Токарчук⁴.

Да, всички се изказваме в защита на Олга – дали шумно или тихо, дали в разговор или публично. Но ми се струва, че това е по-скоро отглас, игра на адекватно поведение, игра на авторитети. Да, това е важно, но вече няма онова въздействие, онази сила. Но си мисля и за мирния конгрес на интелектуалците през 30-те години. Там се събират най-известните имена, най-известните писатели, а няколко години по-късно избухва най-страшната световна война. Нищо не можем да предотвратим – независимо дали сме големи, или малки имена. Нищо не променяме. Мисля, че по отношение на историята аз съм песимист. Струва ми се, че общественото и политическото въздействие на литературата е по-слабо, отколкото си представяме. Смятам, че литературата е важна и то изключително важна в микропространството. Онова микропространство на катарзиса, изживяването, когато четем книга, която ни вълнува. Но влиянието ѝ при пренасяне в обществено обращение ми се струва слабо. Може би винаги е било слабо, а само ни се струва, че е било по-силно. Книгата въздейства на равнище микрорелация. Тя оказва влияние върху читателя, върху неговите емоции.

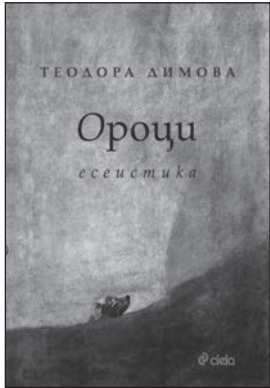
¹ Силва (Silva) – в старополската литература с понятието „силва“ се определя тип писане, при който разнородни по тематика и форма фрагменти се включват в един свободно организиран текст. Типични примери са архивите и домашните книги от периода на барока. Ришард Нич използва този термин в монографията си „Съвременни силви“, за да опише жанровите експерименти, характерни за постмодерната литература.

² В полския език формите за родителен падеж на думата „лице“ (twarz) в единствено и множествено число съвпадат.

³ Става дума за представянето на книгата във Велико Търново.

⁴ След като получава наградата НИКЕ за 2015 г., в свое интервю О. Токарчук прави изказване, в което заявява: „Измислих сме история на Полша като толерантна, отворена страна, като страна, в която не носим вина спрямо нашите малцинства. В същото време сме извършили страшни постъпки като колонизатори, като национално мнозинство, което е потискало малцинствата, като собственици на роби и убийци на евреи“. Тези думи предизвикват вълна от недоволство срещу писателката, включително заплахи за живота ѝ в интернет пространството.

Разговора води
РАДОСТИНА ПЕТРОВА



Теодора Димова, „Ороци“, изд. „Сиела“, С., 2015, 13 лв.

Поредната книга с есеистика на Теодора Димова е доказателство за това, че освен като писател, тя се наложи и като един от най-интересните и провокативни публицисти у нас. Димова пише ангажирано, отстоява каузи и вярата, и новата ѝ книга отлично го показва.



Александър Секулов, „Скитникът и синовете“, изд. „Сиела“, С., 2015, 224 с., 12,90 лв.

Книга за любовта, за общуването, за връзката между поколенията, за себеставането, и както винаги, с една разпознаваема поетика, която Александър Секулов вече е успял да наложи с писането си.



Силвия Чолева, „От небето до земята“, изд. „Жанет 45“, Пловдив, 2015, 13 лв.

Новата стихосбирка на Силвия Чолева за пореден път доказва усета на поетесата към изчистения, овладян и прецизен език, вкуса ѝ към детайла, към тънката граница между фактологичното и фикционалното, както и онова отлепяне от всекидневното и извисяването му, пристъп за стиховете ѝ.

Прииждащите повторения на Мария Василева

Какво може да се очаква от книга, която повтаря заглавието си още на корицата? Всъщност стихосбирката „Повторения“ на Мария Василева не го повтаря, а то е изписано 1,5 пъти, имаме едно цяло и едно разположено заглавие, едно ненаатрапчиво и смалено, и друго, с по-голям шрифт, но разместено, пренесено на задната корица. И още един въпрос. Може ли да наречем поезия в модерния и необходим смисъл на думата „повторения“ – текстове? Нали художественото слово издига себе си чрез новаторство и неповторимост и се снижава, допусне ли повтаряне (на нещо вече случило се, вече известно като вербален артефакт)? Книгата смело се представя чрез нонсенс, поезия, изграждаща повторения. И те са дублирани на корицата, защото вътре в стихотворенията, ако се четат поотделно, стават неуловими, загатнати, скрити на пръв поглед. Няма познати поетични конструкции или „аранжименти“ и римейк на други, стари творби. В тази книга, за моя неочаквана изненада, открит поезия, която не прилича на вече познатото, което съм прочела, обговаряла и съпоставяла досега. „Интровертната поезия на Мария Василева“ (според Кристин Димитрова), стихотворенията (или стихотворението, заради неотграничимостта на текстовете един от друг в книгата) инспирираха у мен един уют, комфорт, спокойствие, въпреки своята новост. Нямахме я конфронтацията между абсолютно непознатия текст и вътрешните ми „пирамиди“ от мислени текстове и нагласи. Няма го моето „съпротивление“ към тези дълго премислени „повторения“ (цели 7 години след първата стихосбирка!). Когато четящият се остави на стиховете в книгката, усещането е сякаш той е част от ставащото на „този нисък бряг“. А случващото се е не друго, а приливи и отливи, вълни от стихотворен ритъм, образи и картини, които прииждат и се отгърпват, отново и отново, в своето премерено и неотменно повторение. Стихотворенията, поставени в този си ред без заглавия (само с едно изключение – „Медуза“), създават впечатление за носене, ментално „реене“ на възприемателя из водата – без усилия, без съпротивление, а като просмукване на още и още състояния,



картини, мотиви, емоции. „Мръсно-то небе“ от първото стихотворение не ме смущава, защото там има и един „кораб който си поема гръх и продължава“ и това „вслушване“ в гръха или в неизреченото продължава нататък, с неподозирана нежност: „мислите се сипят Дали да ги изслушам или да ги докосна“ Мотивът за мануалното познание и въздействие на света/интровертността като нишка върви от едно стихотворение в друго. В „Медуза“: „търсиш мекото сърце натискаш с длан и то се свива“ От агресивния натиск, който кара мотора на действието да се свие – рязък скок на следващата страница, където докосването е причина за светкавична комуникация: „Има ли значение какво докосваш ако го пълниш с желание и то не прелива а веднага отговаря“ Отговаря на какво? – на желанието, на топлината или разпознатото човешко? В следващото стихотворение натюрмортът или ландшафтът вече тъгуват по човешкото присъствие („Цял ден скиташ сам...“). Движението и човешкото присъствие са повторени в „Цветовете на лошото време“, но в своята оксиморонност. Движението: „да се движиш без тъмен съгрьб към движението“ Присъствието: „без себе си“. И предмети, много изброени предмети, които създават свят, жив, дишащ и изпускащ въздух, уморяващ се и изправящ се досущ като човек. „питомни животни“ – това стихотворение запис говори за възможни, а не готови смисли. Зададени са параметри, а

истинската семантика все още предстои. До (в) следващото стихотворение („Сезонът свършва“) празните места са запълнени, смислово конкретизирани. Тривиалното, поетично-изтъркано-сладникавото (лексемата „море“) е влязло в такава свързка, която му влива нова кръв и печели моите адмирации: „морето е заспала мечка“. Мотивът за съня е поредното „повторение“, визиращо състоянието като еднаквост и другост в 3 поредни стихотворения („Сезонът свършва“, „Нощем пожарната“ и „Малко знаят този огън“). Поетическа вариативност, случваща се на принципа на ехото – като повтарящи се наслагвания на смисли и вокализации, казващи все по-малко за предмета или събитието. Логически това води до загадки, заложили в повторенията, които, бидейки изкушени да изясним, трябва да извървим обратния път – от многото повторени образи към онзи пръв, неназован. Горенето от „Нощем пожарната“ в следващото стихотворение вече е „този огън“, а в „Нещата които спират въображението“ е „пламък който ярко се смее“. Последното визирано стихотворение има своето „продължение“ – повторение и ново смислово пренаписване на стр. 36 – „Той се страхува от вода“. Но ако първото внушава една категорична статичност и моментна картинност, във второто „повторенията“ вече са действия, разгръщащи се в сегашния момент: „се страхува..., плаче..., буди се“ и побудителност, която отваря широко хоризонта и пространствата за възможни себerealизации на лирическия герой: „какво му остава освен да гори освен да отплава“. Повторенията, видени в глобален план, едва ли биха имали смисъл, ако не са продукувани от желание за постигане на нов опит, от затвърждаване на вече добре направеното, от подобряване на първоначалния резултат... Или пък не – поетически е казано, каквото е казано, имаме една груза от стихове - които не дават повече обяснения, красиви в сърцевината си, твърди и неподатливи към външния свят.

Стихотворението, което застопори вниманието ми със своята философичност, лапидарност и иносказателност – „Каквото кажеш ще потъне като камък“ – то хем е завършено и самостоятелно, хем не мога да си позволя да го мисля и чета без другото, „Движим се без тежест“. Повторение ли е, щом са сменени гледните точки и състоянията, обуславящи се от дистанцията/и липсата на такава/ между лирическите говорители? Повторение ли е, ако в първоначалното случване действието е запълнено от заедност, а при втората версия заедността е единствено в първия ред „Движим се без тежест“ и оттам нататък лирическата героиня се отдалечава, наблюдава от дистанция и продължава поединично към края, където вече не е сигурна дори в себе си: „За да не излъжа ще те нарисувам със затворени очи с една ръка рисувам устни с другата ги трия“ Въпреки несподелеността и дистанцията (които също се случват като повторения), последното стихотворение засилва усещането за спокойствие и уют – този път буквално чрез приземяване, слизане по вертикала надолу. Комфортът, който трябва да се случи на физическо и душевно ниво, не е свързан с височините на дърветата, а жадува за своя сакрален „дом“. Оттласкването, алиенацията, тук (на стр. 42) е с положителен знак, защото има зададен вектор на движение – „към къщи където търпеливо ме е чакала земята където и да е ме чака“

И още веднъж за повторенията. Те не са само в изброеното до сега, не би следвало да ги мислим само като заложили и зафиксирани вече хрумвания и добре подредени текстови конструкции от автора. Четящият също е потенциален творец на повторения – чрез числото прочити, с които мисли да натовари тази книга, без значение как ще се случи това, дали изследователски или хедонистично.

ИГЛИКА ДИОНИСИЕВА

Мария П. Василева, „Повторения“, Издателство за поезия ДА, София, 2015.

За реторическите канони – от Античността през Византия и отвъд

На следващите редове представяме кратко първата монография на г-р Герасим Петрински „Късноантична и византийска канонична реторика“. Г. Петрински е класически филолог, възпитаник на Софийския и на Атинския университет, с дисертация в областта на византийската литература, в момента – преподавател в Катедрата по реторика във Философския факултет на СУ. В основата на изследването стои т.нар. стандартен византийски реторически Канон, оформен на границата между V и VI в., чието ядро се формира от трактатите на Хермоген от Тарс (II в.) и Афтоний (IV в.), както и някои анонимни произведения. Още със заглавието си, а и с посветените на него първи редове от въведението, книгата сама заявява своята тематична оксиморонност. Това обаче по-скоро можем да приемем като насочване към една първична двупосочност, и интердисциплинарност, на изследването – то се занимава и с комуникативни категории и тяхното (експлицитно или по-имплицитно) развитие във времето, и със самото време, с поредица от епохи и техните културни характеристики и канони. И още една лезитимация на интердисциплинарността

и диахронността на темата: създаването на прогимназии – един от фокусните обекти на изследователския интерес на Г. Петрински – е всъщност „начин за изучаване и коментуване на определени елементи (наречени малко по-късно „метаезикови игиуми“) от класическата гръцка култура. Това, както ще стане дума и нататък, в голяма степен е книга за рецепцията и за културната памет. В този контекст разбираме например защо Аристотел с неговата „Реторика“ не може да остане единственият класически и ключов автор на реторически правила – защото той, както всъщност прави и в други свои трактати, заявява намерението си да говори общо и изобщо по някаква проблематика, но в крайна сметка акцентира – върху онзи аспект/подпроблем, който за него е най-интересен, най-важен. Така явно се е получило и в полето на реториката, или както казва Петрински, акцентът е бил положен от Аристотел в полето на „взаимовръзката между вероятностно и абсолютно познание“ за сметка на стилистиката и диспозицията, които обаче във византийска среда добиват по-голямо значение. Стилът на самата книга е определено увлекателен, но вместо да си служим с това своеобразно епидейктично клише, бихме могли да кажем по-точно и по-контекстуализирано, че той е най-

подходящият според реторическата си прицеленост – и като подбор на думите, и като подредба на примерите, аргументите и заключенията, а и издава също така, или именно затова, лекционната си обвързаност – Герасим Петрински е и увлекателен лектор, и в академичен план е силно радващ фактът, че се появяват и подобни „учебници“ (лекторски материали, съпътстващи живи лекции), въпреки принципната ни разколебаност доколко учебникът (в класическата си затворена форма) е задължителен елемент от хуманитарния инструментариум. В заключението трудът се определя – отново през самата реторическа терминология – като „една прелюдия към огромната средновековна реторическа традиция“ и всъщност писменото обобщаване на подобен огромен материал трудно би могло да е друго освен донякъде въвеждащо, защото иначе би се превърнало в (гял от) каталог или дескриптивен компендиум на запазените реторически трактати, трактатчета, сборници с учебни материали или „образци на реалното красноречие“ – всички тези източници, както посочва и Г. Петрински, са често пренебрегвани, но отвъд тексткритическата работа, която евентуално предстои по отношение на самите тях, остава очертаването, по теоретичен начин, на рамката, в която

те се поместват, и извличането, оттам, на в голяма степен универсален модел за (осмисляне на) рецепцията на античното наследство, приложим и към други времена и действителности. Това като че ли е и най-ценното в монографията на младия колега – разсъждаването върху това в каква степен и какво от Античността в полето на реторическото образование и на реторическата практика е наследила Византия. А между уводните и заключителните думи, в същинската част на книгата, подредено, специализирано, но и определено комуникативно, са представени не само отделните текстове от Канона, но и са въвлечени и множество други имена на автори, занимавали се с „теория на комуникацията“, произведения, дори литературни, политически и исторически епизоди, които представят една както конкретно византийска, така и по-широка интелектуална (словесна) среда, която може да бъде опознавана, интерпретирана и преподавана и/или историко-философски, и/или литературно-лингвистично.

НЕВЕНА ПАНОВА

Герасим Петрински, „Късноантична и византийска канонична реторика“, УИ „Св. Климент Охридски“, С., 2014, 375 с.

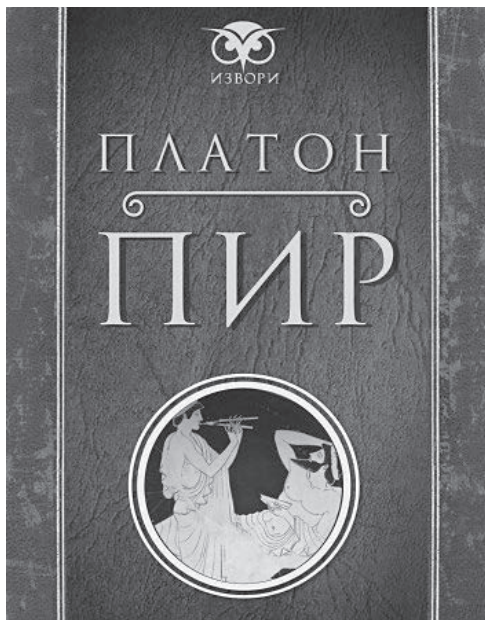
Платоновият „Пир“ в контекста на своите български преводи

Издателство „Изток-Запад“ стартира нова серия – „Извори“ – за философска и хуманитарна книжнина. Сред издадените до момента автори са Платон, Марк Аврелий, Мирандола, Лайбниц и др. На читателя са предложени както осъвременени издания на вече познати текстове, така и изцяло нови преводи. Такъв е случаят и с първата книга от поредицата – „Пир“ на Платон, в превод на Георги Гочев.

Първоначално текстът бе издаден през 2011 г. от издателство „Планета 3“, а след него последваха и още няколко диалога на Платон, преведени от Богдан Богданов (става дума за „Федър“ от 2007 г. и за „Федон“ от 2011 г.). С превода на „Пир“, чието оригинално заглавие е *Symposion*, Георги Гочев предложи един нов прочит на текста, различаващ се значително от предните две издания – дело на Геновева Цанкова-Петкова и Георги Михайлов.

Когато диалогът бива преведен за първи път през 1946 г. от Геновева Петкова, е избрано заглавието да бъде предадено на български език с дума, която по някакъв начин да отговаря смисловно на античните събирания (симпозиуми) и това да стане чрез нечленна форма, а именно с *пир*. Няколко десетилетия по-късно, през 1982 г., когато голяма част от диалозите на Платон са издадени в академично четиритомно издание, е осъществен нов превод от страна на Георги Михайлов. В бележка в края на текста Михайлов аргументира накратко своя избор на заглавие с членна форма по следния начин: според него става дума за конкретно събиране, за точно определен пир, т.е. за **пирът**, проведен у Агатон, чиито гости са Федър, Павзаний, Ериксимах, Аристофан и Сократ. Четирите тома събрани съчинения на Платон, сред които е поместен и този превод, продължават да се считат за академичен образец, който налага определени стандарти при четенето на философските диалози. Благодарение на изследванията на Богдан Богданов, Цочо Бояджиев, Невена Панова и други коментатори и преводачи не само на Платон, но и на античната култура, у нас вече съществува изградена рецепция по отношение на творчеството му. Напълно противоположна е например ситуацията с текстовете на Аристотел, спрямо които културата ни е все още наваксваща с преводните издания (с тази задача се е заел Иван Христов, чиято цел е цялостно издаване на Аристотеловите съчинения в двуетични томовете).

Въпросът с превода на диалога *Symposion* засяга няколко проблема, които не са свързани толкова с наличието или отсъствието на членна форма в заглавието. Няма установена преводаческа норма дали то трябва да бъде превеждано или да се запази в оригиналния си вариант, чрез неговата латинска транслитерация (на гръцки то е *То Συμπόσιον*). Оттук произтича другият проблем – по какъв начин съвременната култура осмисля този античен пир, който притежава строга ритуалност и не може да се сведе само до събиране с приятели по някакъв повод, на което всички се веселят и пият алкохол. Умеем ли да мислим *symposion* по гръцки, в неговата автентична събитийност? Какво всъщност представлява един *συμπόσιον*? Най-често това са събирания на мъже, провеждани в мъжката част на къщата, на които по изключение се допускат жени (единствено хетери). Организирант се по различни поводи – сватба, погребение, заминаване или завръщане на близък приятел и др. Освен тази празничност на тях се обсъждат сериозни философски теми, а ритуалната част от вечерта е съпроводена с изпълнение на химни към бог Дионис и провеждане на игри, най-известната от които е *къттатос*. Това превръща симпозиумите не само във весели вечеринки, а по-скоро в събирания, които притежават конкретна събитийност. В този смисъл те са и места, натоварени със



символно значение поради провежданата ритуалност и дискутираните теми. За съжаление, в изданието от 2015 г. на „Изток-Запад“ подобен въвеждащ коментар или цялостен предговор отсъства. Такъв обаче е поместен в текста от 2011 г. (на изд. „Планета-3“), в който Георги Гочев обяснява по-важни моменти около проблемите, разисквани в диалога, а така също се предоставят исторически сведения и за участниците в него. Това позволява на читателите неспециалисти изграждане на достатъчно добра подготовка при по-нататъшното занимание с текста. Такава със сигурност е необходима не само заради времевата отдалеченост, в която Платон и неговото писмено наследство се намират, а и поради необходимостта от цялостно разбиране на античната култура. Онова, което отличава превода на Георги Гочев от този на Георги Михайлов, е опитът на първия да избегне високия академичен стил на изказ. Диалогът се основава на устно събеседване между участниците, той притежава характера на нещо, което се случва тук (и което едва по-късно бива предадено чрез писмена форма). Именно в него се дискутира за смисъла на даден проблем и се показват начините, по които участниците разбират темата. Събеседва се на Агората, или какъвто е случаят с „Пир“ – на конкретно събиране между приятели. Диалогът носи всички преимущества и недостатъци на устната реч, че дори и на битовия език, от сферата на който се зараждат впоследствие и философските понятия. Затова диалогът, събеседването не са подобни на схолия или трактат и не съдържат тяхната стилова „сухота“ в изложението и научна сериозност относно разискваните проблеми. Сравнявайки двата превода – на Михайлов и Гочев, – няма как да не бъдат отчетени някои по-важни преводачески решения на Георги Гочев, заслужаващи внимание. Още в самото начало на текста (175 E) – в разговор между Агатон и Сократ, свързан с природата на знанието и начините на неговото „получаване“, Сократ очаква да се изпълни с *καλῆς σοφίας*. Михайлов превежда изреча като „красиво знание“, а Гочев – като „красива мъдрост“. На пръв поглед е преведено буквално от страна на Гочев, но смислов „мъдрост“ препраща директно към начина, по който гръците разбират философията (ή φιλοσοφία – т.е. като обичане на мъдростта). „Знание“ препраща към ή ἐπιστήμη и един напълно различен смислов контекст. Съвременното разбиране за знание се свързва с *научното* знание, с точните науки, които само метафорично биха могли да бъдат наречени „красиви“. Преводаческото решение на Михайлов е смислов по-отдалечено и от античния контекст, в който съществува ясна разлика между мъдростта (ή σοφία) и знанието (ή ἐπιστήμη). Любопитен е фактът, защо Георги Гочев решава да избере различния вариант по отношение прозвището на Аполондор, който от „благ“ (в превода на Михайлов), сега добива определението

„Лудия“. Казусът засяга една късна историческа корекция на Платоновия текст, според която прилагателното *μαλῆακός* бива заменено с *μαλακός*. В античната традиция *μαλῆακός* се свързва с особено състояние, което обзема прорицатели и поети – състояние, което се възприема като боговъдъхновение. За съвременните читатели лудостта отново се мисли в много по-различен контекст и се свързва с конкретно психично състояние, различаващо се от нормата (т.е. здравето). Не така стои въпросът в гръцката култура, в която чрез боговъдъхновените луде на практика говори божеството. Въпреки че Аполондор не е сред персонажите, които разказват възхвално слово за бог Ерос и така ролята му за смисъла на диалога е второстепенна, то все пак е удачно да се осмисли дали замяната на *μαλῆακός* с *μαλακός* през вековете е била само стилистична. От гледна точка на употребените прякори в текста, вариантът на Георги Гочев осмисля и името на бащата на Ерос по един интересен начин. Богът е дете от любовта между Афродита и Порос (Πόρος). Името на последния трудно се превежда на български, доколкото съществителното τό πόρος притежава широк аспект от значения, сред които „превоз“, „пролив“, „море“, „път“, „изход“, дори и „доход/постъпление“ (оттук в гръцкия съществува и отрицателната форма ή ἀπορία – „безпътница“, „безизходица“, както и трудно решим проблем във философско отношение). Уменият превод на името Порос, в случай че не остане под формата на транслитерирана форма с бележка под линия, трябва да обхване качествата, които бащата на Ерос притежава в описаната реч на Сократ. Вариантите отново се различават в значителна степен. Така в 203 D Георги Гочев превежда речта на Сократ, в която се описват качества на Порос, по следния начин: „поклонник на хитростта, майстор на ключалките“, докато в текста на Михайлов същото е преведено чрез „жадуващ за разум и изобретателен“. Затова и във втория вариант Порос е Способ, което е в синхрон с изобретателността; докато в превода на Гочев тази сръчност на божеството е уловена чрез избора на име – Прихода. С тези примери спецификите между двата превода не се изчерпват; те не касаят само стилистичните и смислови похвати, които преводачите използват, а засягат цялостното разбиране, което всеки един превод внася по отношение на античната култура (така например Георги Гочев вече издаде нов превод на „Държавата“ от Платон). Вслушвайки се в думите на един от мислителите, който през миналия век се опита да предложи свой автентичен прочит на античната философия – Мартин Хайдегер, – не трябва да забравяме тривиалния на пръв поглед факт, че преводът не се състои само в пренос на значения от един език в друг, от чуждото езиково пространство в родното (или обратно). Намирайки се в границите на собствения си език, ние постоянно превеждаме думите, с които боравим; говоренето се явява в самото себе си превод, същността на който не се изявява само в това, че преводното и превежданото принадлежат към различни езици. Във всеки разговор и монолог се осъществява изначален превод, а замяната на думи е само следствие на онова, което се е превело в друга истина, в друга яснота, т.е. е станало възможно то да бъде запитано. Затова рефлексите върху подобни текстове не касаят единствено стилистичната страна на проблема, а възможността в преведеното да се опитаме да доловим казаното, за да го разберем.

НИКОЛАЙ УЗУНОВ

Платон, „Пир“, прев. от старогръцки Георги Гочев, изд. „Изток-Запад“, С., 2015

Ректорът на Югозападния университет „Неофит Рилски“...

от стр. 2

- В последните няколко мандата в Югозападния университет ректорите са все математици. Закономерност ли е това и как виждате връзката на математиката с хуманитарните послания на университета?

Това за закономерността сигурно е вярно. Може би просто когато нещо работи добре, хората не искат да променят традицията. Факт е, че Югозападният университет в последните години, благодарение на доброто управление, има много добър баланс. Не мисля, че има китайска стена между математиката и хуманитарните науки. Математиците често описват математическите формули с емоционални термини и сравняват изживяванията, свързани с тях, с наслада, като тази, която изпитваме от красиво музикално или пък художествено произведение. Математиката е фино изкуство. Ще си позволя да цитирам Пол Валери: въпреки че неговият жизнен и професионален път е свързан с хуманитарните науки и литературата, той е проявявал интерес и към развитието на модерната физика и математика: „Не съм специалист по математика, а само неин почитател, влюбен в най-красивата от всички науки.“ За всички нас - и привържениците на точните науки, и на хуманитаристиката - е важно да направим научните изследвания, осъществявани във и от Югозападния университет, по-разпознаваеми, да издигнем престижа му на по-високо ниво, не просто да следваме добрите национални и европейски практики, а и да ги задаваме в сферите, където са най-сериозните ни научни постижения.

Разговора води
МАГДАЛЕНА КОСТОВА-
ПАНАЙОТОВА

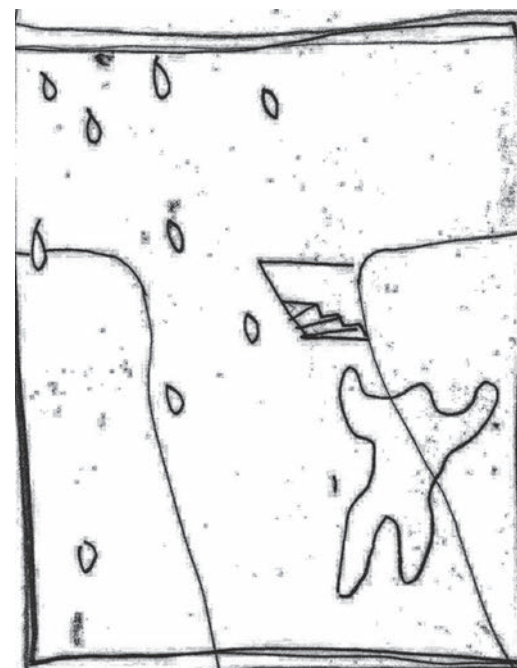


Рис. Александър Байтошев

За „Лисицата“ и потенциала на романа

Шестият роман на Галин Никифоров не изневерява нито на стила на своя автор, нито на посланията и идеите на петте си предшественика. Различен и нетипичен обаче е начинът, по който той е изграден. Две сюжетни линии, две съдби – всяка от тях със свое минало, се преплитат в настоящето, за да намерят общото си бъдеще. Историята на женския образ, Нора Воле, е низ от фрагменти, започващи с нейното раждане в Ирландия през 1301 г., разказващи за различни години, страни (Италия, Япония, Франция) и отделни епизоди от необикновения ѝ живот, който я отвежда на територията на България в наши дни и я среща с главния мъжки образ, психолог, разследващ едно от най-заплетените убийства в своята кариера, Виктор Трейман. Криминалната фабула и сюрреалистичният сюжет не само майсторски са втъкани един в друг, те са като едно неделимо взаимно предопределящо се цяло, като „два сиамски романа“, както самият Галин Никифоров ги определя. На пръв поглед те могат да съществуват и поотделно, но ако погледнем по-отблизо – те са неразривно свързани и сякаш напомнят на мъжкото и женското начало, въплътени в главните образи: мистичният, приказен, пълен с красота, нежност и фантазия женски свят, от една страна, и реалистичният, прагматичен, изпълнен с формули и схеми мъжки свят, от друга. И въпреки реалните предпоставки за красива любовна история, до такава фактически не се стига, защото тривиалното е чуждо на Галин Никифоров. И именно по този начин, избягвайки отпъканите пътеки на сигурния успех, той рискува с един по-нестандартен начин да заяви любовта като единствената движеща сила, всеопрощаваща и закриляща, изначална и безсмъртна. Тази, която е „стара като света и по-силна от всичко, което някога е съществувало“, която „те кара да простиш всичките грехове на някого и да го обичаш без задръжки, независимо какъв човек е“. Противно на много мнения и очаквания „Лисицата“ не е комерсиална книга и главна цел на създателя ѝ, Галин Никифоров, не е тя на всяка цена да се продава. Похвално е, че на българския пазар все още има смели хора, за които самото писане е самоцел, а не славата и печалбата. Самият автор на книгата умишлено страни от светлината на прожекторите и четейки, усещаме, че той не е от онези, които пишат, за да са известни и богати, не пишат дори, за да кажат нещо на някого, а по-скоро пишат, защото така общуват по-добре със самите себе си. Спорно е дали „Лисицата“ е за публика с „масово“ възприятие, защото това не е просто книжка, която да събира публика чрез

„воайорство“, вулгарни думи или съвети за щастие; не можеш просто да запълниш времето си, докато пътуваш в градския транспорт, да споделиш с нея някоя безсънна нощ, а после просто да я захвърлиш, за да събира прах на нощното шкафче. Би могла да бъде, но наистина ще е твърде жалко, защото в нея се крие много повече потенциал.

И именно за да я предпази от подобна участ, обемът ѝ сякаш сам възпира „непретенциозните“ читатели, ограничава аудиторията си, защото не иска да дотяга, а само да достигне до своята публика. Публика, която се интересува от изкуство, криминология, биология, физика, химия и дори се увлича по мистика. Понятия, идеи и теми от всички тези науки намират място в книгата и даже съжителстват в симбиоза помежду си. Похвален е трудът на Галин Никифоров да събере и най-вече да синтезира и прецизира всички факти и детайли, макар че на места биха могли да дотегнат. Допълнителните факти и научни обяснения могат да са бремене за читателите, които предпочитат лек текст, през който погледът им да прелети и отново да се змурнат в сивото си ежедневие. „Лисицата“ има амбиция за повече, за един по-мислещ и задълбочен в себе си и света читател. За някого, който, въпреки че познава пороците на човешките същества и несъвършенствата на тяхното битие, намира сила да мечтае, да допусне и преплете истинското с фантастичното, реалното с приказното, живота с безсмъртието. Който няма нищо против да обогати общата си култура, докато чете художествена литература и дори след това да се порови за допълнителна информация. Книга за любознателните мечтатели и наивните идеалисти, които не спират да вярват в силата на Доброто, което трябва да бъде съхранено в един си в жесток свят.

И ако това е невъзможно в реалността, то в книгата на Галин Никифоров е точно обратното. Идеята, че Доброто не само трябва да оцелее, но и да надделее, намира израз в ключовия мотив на романа - възмездието. Нито едно зло не остава забравено и рано или късно бива наказано. Това от своя страна поражда мисли за греха, справедливостта, морала, съвестта и за тайната божествена сила, която управлява живота и смъртта. Обикновените човешки страхове и терзания

Национален дарителски фонд „13 века България“



прерастват в дълбоки философски прозрения за вселената и устройството на света и природата. Тук авторът, верен на стила си, посвещава много редове, но и много думи между редовете за човешката душа, за борбите, които всеки ден водим сами със себе си, за смисъла на живота и неизбежния край.

Тази пъстра палитра от теми и мотиви предопределя и едно много високо ниво на владеене на езика, което Галин Никифоров явно притежава, защото неговата словесност се доказва майсторски както в уелото боравене с термини и понятия, така и в красивите художествени описания, от които произведението изобилства. Разнообразието на езика е една амбициозна задача, която авторът сам си поставя и с която успешно се справя, за да може всеки читател не само да се радва на творбата, но и да изпитва гордост, че тя е създадена на родния му език, достоен със своето богатство и многообразие. Този факт обаче по никакъв начин не пречи на читателя да разбере текста, защото въпреки своята пъстрота той няма претенции за сложност на изказа и висок стил.

„Лисицата“ е написана достатъчно достъпно и увлекателно, а преплетеният ѝ сюжет би могъл да се превърна в брилянтен сценарий за филм, който със сигурност ще пожъне много успехи, ако в него се инвестират достатъчно средства, за да се материализира магията на книгата и на снимачната площадка. Изобилието от персонажи и картини, майсторски изградената фабула и неочакваният край са идеалните предпоставки за един напрегнат и динамичен психологически трилър, който българското кино отдавна чака. Ключът за успеха е скрит в умението на автора през цялото време да ти казва всичко, но в крайна сметка се оказва, че си бил в неведение. Сякаш цялата картина е пред теб, но едва на финала тя става наистина цяла.

Освен всичко е редно да признаем на Галин Никифоров и способността му да оставя послание, без да го напраща. Както вече споменах, любовта на пръв поглед сякаш отсъства, появява се само откъслечно и ненапращливо се промъква между отделните епизоди, сякаш търпеливо изчаква, за да триумфира на финала. Това е и скритото знание, което „Лисицата“ носи със себе си – любовта е била винаги тук, от началото до края, защото тя е най-могъщата движеща сила, защото само тя дава светлина и живот. И макар понякога да е невидима, тя никога не изчезва.

СИМОНА ГОСПОДИНОВА
МП „Преводач-редактор“

Роман за по-широка публика

„Лисицата“ със сигурност е вид роман, на който не съм очаквал да попадна, разгръщайки българска книга, още по-малко пък съвременен български автор. Романът определено може да се категоризира като насочен към по-широка публика, той е масов, увлекателно написан и лесно разбираем за читателя. Чете се извънредно бързо, в контраст с обемистия му вид, който е леко плашещ на пръв поглед. Дългите глави могат да се разгледат и като предимство, и като недостатък, в зависимост от вкуса на съответния читател. Дължината им дава възможност да се изкаже всичко за тази част от сюжета, върху която се фокусира съответната глава. Галин Никифоров е направил огромно проучване за изготвянето на романа си. Ползвал е информация с много широк обхват (математика, физика, химия, медицина, генетика, изкуство, история), като не си е позволил лукса да въведе познати и популярни данни, а наистина е навлязъл в дълбините на тези науки. Както читателят вероятно би се досетил, авторът е вещ по някои от научните области, за които пише в книгата – за това говори неговото образование. Тъй като това е роман за по-широка публика, в него не са засегнати културно-обществени проблеми на днешното общество, но за сметка на това се преминава през вътрешното израстване и нравствените промени на героите. У Виктор болезненото минало постоянно се опитва да навлезе в настоящето, колкото и той да се опитва да отрича греховете си и да се опитва да избяга от тях и от опрощението, което би му дало свобода. Нора пък се бори с тежестта на майчината любов и с необичайния синдром, от който страда. Чуждестранната и криминалната част са двете сюжетни линии, които се преплитат в романа. Галин

Никифоров е съчетал двете части по много интересен начин, тук може би си проличава журналистическият му опит.

Фентъзи частта, ако можем да я наречем така, започва в Ирландия (XIV в.) с една

клетка за вещици и едно необикновено дете с червени очи. Сюжетната линия ни прехвърля във Флоренция (XVI в.), Япония (XVII в), Франция (XIX в.), където виждаме загадъчните Волпе и Китсуне-сан, както и особеностите на съответното място и период – Ренесанса и Леонардо да Винчи, японските самураи и докъде биха стигнали, за да запазят прословутата си чест, и разбира се, френската аристокрация и любовните игри и интриги, с които запълват времето си.

В криминалната част на романа действието се фокусира върху Виктор Трейман, експерт към полицията, който е невероятно умен и пред себе си има серия убийства, в които убиецът остава скрити послания и улики, често пропускани от следователите. Виктор може да разчита само на партньорката си от полицията, Елза, и на обгърнатата с мистика и много интелигентна Нора, за да успее да разреши заплетените случаи.

И в двете сюжетни линии се преплитат образът на лисицата и безсмъртието и дали то би било благословия или проклятие, също така се набляга и на хората и маските, които носят в обществото.

Един от недостатъците на романа е клишираният сценарий, особено в криминалната част на романа, понякога ми се струваше, че гледам някой сериал, в стила на „От местопрестъплението“. Образът на България не е много реалистичен – тя е представена с беднотия, нищета и морален упадък. Имената на главните герои не звучат много „нашенски“, може би защото книгата е написана, за да се продава и в чужбина. Редакторът не е прегледал особено внимателно текста, той е пълен с грешно изписани думи на български и на чужди езици, също така има и пунктуационни грешки.

Като изключим малкото недостатъци, които има книгата, може да кажем, че въпреки масовия си характер, в нея не се долавя твърде много комерсиалност, а по сюжета би излязъл добър филм, ако някой се наеме да го заснеме.

ИВАН КОЛАРОВ
МП „Преводач-редактор“

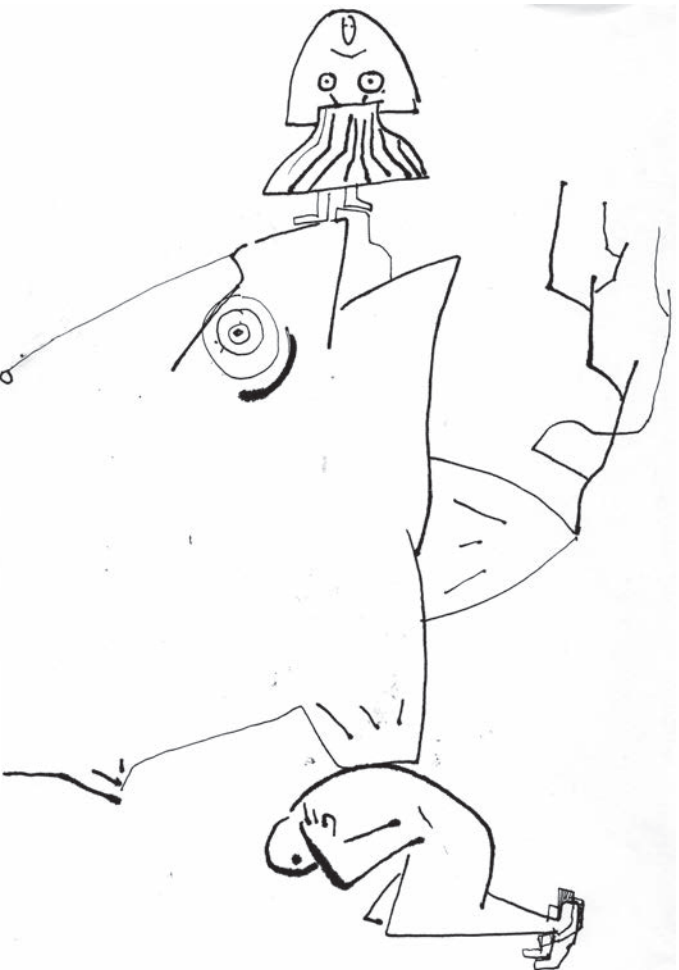


Рис. Александър Байтошев

Апология на Йордан Йовков

Тържествено слово за церемонията по връчването на наградата на името на Йордан Йовков, Добрич, 21 ноември 2015 г.

Проф. Михаил Неделчев, НБУ

Дами и господа,
Моето празнично слово за церемонията по връчването на наградата на името на големия писател на Добруджа е една **апология на Йордан Йовков**. Ние обикновено възхваляваме Йовковите герои за красотата и женствената им сила, пребиваваме идеално в Йовковите места. Ландшафтите на действието в неговите романи, цикли разкази и очерци са моделирали красиво колективното ни съзнание със своя национален уют. Езикът на творбите му възприемаме като сърцевинна съставка на българското словно богатство. Опитваме се да се учим на толерантност от добротата на неговите удивителни персонажи, от способността на неговите чудаци да разбираш без думи другия. Омагьосани сме от народоведската мощ на неговите старопланински и крайдунавски легенди. Съдобната свързаност на хората от творбите му със земята и помагащите им при нейното благородно оплодотворяване животни кара неизгубилите все още синовна сваят днешни българи да се чувстват неудобно. Способни сме отново и отново да се възхищаваме на невероятното му умение за създаване на фокусиращи цялата същност малки символи (например прочутото поручик-Галчево определение за Нона като „самодива сред житата“). Цялостното Йовково творчество живее, работи мощно в общностното ни национално битие. Но въпреки почти консенсусното знание, че този писател е най-големият наш белетрист, ние някак не сме способни да се взрем истински в лика му. Образът му е някак приглушен и укрит в личното, в частното. Неслучайно и нашата последна национална научна конференция в Добрич бе названа толкова сполучливо „Мъдрият мъчаливец на българската литература“. Биографическото мислене за Йордан Йовков – в толкова десетки и десетки посветени му книги, в стотици студии и публицистични и есеистични текстове – е някак винаги през книгите и героите му, през самата художествена вселена, която той бе създал и която благогарение на милионите прочити бе нараствала смислово през десетилетията. Но той самият стои някак в сянка: той е един от стотиците народни учители в зареяните из безкрайната Дунавска равнина малки селища, той е *землякът на войниците*, той е дискретният обитател в някакви точно определени часове на деня на столичното кафене „Цар Освободител“, допускащ до себе си само малцина избрани и постоянни събеседници.

Разбира се, този стоящ в полусянка образ ние четем, ние различаваме на фона на твърде шумния в някакви времена наш литературен и обществен живот. Йордан Йовков никога не е правил ярки публични жестове като Антон Страшимиров например. Негова книга не е била скандално осъждана от някаква част на българското общество, както несправедливо се случва това с романа „Морава звезда кървава“ на Константин Петканов. Не му е присвояван тържествен неформален титул, както е с уникалното *патриарх на българската литература* по-рано за Иван Вазов, въпреки че през 30-те години на XX век той е вече безспорният първенец, големият жив класик, утвърден през най-елитното за епохата списание „Златорог“ и чрез ритмично появяващите се книги в свръхавторитетното издателство „Хемус“. Още по-малко му е присъща жрческата слава на Четворката от кръга „Мисъл“. Името му не се е влиятало при дебатите, между различните видове български модернизми, както това става с белетристите Светослав Минков, Владимир Полянов, Чавдар Мутафов.

Или ако трябва да го кажем ясно: приживе не се обособява, не се определява, не се опубличностява в общественото съзнание ясна Йовкова литературна личност. Писателят не е тогава явление на българския литературен персонализъм. Образът му се фокусира по-скоро посмъртно, някак ретроспективно – след огромното въздействие на творбите му, след нарастващата мощ на излъчването от тях на добри енергии.

Всичко това ме предизвиква днес да направя пред вас един опит за **апология на Йордан Йовков**, да говоря сега за момент за Йовков сам по себе си, да обърнем поне в този юбилеен ден перспективата – от автора към творбите, а не обратно. В това рисковано начинание ми помагат три прекрасни картини, три силни писателски портрета, притежание на Художествената галерия на град Добрич, създадени още през 80-те години на миналия век. И трите в тези юбилейни дни са експонирани в галерия „Средец“ в сградата на Министерството на културата в София. Йордан Йовков на Милка Пейкова е официален, в светли тонове портрет, направен в най-добрите класически традиции на българската живопис. Георги Трифонов е назвал своята картина „Антология II“. Портретът на самия писател е в леко разкривена рамка в рамката, в долния ляв ъгъл на творбата (той е и някак по-скоро ескизно загатнат), а от главата на автора са породени пъстр грозд от неговите сплетени герои, заемащ голямата част на картината. Чудесно изображение в духа на описаната ситуация със стоящия на заден план образ на писателя. Моите категорични пристрастия са обаче за третия портрет – ранна творба на днешния голям художник проф. Андрей Даниел. Йовков е нарисуван до кръста, седнал, в долния десен ъгъл на картината, с несъсредоточен поглед някъде нагоре. Не е търсена непременна портретна близост

с познатите фотографски изображения; важни за художника са били по-скоро вътрешните състояния на портретувания. Светлина струи през прозореца на аскетично мебелираната тясна стая. Творбата е умно названа „Очакване“. Интуицията на младия тогава художник е подсказала, че основното за този велик наш писател е вглеждането в себе си, че ключовата дума тук е *в г л ъ б я в а н е*.

И ето веднага голямото противоречие: Йордан Йовков не е писател на интровертните състояния, на личните авторови психологически дълбочини и на индивидуалните терзания на раздвоеното съзнание. Той не е изкушен да ни предава вътрешния поток на съзнанието. Неговият творчески свят е в основата си сложна, вторична трансформация на съществуващи човешки светове, на планетата Жеравна и на вселената Добруджа, на колективното върховно изпитание от войните край Дунава и Места. Но всички тези светове са видени и дадени наистина опосредствувано, през дистанцията на продължителни периоди от време.

Нали ни е много трудно да си представим Йордан Йовков (ако беше останал жив) редом с облечените като войнички Дора Габе и Елисавета Багряна, униформиран и той като тях, някъде из Добруджа или в самия Добрич през септември 1940 г. (?) – въпреки огромната му любов към трагически разделената четвърт век древна българска земя?!

През последните петнадесет години от живота си той култивира в себе си един особен тип *с д ъ р ж а н о с т*, най-важното е да не разбърка непоправимо натрупаното през младостта в себе си, да има писателски достъп до този неизчерпаем резервоар от визии за места, за хора и събития, да може да ги пресъздава, да строи чрез тях и нови светове. Очевидно този необикновен човек е имал в младостта си огромно и съвсем специфично социално любопитство към това наоколо, но очевидно е и знаел някак за какво ще са му нужни всички тези запаметени завинаги подробности в лица и местности. И до ден днешен изследователи вървят и вървят по дирите му и откриват все нови реалци, закодирани в творбите му. Но всичко това не разкрива, разбира се, магиите на творчеството му.

Ето в това е смисълът на посоченото *в г л ъ б я в а н е*, за което особено настоявам като същностно характеризиращо го...

Уважаеми дами и господа,
В зрелите си години Йордан Йовков е може би първият истински професионален български писател – изцяло отдаден на творчеството си, отказващ да пренастрои дори и за момент съзнанието си чрез включване в странични обществени и социокултурни сюжети. Той се колебае например дали да поеме някакъв пост в художествено-репертоарен съвет при Народния театър, макар вече да е трайно изкушен от драматургията. Обсъжда през 30-те години с най-близките си хора обърканите дела в българската политика, но никога не изразява публично свои политически пристрастия. Основните му битови усилия в делника са да осигури минималните условия (за себе си, но и за семейството) за осъществяването на писателската мисия. Този писател не може да пише просто в свободното си време. Няма за него свободно от писателството време. Знаем още в букурещките му години на дипломатически чиновник за някои меки конфликти с посланика генерал Фичев. В писма Йовков се оплаква от неговата възискателност, от изискванията му да бъде по-стриктен в работата си. Генералът е, разбира се, прав в тези свои изисквания: посолството ни е на победена страна, с лимитиран персонал; то осигурява – доколкото може – защита на правата и консулските услуги на останалите в пределите на Румъния българи. Според свидетелство на баба ми Маргарита, дъщеря на генерала, при среща в София на редактора на „Златорог“ Владимир Василев, Иван Фичев му е казал: „Моля ви, господин Василев, говорете с вашия сътрудник да идва редовно на работа. Знам, че е писател, че има нужда от време за писане, но той демотивира и останалите ми чиновници“. Но разбира се, още по-прав е Йовков да търси във всеки един момент уединението си: та той пише в това време безсмъртните си *старопланински легенди*.

Ето така, виждате, в опита ми да граздя стъпка по стъпка моята апология на Йордан Йовков, аз стигнах съвсем естествено до необходимостта да защита писателя. А помним, че изворното антично значение на жанровата форма *а п о л о г и я* е именно *з а щ и т а*, едва по-късно тя се превръща предимно във *в ъ з х в а л а*... Йордан Йовков е **българският професионален писател** в най-високия смисъл на определението. Той е абсолютно вдаден в работата си, при него има някаква пределна сериозност в отнасянето му към сюжети, към персонажи и техните прототипи, към съдбата на творбите. Същевременно осъществените произведения се явяват в някаква особена въображаема автостереосреда. Общуващите близко с писателя през последните десет години от живота му свидетелствуват, че той е разказвал за свои десетки идеи за романи и повести. Всички те са някак също съдобно преживени – сякаш са били вече създадени. Има такива писатели: за тях и нереализираните творби са много важни, те оставят по някакъв начин своите следи в окончателно написаното. Тук въобще не става въпрос за някаква вариативност. При Йовков всяка творба е отделна и излята. (Писателят не променя съществено текстовете си при нови издания, не преработва. Изключение

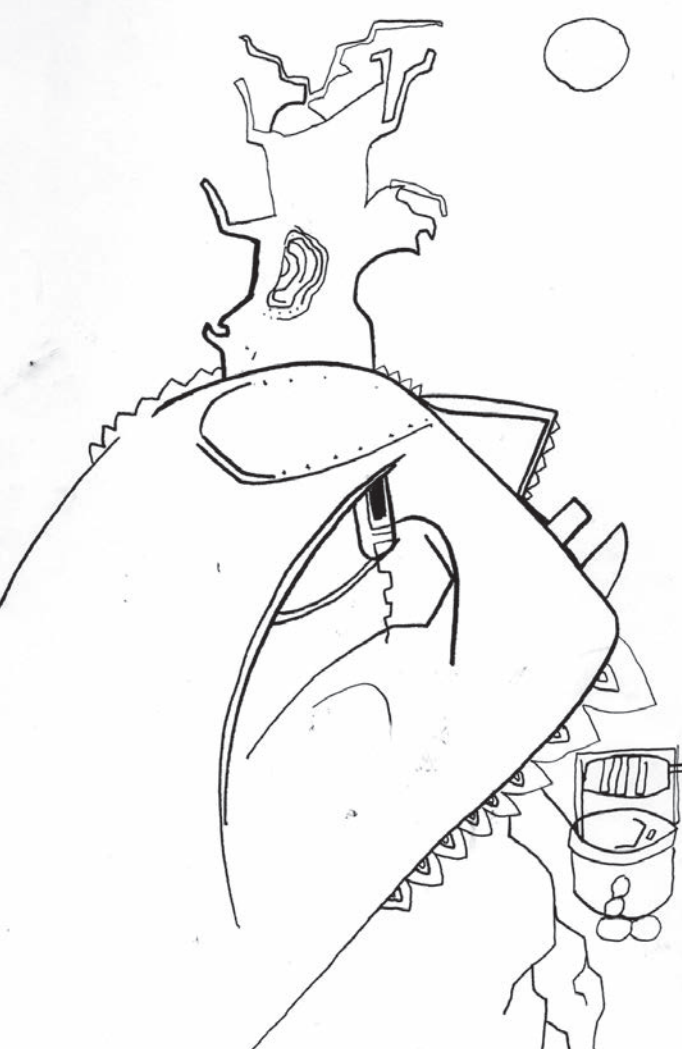


Рис. Александър Байтошев

изглежда прави само повестта „Жетварят“.) Не може изобщо да се говори и за творческа игра. Такъв възглед за изкуството му е съвършено чужд. Йордан Йовков пише само това, което не може да не бъде написано. (Пак ще посоча тук малко напосоки едно изключение от областта на драмата: комедията „Милионерът“.) В този смисъл той е професионален писател на екстатичното, уникалното, избраното всред възможните замисли, не, на връхлетялото го като видение, като сън (има такива засвидетелствувани случаи). Той не пише романи, например, просто защото това му е професията. Има и такива писатели – и то значителни, и в световната, и в българската литература. Но Йовков не е от тях. Неговата Добруджа продължава да го предизвиква, да го задължава, да го омагьосва – отново и отново. Същевременно, както съм писал още през 1980 г. в четен на конференция в Добрич доклад, в дълбинната подоснова на цялостното Йовково творчество стои и работи могъща мегаструктура. Двата основни дяла на това творчество – жеравненско-старопланинският и добруджанският – могат да се четат като обща трансформация на кристалически въплътения половин век преди това от Ботев в „Хаджи Димитър“ национален митопоетически текст, на диалога между високото в националното пространство, на героическото и на равнинното, трудово-земеделското, женственото, на историческото обживяване на националното пространство и на поетическата благожелателност на природата към българския човек. Това бе и един митически разказ за повече от вековния исторически път на жеравненско-котленските овчари, минали някои от тях през хайдутско героическо битие, до цивилизационното усвояване на Добруджа и до всестранната и новаторска за българските условия стопанска активност на добруджанските чифликчи (най-силно въплътен в мощния и недопрочетен роман „Чифликът край границата“). Срецу тези два централни топоса застава чрез военновременния очерк „Дунавската армия“ легендарната общоевропейска река, която пази спомените от цивилизационните, националреволюционни и победоносно-военни български преминавания в едната и в другата посока. Целият този огромен свят държи в съзнанието си непрекъснато писателят и нищо не трябва да руши неговата цялост, а и възможността той да се актуализира магически чрез нови и нови удивителни разкази, повести и романи.

Да се върнем сега към състоянието, към действието, което аз определих като характеризиращо го: *в г л ъ б я в а н е*. Да се опитаме да го разчленим, да потърсим названия за съответните биографически периоди.

През добруджанските учителски години в Чифлик Мусубей, в Саръджа и в Каралии това е *вглеждане* в света наоколо и трупане на безценно знание...

Военновременните години са *време за съпричастие* в съдбата на националната общност...

Букурещкият период е за *съзряване*...

Софийските последни десет години са за *изразяване*, за принасяне, за даряване в самата светая светих на националната литература и култура...

Един знаменателен пасаж от прочутата книга „Срещи и разговори с Йордан Йовков“ на проф. Спиридон Казанджиев – най-близкият до него интелектуалец, запис от 6 юни 1929 г., ни говори за една ярка особеност на биографическото му осъществяване: за нежеланието, за невъзможността да се завръща в Жеравна, а след това и в Добруджа. Ето тази пасаж: „Йорков разправя, че има голямо желание да иде в Добруджа, но се бои. Не само от властите.

на стр. 11

„Ти ми взимаш всичко човешко...“ – психоаналитични разсъждения върху защитния механизъм „идентификация с агресора“ в „Приказка за стълбата“ от Христо Смирненски

Евелина Ламбрева Йекер

В памет на цюрихския психоаналитик Арно Грюн

И до днес не спираме да го срещаме навсякъде по света. Той е преуспял бизнесмен, световноизвестен политик, виден индустриалец, свръхзаможен банкер, авторитарен партиен функционер, бездушен диктатор, властен олигарх, водач на опасно националистическо движение, хладнокръвен убиец, гаврец се с подчинените си могъщ началник, влиятелно местно величие, радикален религиозен фанатик, ловък търговец на оръжие, наркотици или на човешка плът, ръководител на Велика сила, неонацист, безскрупулен джихадист – някогашният момък, застанал пред стълбата на своето житейско израстване, където го чака Дяволът. „Раждаме се като оригинали, но умираме като копия“, пише още през 18. в. английският поет Едуард Йънг и това не се е променило през вековете и до наши дни. Защо е така? Какво точно се случва по стълбата на житейското развитие и кой е Дяволът?

Психоаналитичните хипотези в този текст върху „Приказка за стълбата“ на Смирненски ще се опитат да насърчат към размисъл за механизмите, които израждат у първоначално невинния човек онова безразличие, което стои в основата на всяко физическо, психическо и социално насилие с всичките последици за човечеството.

Във встъпителната сцена от „Приказка за стълбата“ се появяват две фигури – …млад момък, с изправено чело и стиснати юмруци“ и Дяволът, застанали пред „висока стълба от бял мрамор с розови жиалки“. Пред стълбата се срещат всъщност един Авторитет и един Младеж, по пътя към своето съзряване. Идентичността¹, с която се представя Младежът, издава сила и дълготрайна травматизираност, явява способността му да изпитва типични общочовешки чувства като състрадание, емпатия, негодувание, силен гняв. Тя ни се представя и с ценности, които Младежът е решен да отстои на всяка цена. Най-ве виждаме непрестанно преживяваните от детството му насам травми, метафорично пресъздадени от Смирненски в образа на прииждащите тълпи („Те се вълнуваха, кипваха мигом, вдигаха гора от сухи черни ръце, гръм от негодувание и яростни викове разляоляваха въздуха и ехото замираше бавно, тържествено като далечни топовни гърмежи.

Тълпите растяха, идеха в облаци жълт прах, отгедани силуети все по-ясно и по-ясно се изрязваха на общия сив фон…“), но не можем да разберем от текста разпознава ли момъкът Дявола като такъв в дяволската му идентичност. Това, което достига до нас, е, че Младежът не се уплашва от него, не хуква да бяга, не показва реакция на ужас, дори не се стъписва от срещата, а пламенно, невъзмутимо и доверчиво заявява на стража своя гняв и намеренията си срещу „ония горе“, т.е. той се държи съвсем ирационално в една ситуация, в която всеки, бидейки наясно, че пред него стои Дяволът, би изпаднал най-малкото в паника и би бил особено предпазлив, когато склочва съглашения с него. Но в сюжета не се случва нищо подобно до самия му край. Възникват съмнения, че момъкът не разпознава Дявола, и веднага си задаваме въпроса - защо не го разпознава? Обикновено човек не се плаши от хора, които е свикнал да вижда около себе си всеки ден, и ако те са го плашили дълго време по някакъв начин, той толкова е свикнал вече с този страх, че е претърпнал. Страхът е станал част от вътрешния му мир, загубил е сигналната си функция за заплаха, тъй като застрашеният индивид несъзнавано е открил, че може да го неутрализира, бидейки покорен и послушен на онзи, който го застрашава, т.е. възприемайки поведение на принципа „преклонена главица сабя не я сече“. През 1932 г. Шандор Ференци описва механизъм, който нарича „идентификация с нападателя“. Ференци успява да посочи корените на този процес в едно социално обкръжение, което позволява на родителите да използват зависимостта на децата си от тях за лични цели. Той показва как децата, подложени на родителско насилие, застиват пред родителите така, сякаш са парализирани. „Децата се чувстват физически и морално безпомощни, тяхната личност е все още твърде малко утвърдена, за да могат да протестират дори мислено, надмощието и авторитетът на възрастния ги кара да онемееят, а често и помрачава възприятията им (буквален превод от немски: „открадва сетивата им“, „взима им ума“ – б. м., Е. А.). Същият този страх, достигайки връхната си точка, ги принуждава автоматично да се подчиняват

^[1] В настоящия текст се изхожда от психосоциалната концепция на Е. Ерксон (1902-1994) за идентичността, според която човешкото развитие се разглежда като психодинамична и социална последователност от осем фокални фази, или кризи. Петама фаза засяга юношеството и е описана като криза между „идентичността и идентичностната дифузия“. Понятието „идентичност“ по Ериксон може да се определи по следния начин: младият човек се възприема като уникален и неповторим, с нагласата, че в течение на един определен период от време той ще си остане същият. За да може да развие собствено чувство за идентичност, е необходимо обаче и други хора да възприемат неговите представи за себе си в последователността им. Следователно идентичността се състои от две компоненти: личността, за която човек сам се смята, и личността, за която другите го смятат. (Вж. Buddeberg, Claus. Psychosoziale Medizin 3. Auflage. Springer – Verlag Berlin Heidelberg, 2004.) Юношеството представлява една значително чувствителна и ранима фаза в развитието на идентичността, изпълнена с противоречия, най-сложното от които е несъответствието между настоящото състояние на идентичността и мечтания образ за себе си (несъответствието между реалното и идеалното).

на волята на нападателя, да отгатват желанията му и да ги изпълняват, и напълно забравяйки себе си, да се идентифицират изцяло с него“².

След всичко казано дотук нека се опитаме да си представим семейството, в което е израснал момъкът от „Приказка за стълбата“. Асоциацията ни отвежда към друга една творба на Смирненски, написана по същото време, поетичния цикъл „Зимни вечери“, и по-специално към онази сцена от него, която представя живота на едно семейство:

*Но ето къщурка позната;
в прозореца детска глава;
и грубо гърмят в тишината
пияни хрипливи слова.*

*Завърнал се в къщи – безхлебен,
тиян пак – бащата ругай:
и своя живот непотребен,
и своята мъка без край.*

*Завесата мръсна, продрана,
и едър мъглив силует
размахва ръцете в закана,
от помисли странни обзет.*

*Децата тилят и се молят,
а вълнка, привела глава,
сред своята скръб и неволя
жена проричава едва.*

В така пресъздадената семейна атмосфера, наред с несравнимата социална нищета, с отчаянието и безпътността, доминират един агресивен баща алкохолик (домашното насилие или заплахите за такова, включително и за самоубийство, както и манипулативното поведение на възрастните са част от ежедневието в повечето семейства на алкохолици) и една майка, неспособна да утеши изпадналите в смъртен страх от заканите на пияния баща деца. Децата нямат опора, нямат закрила, нямат подкрепа, те са оставени сами на себе, от една страна, изложени на бащиния психически (а може би и физически) тормоз, от друга – на бездействието на емоционално липсващата за тях майка, поставени са между чука и наковалнята. В такава една ситуация ни се струва логична представата, че тези деца ще се опитат посвоему да се справят с постоянния унищожителен страх, в който са принудени да живеят. Те ще правят всичко възможно да умилостивят с пълното си подчинение и послушание непредсказуемия баща, за да не изпълни той „странните“ си помисли (на запознатия с психология читател се наптва представата за заплаха с разширено самоубийство).

Световноизвестният психоаналитик Арно Грюн посочва в един свой реферат³, че когато едно дете бъде преодолявано физически и психически от онзи възрастен, който би трябвало да го пази, и когато то няма при кого да избяга, за да се спаси, детето бива завладяно от неустоив страх. Той е толкова голям и парализиращ, че трябва да бъде избутан настрана и отцепен, не само изплаaskan от съзнаването, за да бъде възможно психическото оцеляване на детето. Отцепване означава капсулиране на онези части от психичния апарат, които са толкова силно застрашаващи, че могат да съществуват единствено в изолация от него. Според Грюн насилието, което превръща нашето „свое“ в „чуждо“, е същото онова насилие, което ни принуждава да станем послушни. Размерът на индивидуално преживяното насилие в детството определя степенна на нашата зависимост от авторитети и подвластността ни към тях в живота ни като възрастни индивиди. Възпитание, което се стреми да постигне послушание, потиска или разрушава способностите за изпитване на емпатия. Тъй като развитието, което се основава на изконното човешко умение за въчувстване в другия (емпатия), е станало невъзможно, то такова едно възпитание води същевременно до изграждането на идентичност, която има за съдържание идентификацията с авторитети. Такива хора, казва Арно Грюн, не са в състояние да изградят истинска собствена идентичност; тяхната „фалшива идентичност“ е само симулация, която се крепи на приемането на всичко, зададено им от авторитарните възпитатели.

Това, което предстои да се случи с едно такова дете, каквото е било момъкът от „Приказка за стълбата“, е загатнато в последната строфа от „Зимни вечери“:

*А бликат снежинки сребристи,
прелитат, блестят кат кристал,
проронват се бели и чисти
и в локвите стават на кал.*

В повечето случаи такъв младеж няма да има сили и ресурси да отстоява себе си докрай, влизайки в разрыв и конфликт с авторитетите, от които е зависим. Неговата автономност е чуплива, чувството му за собствена цена е ниска, поради което той ще приеме качества, черти и страни най-вече от онези авторитети, от които несъзнавано се страхува, за да компенсира малоценностните си чувства и за да балансира лошото си самочувствие. Терентъв за поредната идентификация с агресора, подготвен още в детството, е налице, въпреки че агресивният баща вече е интернализиран и момчето се е идентифицирало с него. Не е далеч от ума, че поради отгабна настъпването отцепване на раннодетския страх от бащата (вж. по-горе)

^[2] Gruen, Arno. Die Konsequenzen des Gehorsams für die Entwicklung von Identitgt und Kreativitgt. Vortrag im Rahmen der 53. Lindauer Psychotherapiewochen, 2003.

^[3] Пак там.

момъкът не разпознава Дявола като такъв в подножието на стълбата, а влиза, без големи съмнения, послушно в договорни отношения с него. В книгата си „Азът и защитните механизми“ Анна Фройд⁴ предлага дълбочените си психоаналитични проучвания върху най-значимите стратегии на Аза във фазата на юношеството, като наред със защитните механизми⁵ сублимация, изместване, интелектуализиране, аскеза, идентификация тя се спира и на идентификацията с агресора⁶. Идентификацията, с която човек разполага от детството си, се разширява по време на юношеството така, че младежът не се идентифицира вече изключително и само с родителите си, а все повече и с други възрастни, както и с връстници. Ориентирането към нови модели на идентификация с други възрастни помага на младежа да се разграничи и отдели от родителите си и да поеме по собствен път в живота. Но кой всъщност е Дяволът и какво се случва по различните стъпала на стълбата? За да разберем какво точно влага Смирненски в алегоричния образ на Дявола, се налага да вникнем в друг негов важен текст – първата част от цикъла „На гости у дявола“ – „Приказка за честта“. Всъщност това е един изкусно художествено поднесен екскурс върху проблематиката на нарцисизма и неговите прояви не само в индивидуален, но и в обществен план. При четенето не сме далеч от усещането, че ставаме свидетели на една, звучаща доста човешки изповед на баща, сегнал на чашка със своя невинен син:

*В очите му есенна горест бе скрита,
но все пак бе горд и засмен,
и махна с ръка той „Invinoveritas!“
Ще бъда пред теб откровен!*

*Омръзна ми вече все тоя ярем на
притворство и помисъл зла —
да нием за твойта сърдечност неземна
и сивите земни тела!*

По-нататък ни се представя историята на бащата, разочарован и измамен от реалността, в която има много повече от само една истина. Разочарованието, което той не е могъл да преглътне, е избуяло в омраза, превърнала го от своя страна в агресор. Тук изпъква ярко процесът, в който жертвата става палач. В един порочен кръг той се опитва да присвои от другите онова, което му е било отнето някога, причинявайки им същото, което на него му е било причинено. Нищо обаче не може да запълни празнотата на липсващото:

*Възпламнах от ревност, и в черна омраза
за своята стъпкана чест —
човешката чест неуморно аз газя,
но с чест не сдобих се до днес.*

Дяволът ни се представя като един амбициозен, нарцистично силно наранен индивид, който, бидейки неоценен, непризнат, неуспешен, неспособен да преглъща поражения, избира пътя на безскрупулната агресия, защото тя му дава усещане за мощ в безсилието и за властност в безпомощността. Агресията е нарцисичната пломба на нетърпимата болка от унижението и отхвърлеността. Тя обаче е и решаващият двигател (било то в конструктивна или деструктивна форма) на всеки просперитет.

*Отчаян, окаян, веднъж в булеварда
аз тръгнах неземно злочест.
И вдигнах над себе си ярка плакарда:
“Човек без капчица чест!”*

*Но странно: презрение няма ни капка!
Посрещат ме вред с интерес,
любезно отвсякъде свалят ми шапка:
“Без чест ли си? — Прави ти чест!”*

*Един господин ме целуна: „Ах, братко,
и ти ли!... Ей, кой да те знай!“
Две хубави дами ми казаха сладко:
“Елате в нас утре на чай!”*

*Чудесно! Невиждано! С почести редки
изпратен бях чак до дома.
Министри, царе и придворни кокетки
ми писаха мили писма.*

*И ето ме: важен, блестящ, елегантен,
богат като истински Крез!
И знам аз: крадец съм, лъжец, спекулантин,
безчестник; но... винаги с чест!...*

Тук агресията ни се разкрива и като масов феномен, който намира приемственост във всяко общество, доминирано от конкурентни борби за надмощие и просперитет между индивидите му, а идентификацията с агресора се оказва неизбежен ход по пътя към успеха.

^[4] Freud, Anna. Das Ich und die Abwehrmechanismen. Fischer Taschenbuch; Auflage: 22, 1984.

^[5] Психичните защитни механизми са несъзнавано протичащи операции, при които с цел запазване на психичното равновесие преработваните информации биват държани далеч от съзнанието. По този начин се постига разтоварване от непоносими чувства и представи. Функцията на защитните механизми е да регулират, да намалят до минимум или да елиминират за известно време емоционалната заплаха, изхождаща от гадена тежка житейска ситуация.

^[6] Hirsch, Mathias. Zwei Arten der Identifikation mit dem Aggressor nach Ferenczi und Anna Freud. Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie 45, 6, S. 198-205, 1996.

Всъщност разбираме, че с Дявола се е случило онова, което на юношата от „Приказка за стълбата“ тепърва предстои като житейски опит.

В написания през 1923 г. текст „Една дяволска невроза през седемнадесети век“⁷, част III, „Дяволът като заместител на бащата“, Зигмунд Фройд изказва разсъжденията, че Бог се явява заместител на бащата, висш баща, копие на онзи баща, когото помним от детството си и към когото нашето отношение от самото начало е амбивалентно. Същата тази развоеност между, от една страна, нежни чувства и страхопочитание, а от друга, враждебност и своенравно оплъчване владее отношението на човека към неговото Божество. За Дявола знаем, че той е противоположната страна на Бога, но и че по своята природа е много близо до Бог. Едно е ясно, казва Фройд, че боговете могат да се превърнат в зли демони, когато бъдат изместени от нови богове. Когато един народ бъде покорен от друг народ, свалените богове на победения се превръщат nerядко в злите демони на победилия. Дяволът от Средновековието, злият демон на християнската вяра е паднал ангел, с природа, подобна на божествената. Бог и Дяволът според Фройд са били първоначално идентични, един единен образ, който по-късно е бил разцепен в два образа с противоположни качества. В прастарите времена на религиите Бог е носел и ужасяващи черти, които впоследствие са били обединени в противоположна на него фигура. По-нататък Фройд отбелязва, че противоречията в първоначалната природа на Бога са отражения на амбивалентността, която владее отношението на всеки към собствения му баща. След като милостивият и справедлив Бог е заместител на бащата, не е никак учудващо, че и враждебната нагласа към него, онази, която го мрази, която се оплаква и се страхува от него, е намерила израз в сътворението на Сатаната. Следователно бащата е индивидуалният първообраз както на Бога, така и на Дявола.

В този ход на мисли се ражда асоциацията, че Дяволът от „На гости у дявола“ представлява бащин образ, една силно травмизирана, агресивна, нарцистична, авторитетна бащина фигура, с която порасналото дете от „Зимни вечери“ се идентифицира в „Приказка за стълбата“. Нека преди да проследим какво се случва с момъка по възходящите стъпала на стълбата, първо да обърнем внимание на още един важен образ в „Приказка за стълбата“ – „ония горе“. Във встъпителната сцена момъкът, обзет от ненавист и гняв, иска да стигне на всяка цена до върха на стълбата, за да накаже властимащите авторитети и агресори. В същността си обаче яростта и гневът, намерението да накаже несправедливостта са предназначени несъзнавано към онези първи авторитети в живота, причинили му най-силна болка и страдание – родителите. Но както като дете в смъртния си страх той, потискайки гнева си, им се е подчинявал безусловно и така несъзнавано се е идентифицирал с тях, така и сега, в началото на стълбата, където го посреща заместителят на бащата, Дяволът, като страж на всички властимащи авторитети, младежът не осъзнава, че се отказва от себе си и че съгласявайки се с исканията на този бащин авторитет, повтаря на по-високо ниво един процес, през който веднъж вече е минал в детството си. Възниква хипотезата, че може би както старият Дявол от „Приказка за честта“, така и всички „ония горе“, чийто пазител е той в „Приказка за стълбата“, са били някога устремени юноши със сублимирани въжделения, но са се превърнали чрез идентификацията с агресора във властни, недосегаеми, непобедими, безчувствени величия. Пътят към безчувствието е пътят по възходящите стъпала на стълбата. Послушанието и подчинението променят възприятията, изопачавайки ги в посоката, която иска азресорът:

- Ти пак ще чуваш! - успокои го Дяволът и му стори път. - Мину!
- Момъкът се затече, наведнъж прекрачи три стъпала, но косматата ръка на Дявола го дръпна:
- Стига! Спри да чуеш как стенат там доле твоите братя!
- Момъкът спря и се вслуша:
- Странно, защо те започнаха изведнъж да пеят весело и тъй безгрижно да се смеят?...⁸

В следващия етап подчинението води до отказ от собственото виждане, променя светогледа, новото светоусещане е вече чуждо на първоначалната идентичност:

- За да минеш още три стъпала, аз искам очите ти! Момъкът отчаяно махна ръка.
- Но тогава аз няма да мога да виждам нито своите братя, нито тия, на които опирам да отمъстят!
- Дяволът:
- Ти пак ще виждаш... Аз ще ти дам други, много по-хубави очи! Момъкът миша още три стъпала и се вгледа надоле. Дяволът му напомни:
- Виж голите им кървави меса.
- Боже мой! Та това е тъй странно; кога успях да се облекам толкова хубаво! А вместо кървави рани те са обкичени с чудно алені рози!⁹

По-нататък в идентификацията с агресора младежът се лишава от сърцето си, от онзи орган, за който човек винаги е смятал, че в него се помещават чувствата му. Едновременно със сърцето си той се лишава и от памет, заличавайки по този начин досегашния си житейски опит. След това идентификацията с агресора е вече напълно осъществена. Силната трагика на този момент възниква от парадокса отказ от своето в името на нещо свое, което вече е станало чуждо.

„Ти ми взимаш всичко човешко“¹⁰, осъзнава момъкът, но отново се подчинява, макар и гневно.

„Чрез послушанието си ние загърбваме собствените си чувства и възприятия. Когато един човек в процеса на развитие на своята идентичност бъде принуден да поеме в тази посока, то неговото цялостно развитие протича вече по други закони, различни от онези, които задава обичайното психологическо мислене. Вкопчването в авторитети се превръща тогава в житейска основа. Въпреки че ги мрази, такъв човек се идентифицира с тях. Потискането на „своето“ предизвиква възникване на омраза и агресии, които обаче, тъй като не трябва да бъдат насочвани срещу потисника, бъдат отправяни към други жертви. Типично за това развитие е винаги, че личното положение на жертва се отрича. Защото собствената болка, собственото страдание са били някога част от онова, което ни е обезценявало“¹¹, твърди психоаналитикът Арно Грюн, посветил голяма част от творческия си път на феномена „идентификация с агресора“, наричайки го „основата на нашата цивилизация“ в книгата си „Загубата на съчувствието. За политиката на безразличието“¹². Нещо повече, той смята, че потискаме ли страданието от някогашното си състояние на жертви, то способността ни да изпитваме съчувствие се превръща в следващата жертва.

Виждаме, че точно така се случва и с момъка, стигнал най-горе, на последното стъпало на стълбата. Новата му идентичност е лишена от емпатия, в нея няма място за гняв, за горест, за общочовешка болка:

- ...И изведнъж в лицето му грейна усмивка, очите му заблестяха с тиха радост и юмруците му се отпуснаха. Той погледна пируващите князе, погледна доле, дето реवेशе и прокланаше сивата грипава тълпа. Погледна, но нищо един мускул не трепна по лицето му: то бе светло, весело, доволно. Той виждаше доле празнично облечени тълпи, стоновете бяха вече химни...¹³

„Раждаме се като оригинали, но умираме като копия“, казва английският поет Едуард Йънг. Тази мисъл идва да потвърди печалния опит не само на юношата от „Приказка за стълбата“, но и на безброй младежи и девойки по света от най-различни епохи и поколения, изгубили безвъзвратно себе си в рамките на едно нарциситично възпитание, в което послушанието, покорството и подчинението се възнаграждават богато с материален просперитет. Когато смисълът на живота се определя единствено от успеха, тогава успешни са само онези индивиди, които нямат истинска собствена идентичност, а усявяват според ситуацията да изиграят онази идентичност, която отговаря на обществените изисквания към тях. Хора с бързо сменяща се, хамелеонска идентичност, казва Арно Грюн, нямат никакво усещане за истинска болка и истинско страдание. Техните многобройни идентичности са само външни опаковки. Съвременното ни общество произвежда шаблони от форми на поведение, които се основават на идентификацията с предизвикващи страх авторитетни фигури. Поради този страх мястото на собствените ни възприятия се заема от отчуждението към себе си, което ни внушава, че очакванията на авторитетните фигури към нас всъщност са нашите собствени очаквания. Поемането на такива чужди очаквания предизвиква агресия срещу собствените неизпълнени очаквания, омраза срещу други жертви и чувство за празнота вътре в себе си. И тъкмо тази омраза според Арно Грюн е омразата, която характеризира живота в нашата цивилизация.¹⁴

Всъщност всички идеологии, всички политически строеве и системи са сътворени и се управляват от (скрито или отявлено агресивни) нарциситични бащини фигури, с които, сходно на младежа от „Приказка за стълбата“, са се идентифицирали и продължават да се идентифицират милиони хора. За бащата на Хитлер например се знае, че е пребивал систематично до несвъст не само децата си, но и кучето, докато се напикаело на пода. Ужасяващите побоища, които бащата на Сталин, агресивен алкохолик, му е нанасял постоянно, го превръщат в напълно безчувствен към човешкото страдание индивид. Той развива неистова омраза към всички авторитети, като не е допуснал някой да притежава по-голяма власт от неговата, тъй като този някой му е напомнял баща му. Нито за Хитлер, нито за Сталин е известно да са плакали като деца или като младежи.

Психическото и/или физическото насилие на бащинските авторитети над човешкия индивид, независимо дали то ще е под формата на диктатура на пролетариата, фашистка диктатура, неолиберална диктатура на парите или на някаква религиозна диктатура, в крайна сметка резултира в онази наша идентификация с агресора, която ни прави глухи, слепи, безразлични и безчувствени към чуждите беди, щом достигнем едно високо ниво на материално благосъстояние и/или до определена властова позиция в йерархичната стълба (както е например при неонацистите, радикалните ислямисти и джихадистите). Защото всички ние самите се явяваме жертви на онзи, предаван от поколение на поколение абсурден ред (в това число и възпитание), разпростиращ се от семейството до държавата, който Христо Смирненски описва с непорочаема убедителност в „Приказка за стълбата“. Остава да си го признаем. Може би до сходно прозрение е стигнал в края на краткия си живот и самият Христо Смирненски, посвещавайки „Приказка за стълбата“, „на всички, които ще кажат: „Това не се отнася до мене!“

^[1] Пак мам

^[2] Gruen, A. Die Konsequenzen des Gehorsams

^[3] Gruen, A. Der Verlust des Mitgeföhls. Über die Politik der Gleichgültigkeit. Deutscher Taschenbuch Verlag. 9 Auflage, 2013

^[4] Смирненски, Хр. Приказка за стълбата

^[5] Gruen, A. Der Verlust des Mitgeföhls

Апология на Йордан Йовков

от стр. 9



Официалните власти не ще смеят открито да му правят неприятности, но някои лица, за да им угодят, може да му устроят скандал. Не от това обаче се страхува. Бои се, че ще намери земята и хората съвсем други – не такива, каквито ги знае. Всяко негово вдъхновение го носи нататък – там е пейзажът му, там са героите му, там е битът, работата и съдбата им. Цялата негова творческа личност, спомените и вдъхновението му се коренят там. Какво ще стане с тоя свят, ако сега го види друг? То ще бъде, като да се събужда от някакъв сън, с който заедно ще пропаднат всичките му видения. Йовков се бои, че в такъв случай не би могъл да се върне към своето творчество“.

Така проблематизирана творческата му личност от евентуалния досег със сегашния ден на неговите реални светове, тя не би могла да се възлѣбява истински – това е голямото опасение на Йовков. Но тази боязън не означава, че е прекъснал опосредствувания си досег с останалите далеч светове – използва всеки случай да поговори с човек, гошъл оттам, чете книги, документи. И възкресява всичко в книгите си – вече така превъплътено, че се превръща в свят и за себе си, свят в себе си, свят абсолютен, свят единствено възможен. Така, както е с великото изкуство.

Опитваме се да гразим нашата апология на Йордан Йовков в днешния празничен юбилеен ден, за да компенсираме поне отчасти липсата на множество литературоведски вележдания в самата му личност, в биографическата му и писателска персона.

Още в уводните редове на класическата вече книга „Йовков и неговият свят“ Симеон Султанов бе отбелязал тези липси: „Животът на този именит българин не е щастлива тема за биографите. (...) Но заг незначителността на този животопис се крие рядък хуманист, един от най-даровитите българи, които някога е раждала нашата земя. И това е така, защото без да притежавава значителна „външна биография“, той има, ако мога така да се изразя, богата, наситена с преживявания „вътрешна биография“, която се създава от многобройните срещи на едно чувствително сърце с живота и хората, с мъката и радостта, с красотата и злочестината“.

Но всъщност през десетилетията са натрупани десетки и десетки, създадени от поети и белетристи апологии – стихотворения, вдъхновени есета. Това отношение към автора на „Вечери в Антимовския хан“ и на „Песента на коледетата“, към един разказвач, може да се сравнява само с вдъхновението, което са предизвиквали поети – Яворов, Дебелянов, Гео Милев, Вапцаров, Христо Фотев, с посветените им цели събрани и несъбирани антологии. Три малки примера:

В написания през 1980 г. очерк „Жеравна“ поетесата Станка Пенчева характеризира така паметника в двора на родната му къща, който току-що е поставен през този юбилеен празник за цялото село: „Когато влязохме в двора, там вече седеше и не гледаше към нас, а вътре в себе си и много надалеч оня, който вървя невидимо с нас през целия ден“ (сп. „Пламък“, 1080 г., кн. 11, с. 7). Пасаж от прекрасното есе „Слово за бялата страна“ на белетриста Васил Попов: „Там някъде, където времето и пространството се кръстосват над българското сърце и българският поглед, започва оная бяла страна и онова бяло време, които създаде Йордан Йовков. Тя диша и се простира в нас независимо дали сме я пребродили, то тупти и отмерва нашата трайност независимо дали сме го чули“ (из книгата „Слова“, 1978 г.). А отишлият си неотдавна добрички поет Иван Атанасов завършва така своето стихотворение „Йордан Йовков“:

Вика мъката. Йовков е тука!

Той чрез слово лекува света.

А сърцето на клетник се пука

като камък, заровен в пръстта!

Йордан Йовков е и писателят, най-пряко въздействал – стилово, тематично и като предоставяне на жанрови модели – върху общите ходове на българската литература и на отделни авторски осъществявания. Безспорен е например могъщият пораждащ тласък на неговите наистина омагьосващи цикли разкази върху разцвета на този самостоен жанр през 60-те години на миналия век (със знаменитите книги на Йордан Радичков, Йордан Вълчев, Васил Попов и толкова други). Облѣхнати от Йовковото и йовковското са страниците на отворената поредица от фикционални автобиографически повести „Преди да се родя и след това“ на Ивайло Петров, а разбира се – и на монументалния му роман „Хайка за вълци“.

Йордан Йовков и неговата светла, бяла страна – какво несекващо вдъхновение за всички нас!

19 ноември 2015 г., София

^[7] Freud, S. Kleine Schriften II- Kapitel 20, Abschnitt III: Der Teufel als Vaterersatz, 1923, http://gutenberg.spiegel.de/buch/kleine-schriften-ii-7122/20

^[8] Смирненски, Хр. Приказка за стълбата. 1923.

^[9] Пак мам

Хилядагодишен кредит

Владислава Войнович

Владислава Войнович (1965) е завършила драматургия в Белград. Автор е на стихосбирките „Женски юнашки песни“ (2002), „ПееМеСме“ (2010); на детската книга „Хартуеният принц“ (2008) – преведена и публикувана на български миналата година от изд. „Колибри“, на романите „Десницата на Ленин“ (2010) и „Кози уши“ (2013) и на сборника с детски разкази „Глава, пълна с истории“ (2015). Пише филмова критика, сценарии и статии, занимава се с продуциране на филми и с преподавателска дейност. Живее в Земун, където със своя мъж, операторът Милош Спасоевич, се грижи за малката им продуцентска фирма, за къщата, дъщеря им и три котки.

Предложеният разказ е от подготвяния от авторката едноименен сборник.

- Кво е туй, бре, жива душа няма! – забележката на Сава Крагеца – полиция, който цял живот малко или много несправедливо влачеше прякора си от основното училище, където крадеше ароматизираните гумички на другарчетата си, – звучеше на пръв поглед парадоксално, защото за неопитния наблюдател наоколо купеше доста оживено движение. Въпреки разгарящата се глобална икономическа криза, смразяващата локална социална безнадеждност и студения зимен ден пред местната, почти безименна, но препълнена кръчма сновяха напред-назад и пешеходци, и велосипедисти, и автомобили. - Сякаш не е 31 декември! – тлюкхаше се Савата, докато изтърсваше с ръка пепелта от евтината цигара, която се беше посипала върху снопа рекламни флаери в скута му. Банките предлагаха от примамливи по-примамливи кредити, обаче Савата искаше на краставичар краставици да продава, с други думи се пънеше да измисли как въпреки очевидното мародерство на банките и той самият да изкъри нещо от тях. Шарените гланцирани брошури не успяха да предпазят тъмните панталони на униформата му и с частица от своя бърз здрав разум Савата реши, че това е лош знак.

- Целият тоя народ не се ли готви за посрещане на празника, не се ли стяга за някъде, не прави ли изобщо нещо, що не вземат всичките да изтеглят по един кредит, че да идат на майна... – канеше се да изпсува Савата, но размисли и отвори прозореца на полицейското нежо. Студеният въздух нахлу вътре, а гимът от неговия серт тлютлюк, заедно с фаса му, изстрелян с палеца и средния пръст, се втурнаха навън. - Шишлшишллл! – махна с ръка към прозореца до шофьора Дракула, колегата на Сава и мъж на братовчедка му, като шъшкаше и съскаше през стиснати зъби, през които вееше, та чак пръскаше. Седеше на шофьорското място, сгушен в униформеното си яке и с яка, притисната до устата. Още преди да посочи към прозореца, Савата вече му беше отговорил и с думи, и с жест:

- Добре де, добре, върви и ти на... – отново се накали да изпсува, но послушно затвори прозореца и като на тенис двубой на „Уимбълдън“, който имаше шанса да гледа безплатно, продължи да следи – ляво, дясно, после пак ляво – преминаващите автомобили с надеждата, че ще успеят да спрат някого и да му напишат някаква глоба. Пред доста обезсърчения, но все пак бдителен поглед на Савата премина държливата учителка на сина му, в таратайката, която караше още от моминските си години и вероятно бе без регистрация, но нея по понятни причини не можеше да я спре. После мина попът в дизеловото си чудовище с тъмни стъкла, със скорост много по-висока от разрешените 50 км/ч, защото такава кола не може да върви толкова бавно, ама него как да го спре. След това премина жената на доктор Йеркович – цялата омотана с предпазния колан и залепена идиотски за волана и предното стъкло на новия си фиат, - уж полека и внимателно, а всъщност толкова бавно, че с пълненето и нерешителността си застрашаваше сигурността на движението. Теоретично можеше да спре госпожа Йеркович, защото я бяха късали седем пъти на шофьорския изпит, той самият беше участвал в комисията и пак щеше да е в нея следващия четвъртък, ама на козо му се забърква с лекар, не се знае кога ще те заболи нещо.

- Ижжжжлеш нннаввънн и шишишпри нннякой! – беснееше Дракула.

За момент Савата си помисли, че сигурно е гадно да се целуваш с него с тия щърбави зъби, но после тръсна глава да пропъди мислите си оттам, дето не им беше мястото. Колите преминаваха наляво-надясно, всъщност движението беше доста натоварено, защото хората правеха последните си покупки преди новогодишния празник.

- Лесно е да се каже – отвърна философски Савата на препоръката на Дракула, колкото да се откъсне от блудните си мисли.

- Ти! – не се съгласи колегата му.

- Ахаха, исках да кажа, лесно е за нормалните – прихна Савата. – За теб не е, тъй е – продължи да се кикоти той. – Ти с тия твои щърбаци не можеш и да гъкнеш!

- Пришшка ти мршиш – изсъска Дракула някаква неразбираема псувня.

- Чакай бе, ти самият какво би казал за някой, ако я беше свършил като тебе? Кажу какво, а? Щеше да кажеш, братле, че не е с всичкия си. Как можа да отидеш на зъболекар и да си изпилиш шест зъба, без да имаш пари да ги облечеш? Кво си мислеше? Че ще ти сложи корони без пари? Че зъболекарят да не шантав, отгоре на всичко е и арменец, знаеш ги кви са стипици. Ако беше някой гламав, щеше ли да успее да изкара медицинския, знаеш ли ти колко химия имат за зубрене? Ами физика? Чак и математика май имат, еей...!?

- Бббеше лалто – процеди Дракула.

- Тъй е, беше лято. Не боли чак толкоз, когато въздухът е топъл. Обаче дойде есен, после зима, знаеш как следват сезоните, учил си го по природознание, ако изобщо си учил...! – пак го подкачи Савата.

Дракула само поклати леко глава. Едно, че го болеше, докато говори, и второ, нямаше смисъл да казва нищо, защото колегата му добре знаеше цялата история. Неговата жена Мая беше и си остана дъщеря на вуйчото на Савата. Навремето, когато Дракула тръгна да я ухажда, ревнивият ѝ братовчед само дето не го уби, но постепенно се сприятелиха и дори, след като се ожени за Мая, Савата го взе на работа в полицията. Миналото лято Дракула планираше да продаде кайсиите от овошната градина на тъста си. Обаче, винаги има едно *обаче*, от което ти се плаче, а как ли му се плаче на заврения зет, който, вместо да отведе момичето от дома му, сам се е заселил в него. И тъй, кайсията рогу, обаче изкупната цена беше толкова ниска, че твърдоглавият му тъст, вуйчото на Савата, реши да хвърли всички кайсии на боклука. Добре де, не баш на боклука, свари ги на ракия, което се оказа пак същото: от ракията не излезе нищо, защото тъстът, и самият пенсиониран полицай, реши лично да ръководи варенето – нещо, от което като много други работи си нямаше хал хабер.

- Нà, ей го пияния художник! – зърна Савата поредната възможност, която излезе от кръчмата и се олюля на ръба на тротоара с фотоапарат в ръце.

- Мммммхм – изрази Дракула своето неодобрение към артистичните слабости, към самото изкуство като занимание за лентяи и недорасли, както и към факта, че колегата му обръщаше внимание на хора, от които нямаше никаква полза. Художникът не беше шофьор, нямаше пари, дори не се дрогираше, нито беше престъпник, беше, дето се вика, от старата гвардия, с нищо не будеше интерес.

- Не е глупав той – възрази Савата. – Завършил е тукашната академия, знаят го в Белград, пък някои от картините му висят чак по световните галерии. Рисува фрески и икони. И всичко може да ти направи, има златни ръце.

- Ммммхм. Жжлатни са му от боята жа рамките, дето ги продава на пажара. И жлатни, и шребърни, и бронжови. Шамо мацоти. Умник.

- Ех, и ти пък сега! Не може тъй, Дракула. За теб никой не струва. Да беше си попруказвал с него, щеше да видиш, че човекът хич не е глупав. Само да не е мортус пиян. Веднъж ми разправи, че имало хилядагодишен кредит.

- Ммм?

- Аха, преди някоя вечер пийнах с него едно питие. Че какво толкова, от едно питие няма да стана пиянде я, туй да не е заразно.

- Мммм?

- Не е заразно, ами. Та разправя художникът, че сега всички теглят тия кредити – Савата събра флаерите и ги размаха, а после ги метна на задната седалка. – Вика, че един взема земеделски, друг краткосрочен, трети с ипотека, някой пък се закопава с швейцарците, ама туй, дето той го каза, хич не е глупаво. Вярно е, че лухвата е голяма, обаче вноските са малки. Като за пакет цигари. Внасяш някакъв минимален депозит, взимаш голямата пара и почваш да изплащаш по малко всеки месец, изплащаш, изплащаш, пък вземеш, че умреш, кво ти пука – оставяш дълга на децата. Пък даже и тях не си ги закопал, щото казвам ти, вноските са малки, не им е голям зор, плащат и те, плащат, и накрая умират. И после внуците... И тъй хиляда години, кво ти пука. Единствено, дето се иска от тебе, е да имаш минимум три деца. Ще трябва да покангардисвам малко моята Любича за трето, ама не е чак толкова невъзможно, колкото изглежда... Казвам ти, веднага се познават тия, дето са теглили. Не ти трябва много мислене, само се огледай кой какво кара. Попът – сто на сто. Лекарите със сигурност теглят масово. И ония, дето изнасят своите безброй пъти пръскани ябълки за Русия, тяхната вяра отровителска! За политиците да не говорим. Единственият проблем е, че и децата трябва да имат по три деца, а после и внуците, и тъй нататък. Художникът разправя, че тия фамилии, дето преди хиляда години са взели кредит, те сега са на власт. Вярно е, че някои са се издънили, ама то е, защото потомците им са били несериозни, имали са малко деца или пък хич не са имали. Тогаба, ясно ти е, няма кой да плаща нататък и тия там горе, шефове ли са, що ли, не знам, та те идват и ти прибират всичко. Може къщата да иде на търг, пък ти гледаш отстрани и се питаш защо някой пропада.

Всъщност всичко е като при тия – Савата махна към задната седалка с гланцираните флаери – обикновените кредити. Ето, ти да речем, ако вземеш такъв кредит, би могъл веднага да си оправиш зъбите и да заведеш Мая

някъде на ол инклузив, а? Що пък не? Пък после, че на твоите правнуци и праправнуци някой щял да им вземе къщата, ами да я вземе, не може вечно да се живее на аванта я, нека и те да поработят малко, не е ли тъй. А не ние да кибичим тука и на Нова година, зарязали младите си жени сами, кой знае с кого... За разлика от ревнивия и страстен Сава, разсъдливият и сдържан Дракула седеше кротко, измъчван само от едно – изпилените предни зъби и болката, която го пронизваше през синусите чак до мозъка.

- Нас никой не ни пита, ние трябва да мръзнем тука, че да хванем поне петима за една смяна, иначе намаляване на заплатите, пък даже зимни гуми нямаме, не дай си боже да трябва да преследваме някого по тоя лед със служебната кола...

- Наиштина си голям балък, Шаво! Фшеки може да те убеди ф какфо ли не! Ами ще преди хиляда години е нямало банки, бе! - изсъска най-накрая Дракула и излезе навън..

- Кво се ежиш пък ти, може да не са баш хиляда години, ами петстотин... Къде тръгна?

Дракула, дали заради болките в челюстта или заради скалъпената история на Савата, която го изнерви, изведнъж придърпа яката си и излезе от колата. Навън, какъвто си беше ефикасен и стриктен, тутакси се устреми към едно голямо червено волво с белградска регистрация и го спря. Прегледа документите за управление, огледа шофьора и жена му на съседната седалка, пообиколи колата отпред-отзад и – зърна отвор за зареждане с газ. А в документите сертификат няма! Бинго! Тъй и тъй, газовото устройство тъкмо било сложено, вайка се шофьорът, пък жена му нещо се размърда неспокойно до него.

- Не и не, дължен съм да ви спра от движение и да ви напиша глоба – строг е Дракула, а и всеки на негово място би бил строг, не си отваря той устата с тия изпилен зъби и оголени нерви да го боли бадева, трябва и виновника да го заболи. Савата също слиза от колата, за да бъде работата по-авторитетна, стои до Дракула и мига, подкрепя го.

- Чакайте, недейте така, дайте да се разберем – моли се шофьорът, обаче Дракула пет пари не дава и започва да попълва фиша. Когато вече е вписал в графата датата и фамиляното име, от колата излиза жената с мобилен телефон, долепен до ухото.

- Госпожо, върнете се в автомобила, нямате право да излизате – подвиква ѝ Дракула.

- Ами добре, хайде тогава, до довечера – казва жената по мобилния. – Ето ти сега един от твоите да му кажеш лично. Благодаря ти, поздрави на Снежа! И докато се усети, Савата вече държи в ръка малък виолетов мобифон, който мирише на червило, а от него се чува гласът на началника, който му казва да пусне приятелите му, защото станалото било случайно, човекът щял да си извади сертификат веднага след Нова година, весели празници, чао.

- Ама, ама, шефе, вече започнахме фиша, как ще...? – опита Савата да не е всичко такова, каквото после щеше да го изкара Дракула, ако не се възпротиви и не се пробва да каже нещо.

- Ще го измислите, не се притеснявам аз за вас – весел е началникът. Връзката прекъсва. Савата връща мобифона на жената, тя свища рамене, кимва, влиза в колата, която, щом Дракула подава документите на шофьора, тутакси отпраща в един по-щастлив свят, където жените имат съпрузи с автомобили на газ без сертификат, а мъжете – съпрузи с виолетови мобифони, пълни с телефонните номера на влиятелни приятели на подходящи постове, и това си е.

Пада мрак, натрупва сняг. Дракула седи на волана на полицейското нежо и веднага се вижда, че повече от всичко му се иска да не е там. Седи Савата на мястото до него и за петнайсети път оглежда започнатия фиш: 31.12. би могло да се поправи на 31.02, ако февруари имаше тридесет и един дни, но февруари, макар че може да бъде и по-дълъг, никога няма чак толкова. А и да имаше, годината не става за преправяне, защото последният ѝ ден вече се изнизва. Ами цялата фамилия Попович, какво да прави с нея.

- Попович, Попович... Ако успеем да намерим някой със същата фамилия, тогава всичко ще е наред. Познаваме ли някой друг Попович? Може ли пък да няма никой с такава проста фамилия? – тлюкка се на глас Савата.

- Пп.

- Ама откъде накъде попът, той е Вукашинович.

- Пп – повтаря примирено Дракула.

- Кой поп, бе? Някой от тия новите ли, по селата, а?

- Жлатаря – изплюва най-сетне Дракула.

- Ееееее – зарадва се Савата. – Вярно бе, Поп Попович! Как ли всъщност му е първото име? А? Кой ти знае...

Хайде, кво чакаш, карай пред жлатарското ателие, да не мислиш, че ще висим тука и ще се молим да мине.

- Шигурно е жатворил, кой работи вешерта на 31 декември – казва тъжно Дракула, но подкарва колата.

- Да знаеш, туй при теб най-много ме ядосва. Дето си такъв песимист. Все мислиш най-лошото. Някой позитивен човек щеше да каже, че сигурно ще се намери я съпруг, я младеж или просто обожател, който е забравил да вземе навреме подарък и сега в последния момент е хукнал при жлатаря да купува разни грънкулки, пък ти... Докато чакат на кръстовището, Савата, с лице обляно от червената светлина на светофара, вече триумфира, защото мярва в далечината джипа на жлатаря: - Нà, виждаш ли как хубавичко е паркирал на тревната

плож! Неговата кожа, да ме убие Господ, ако и той не е теглил оня кредит, току пръска пари наляво-надясно, пък и три деца има.

Шом стигат до джипа, Савата отваря вратата на колата, която Дракула още не е успял да спре както трябва пред единствена бижутерия в града. Пи-ни-пи, чува се предупредителното пищене на алармата, която не позволява хулиганско държание. Дракула се въбесява, но Савата пет пари не дава за алармите и разните му там пинизи, дето правят от полицаите възпитани граждани. Откъде накъде ще стават възпитани граждани, кога е било това: - Ще ни дойде глошеш за фиша!

- Къде тръгна? – пита намусено Дракула.

- Влизам вътре, няма да го чакам, я. Пък и ще отскоча до клозета, нещо ме напъна, сигурно от студа. Ти стой тука, ей сегичка ще го доведа.

Савата се наведе да се провере под спуснатата наполовина решетка на златарското ателие, а вратата зад нея зее широко отворена. Не се вижда никъде никой, само от дъното на помещението се чуват гласове. Савата се подхлъзна леко по още мокрия под и се шумузна в тоалетната, а оттам още по-ясно се чува разговорът, който се води в дъното.

- Не мога тази вечер, няма начин! Много късно си се сетил... – отказва решително златарят.

- Светозаре, не се занасяй, трябва да ми помогнеш!

– заявява някакъв мъж със звучен тембър.

Вярно бе, Светозар му беше името на Поп Попович, сети се сега и полияят.

- Купи някои от ония готовите, вземи тези с деветкаратовите диаманти, не са скъпи, 600 евро за тебе – убеждава го златарят.

- Не мога, не става, жената е омъжена, мъжът ѝ не трябва да я види с ново бижу. Вземи диамантите, извади ги от обкова и ги въради в нейните стари обици, дето ти ги давам, айде де, за колко ще го направиш, половин час работа – моли се тембристият глас.

- Ама купи ѝ нови обици, бе човек. Откъде пък ще знае мъжът ѝ, че са нови. Да не мислиш, че мъжете гледат тия неща? На, признай си, ти да не би да знаеше кога бившата ти жена си е купувала бижута и дали са били с истински камъни или с някакви си китайски стъкълца? Хал хабер си нямал.

- Добре, добре, ти моята бивша я остави, нека ѝ купува който си ще – засмица се великодушно тембристият глас. – Обаче тази жена е културна, сериозна, не бива да рискува, пък и мъжът ѝ вижда повече от другите.

- Айде бе! Че какъв ще е тоя мъж? А? Да не чукаш жената на някой пагон? На кого, бе? Че на кого от нашенските полицаи жена му изобицо става за тая работа? А? Да не е оная малката, на Сава Крагеца?

От тези думи на Савата в тоалетната му се пресече струята, насочена към фаянсовата тоалетна чиния и улучи точно запушалката на канализацията, чу се малко по-силно, обаче Савата не ѝ обърна много внимание – вярно, че беше Крадец и подслушваше чужда информация, ама май беше попаднал на по-голям крадец, дето забърсва чужди жени, тъй че беше ясно кой от кого трябва да се крие и кой има право на праведен гняв. Притаи се и цял се превърна в слух.

- Гледай ти, макар че хич не бих предположил за нея – продължи златарят.

Не би предположил и Савата, макар да знае, че най-лошото се случва, когато не го предполагаш.

- Не е тя. Пък и не съм я чукал още. Ама се надявам, като си дойда следващия път, вече да стане нещо. Утре рано заминавам за Швеция, затуй тази вечер трябва да ѝ метна един подарък. Нещо, дето да ѝ напомня за мен, докато ме няма. Да има на какво да се усмихва всеки ден. Айде, бъди човек, вземи клещите и пхни тия диаманти в нейните обици.

- Ех, ти не си го напъхал, пък сега искаш аз да пъхам! Не мога бе, човек, наистина не мога. Не че не искам, ами не умея. И сам видя, че бижутерката ми си тръгна, Нова година е...

Все така без да мръдне, Савата стои в тоалетната и се чуди какво да направи. Най-напред си закончава ципа и после, за да се посъвземе малко, опира чело о собственото си отражение в малкото прозорче, което гледа към двора зад къщата. Отражението изчезва, както става с всичко, когато човек се доближи до него. Вместо собствения си образ в разградения двор, заобиколен с порутени стари и грозни нови сгради, току до прозореца Савата видя паркирана кола. Отначало не ѝ обърна никакво внимание, продължи да умува кой ли може да е тоя гастарбайтер и дали наистина има нещо с неговата Любича. Изведнъж в паркирания автомобил присветна запалка и Савата ясно видя братовчедка си Мая да пали нервно цигара. Не някой друг, а Мая! Неговата и на Дракула! Мая, в която беше безнадеждно влюбен през цялото си детство и юношество. Сега вече не. Да не е луд. Същата Мая, за която крадеше ароматизирани гумички в основното училище. Мая, която – аааах, жегна го споменът – го беше научила да се целува по устата, когато беше на дванайсет, а тя на четиринайсет години. Мая, спрямо която и нарочно, и подсъзнателно избираше всичките си гаджета, заради която, защо да се лъжем, се влюби и в жена си, понеже толкова приличаше на нея, само че нямаше нейния плам. Нямаше го нито една жена на света. Пламъкът на Маината цигара проблесна в тъмното, а тя се размърда, потърка меката част на ушите си, от които си беше свалила обиците, че да може не знам кой си идиот да сложи вместо нейните собствени и по тази причина безценни за Савата стъкълца, някакви си там глупави, безполезни диаманти. Полицията въздъхна дълбоко, и той би запалил, но цигарата служи

за съкращаване на времето, за мъдруване и отлагане на действията, а той сега трябваше бързо да предприеме нещо. Трябваше, трябваше, и то възможно най-скоро, обаче какво и как? Ако излезеше от тоалетната, златарят и купувачът можеха да го видят. Пък и да не го видеха те, щеше да го види Дракула и какво щеше да му каже? Мисли Савата, мисли – и измисли. Не напразно му викаха Сава Крагеца, мисълта на крадците е бърза. Отвори той прозорчето и се измъкна с главата напред в двора, право пред очите на стреснатата Мая. Влетя в автомобила и се намести до нея, тутакси ѝ взе цигарата и си дръпна през влажния филтър. Леко му се замаяа главата, добри цигари пушеше Мая, по-силни от неговите.

- Сава?! Изкара ми акъла! Какви ги вършиш, бе, маниак такъв! – уж се ядоса, ама не съвсем Мая, докато си взимаше обратно цигарата.

- Какви ги върша ли! Ами ти какви ги вършиш, шантавела такава! – бърза Сава, ама нито знае пътя, ни целта.

- Аз ли, нищо, на, сега си... – пробва Мая да изиграе безметежна скука.

- Ама къде седиш, глупачка такава! С кого си се хванала, мамичата ти курвенска!

- Слушай, Сава, къде съм и с кого съм, си е моя работа, ясно ли е! Лично моя! Я не ми дръж такъв тон.

- Добре де, добре, не мамичата ти курвенска, ами мамичата ти смотана! Кой те е учил тъй смотано да кръшкаш, че мъжът ти да те хване в крачка?

- Кви ги дрънкаш? – ядоса се Мая, обаче се и попритесни.

- Ей го мъжа ти отвън, не знам как смяташ да се измъкнеш.

- Мамка му – схвана и Мая, че работата е сериозна.

- Слушай, сега ще се вмъкнем двамата през прозореца. Аз ще изляза отвън, на улицата, и ще отведа Дракула. Пък ти ще влезеш вътре...

- Няма начин, после златарят ще тръгне да разправя...

- Няма, онуй мазаре вече му изля, че още не те е чукал! Може само да приказва, че е искал, ама не е успял. А за туй кво ти дреме. Значи, ти влизаш и го извеждаш навън, нека не ти купува нищо, да ти даде парите, кажи му, че ще си купиш сама, като отидеш в Белград. После ще си купиш някаква дрънкулка и ще я носиш, когато гастарбайтерът си идва, пък от парите ще направиш на Дракула зъби, нека те ти напомнят за гастарбайтера. Така е честно, ако все още обичаш тоя твоя Дракула. Нали го обичаш?

- Обичам го, разбира се – подсмъркна Мая. – Само че малко. Не, не искам да кажа, че го обичам малко, обичам го напълно, обаче това е нещо друго...

- Знам аз, всичко знам, има хора, дето като горят – горят за всички, пък като не горят – не горят за никого! Савата и сам щеше да се зачуди на мъдростта си, ако не се къпеше целият в пот и адреналин, какъвто не беше изпитвал още откакто арестува бившия общински председател и трябваше да го разубеждава да не скочи от блока. Та тъй, Савата измъкна Мая от колата, натица я през прозорчето, като още повече се разтрепери, защото Мая беше с пола, а под нея не носеше чорапогащник като всички нормални жени, ами жартиери, като по филмите. - Сава, а как ще дам парите на Дракула? Какво да му кажа, откъде ги имам – прошенна Мая.

- Кажи му, че си се изчукала за тях – усмихва се и се прави на ударен Савата.

- Идиот! – ядосва се Мая.

Савата се навежда и я целува: - Не се притеснявай, само вземи парите и ми ги дай тия дни, пък останалото остави на мен.

Мая му се усмихва съучастнички, а Савата осъзнава с ужас, че те двамата, заедно, изпитват удоволствие от безумната ситуация, която не само че не им е неприятна, но и ги прави съюзници в живота, който неочаквано е придобил много повече смисъл, отколкото е имал преди. Полицията се шумузна навън, стабилно и уверено, пък и подът вече беше изсъхнал и не се хлъзгаше. Докато минаваше край джипа на златаря, той се наведе, изтръгна задната регистрационна табела и без да му мигне окоото, сякаш всеки ден вършеше подобни безобразия, я метна в близкия контейнер за боклук.

- Де ши бре, да те убие господ? – посрещна го притеснен Дракула. – Веше ше канех и аж да идвам, ама наистина ме е шрам от тия зъби, мамиятата им. Да не би и жлатарят да познава някой от полишията?

- А, не. Ама, да ме прощаваш, нещо ме беше напънало, пък после викам си, не върви никак си да се правиш на строг, като излизаш от клозета, та се отказах...

- Нашран полишай, наистина не върви – засмя се геройски Дракула.

- Ами я мръдни малко по-напред, пред къщата на златаря, там зад завоя има добро място за спиране. Той ей сега ще тръгне, като затвори ателието, и ще го причакаме там, видях, че му няма задния регистрационен номер, ако не намерим друго, и туй стига.

Две седмици по-късно Савата и Дракула седят в колата на същото място, пред почти безименната, но препълнена кръчма, откъдето минава сума ти народ, дето все не става за глобяване заради нарушение на правилата за движение. Както и на всички останали правила. Тъй е то в малките градчета, всички се познават помежду си, всеки има някакви връзки, тръгнеш ли да глобяваш и ти докривява, че не си в голям град, пък ако трябва теб да те глобят за нещо, се радваш, че си там, където си. Савата ръфа кожичката на палеца на лявата си ръка, мъчи се да я откъсне цялата, понеже не може да смъкне от нея следите от бронзовия спрей,

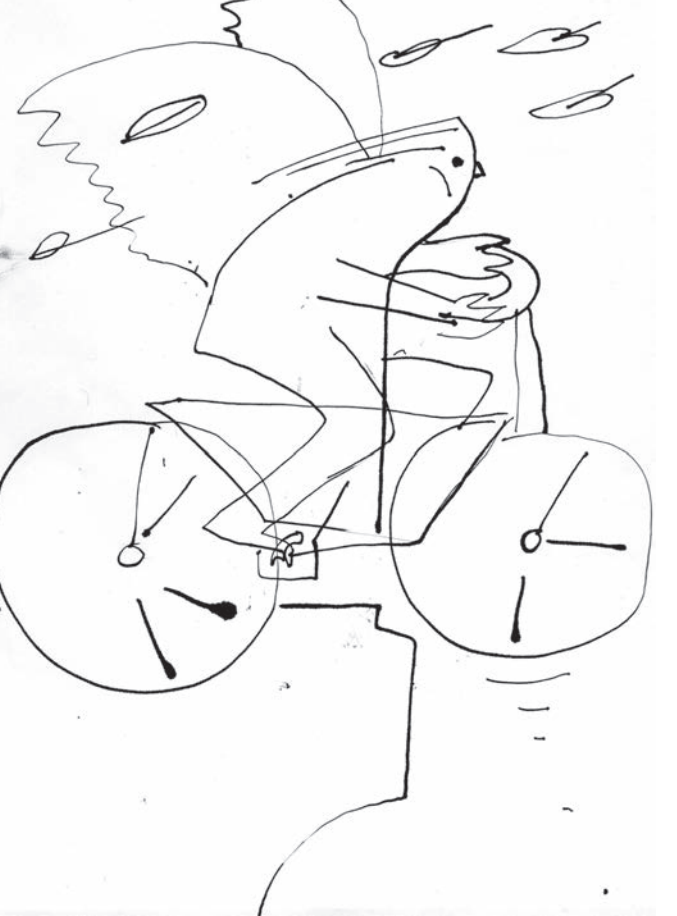


Рис. Александър Байтошев

който взе назаем преди две седмици от художника. Поглежда и тук-там дали няма да измисли някоя жертва, а Дракула пет пари не дава за работата. Мляска, облизва се и току поглежда в огледалото за обратно виждане своите нови, едри, каквито си бяха, малко конски, но доста майсторски направени зъби. Не е лош зъболекар арменецът.

- Я ме виж, а, как е? – пита Дракула Савата.

Той го поглежда и кимва: - Не е зле. Сякаш си повръщал и сега си се оправил.

- Що си такъв бе, Сава? Не се ли радваш поне малко, че пак заприличах на човек?

- Можеш да приличаш на когото си щеш, обаче всички ти викат Дракула – подкача го Савата.

- По-добре Дракула, отколкото Крагеца!

- Е, да, всеки си хвали своето!

- А знаеш ли кое ми е най-драго, че Мая, колчем ме погледне, и все се усмихва. Отдавна не я бях виждал толкова весела – казва разнежено Дракула. – Ами я вземи къде се тегли тоя хилядагодишен кредит. Май ще излезе истина. Сериозно ти казвам. Нали я знаеш тъщата, Милка, вуйна ти, тя като ми даваше парите за зъбите, ми заръча да не казвам на никого, че на нея ѝ върнали депозита, защото нейното семейство си било изплатило всичко докрай. Разправя, че я питали дали го иска в златни дукати, както бил внесен, пък тя отвърнала, че предпочита в евро. Тъй че ѝ дали евро и някакви дребни медни монети. Каза, че тях щяла да ги даде на тебе, защото знаела, че колекционираш. Видях ги, не знам дали струват нещо. Изглеждат същите като ония твоите дукати от времето на Франц Йосиф, само че не са златни.

Савата е скрил левия си палец в юмрука, за да не се вижда нокътят му, защото все не успява да смъкне от него бронзовата боя, с която напръска златните си дукати. Може и да нямаше смисъл чак от толкова старание, ама той си е такъв, прецизен. Знае си, че крадците трябва бързо да мислят, умело да се преструват и да държат сметка за на пръв поглед безсмислени детайли. Малката истина продава голямата лъжа. Малките, напръскани с бронзов спрей дукати, продадоха на рационалния Дракула хилядагодишния депозит на вуйна му. Мустакът му се надуга в усмивка:

- Чакай, чакай, ама ти наистина ли би теглил такъв кредит? Туѝ е същото, като да вземаш залъка от устата на внуците си, и на правнуците...

- Вярно, че е малко кофти, ама човек не може да е все разумен на тая скъпотия. Пък и ми се ще да купя нещо на Мая за Деня на влюбените – отговаря Дракула на себе си в огледалото за обратно виждане и се усмихва от едното ухо до другото, колкото да види още веднъж как му стоят зъбите. – Не ѝ купих нищо за Нова година, нямах пари, пък и не толкова че нямах, можех да ѝ взема поне някоя греболия, ами толкова, знам ли, сигурно съм бил депресиран заради зъбите... И какво викаш, не са лоши, а? Савата пхна пак палеца си в устата и се задълбочи във флаерите в скута си; изгодни кредити, айде бе, дръжки! Един от друг по-обирнически, мамичата им крадлива – ядосва се вътрешно, но не трябва да е песимист, никога не се знае дали държавата няма да пропадне, дали банките няма да обявят банкрут или пък инфлацията да тръгне нагоре, и тогава, като вземе всичко да пропада, а знае Савата – в живота все нещо пропада, тогава най-тъпото е да си напълно честен.

**Преведе от сръбски
РУСАНКА ЛЯПОВА**

Воденицата

Любов Кронева

Морето в залива едвам помръдва, сякаш сили не са му останали, но далече, все още далече, там, където слънцето е поспряло, за да разхвърли безредно ярки ивици, се събира чернилка, расте, скоро с рев ще се понесе към брега... Защо да гледаш натам? Воденицата, но тя някога е била воденица, вече е паянтова постройка на гва етажа и вятърът задуха ли, цялата заскърца, пълна е с актьори, кошто прекарват блажен летен месец срещу символично заплащане, без хазяи, без съседи, душът и нужникът, изрисуван с цветни, смешни фалически символи – на двора. Дни наред хора не се мяркат, само магарето на собственика похапва тръни на изсъхналата поляна, току се сепва, извива глава към небето и пита гръмогласно: „Иааа? Иииа?“

И три деца – на тринайсет, шест и четири години. И куче, което не се отделя от децата, пази ги, великолепен английски сетер, с тях ушите му все са нащрек. Едната от майките е актриса, другите каквото общо имат с театъра – покрай мъжете си. Лекарка от няма и година, къде пък се намерихте, чудят им се в театъра, да не би в някоя линейка, всъщност се познават от деца, но са живели в различни градове, откриваш го след години, влюбваш се, забременяваш, какво да се прави, макар роднините да те предупреждават за опасностите, които крие бракът с актьор, не че са се сблъсквали с тях, просто житейският опит им го подсказва, и се оказват прави, но – любов. Или всичко опира до човека? Другата - безработна за пореден път, веднъж разведена, детето е от първия ѝ мъж, отвеяна отвсякъде, какво иска да прави в този живот, сигурно нещо иска, май и тя не го знае, усмихва се разсеяно. Чака... Да нахълта с рев чернилката, струпваща се на хоризонта ѝ? Обикновено така става. И сред актьорите – един много известен, в смисъл, че хората на улицата, видят ли го, ахват, спират го, ти ли си, викат, говорят му винаги на „ти“, сякаш им е роднина, несрещан отдавна, любуват му се, събира се тълапа. А на него тълпите, най-мекو казано, са му през онази работа, не заради тях е дошъл на морето. Пълен, потен, по къси гащи, с красива аристократична глава, носи се величаво като римски патриций от времето на упадъка, без капка самозаблуда за цената на славата и за идните дни, понеже варварите, както знаем, не чукат учтиво на вратите. Ясно, че нищо добро няма да ни изненада, няма откъде, я болести, я нов директор на театъра или разпределение в такава пиеса, че ти се ще предварително да се кръстиш и да ръсиш светена вода, но и това няма да помогне, и все пак. Даден ни е този летен месец с неговата безметежност, приятелите, шурците нощем, магарето, празникът всеки ден, отпуснат ни е този месец, не питай за какви заслуги, тихо за това, сега ще разрежем динята, изстудена на чешмата, сладък сок по пръстите, и кой знае... Може би през новия сезон ще му разрешат да постави прекрасната пиеса, която превежда, изглажда, обмисля в беседката над заливчето, докато вятърът си играе с хартиите му, затискани с камъни, там ще има роли за всички. Другите актьори, не толкова известните (засега?) го харесват заради тази смесица от сардоничност и упование, има я във всеки с тяхната професия, но при него, заради огромния му талант, който всичко увеличава, е като постоянно запален ярък проектор, и те се тълпят, привлечени от светлината му, но гледат прекалено да не се приближават, може и да те опари, после ще ближеш рани...

А по това време вървят полуфиналите на световното по футбол и в просторния хол на бившата воденица, където преди са стоварвали чувалите със зърно и брашно, вече са наредени шезлонгите от двора, портативното телевизорче е нагласено върху хладилника, всички са заели местата си, текат последните минути преди сигнала, скърцане, наместване, покашляне... опа! – токът спира. Покруса, смях, паника. Някой се сеща да включи телевизора към акумулатора на колата, хукват към колата, тичат обратно пред носещия тежкото устройство, теглят някаква жица оттук дотам, екранът дори не трепва, връщат бавно и нажалено акумулатора на мястото му. Изведнъж, без повече приказки, се натъпкват в колата един върху друг буквално, вратите не се затварят, стърчат крака по джапанки, а защо не се качиха и в другата кола, защо, защо - смахнати запалянковци, и отпращават към Ахтопол, където театърът им държи бунгала, петнайсет километра, може да има ток, просто не може да няма ток.

На двора остават отвеяната и докторката, децата и кучето. Нощта идва внезапно, както става край морето, мракът се срутва върху им, някаква светлинка отникъде, втурват се да търсят свещите, запалват двайсетина, а повече няма, закрепени на капачки от буркани, из хола на воденицата, на масата в двора, пламъците им се извиват, задухва произващо. Бързо да облекат, да обуют децата, и сядат навън, слушат тежкия грохот на

морето. Заради свещите воденицата прилича на църква, през отворената ѝ врата хладилникът проблясва в гъното, където щеше да е амвонът, дървените греди под тавана сплитат сенки кръстообразно, ако имаше духовно лице сред нас, щеше да ни говори за Бог, и ангелите щяха да гойдат, да ни пазят от злите духове, които бродят в тъмното и дебнат за някоя изплашена душа, а ние щяхме да го слушаме като първите християни под купола на небето – отвеяната. Но няма такова лице, казва четиригодишният, личи си, че има идея, иска да я сподели незабавно, свещеник, подсказва му шестгодишната, понеже все го напътства с образователна цел, може и поп или шаман, той какво прави, омагьосва живите и умрелите, виж как - прикляка с вдигнати ръце, подскача и се върти, и вика: у! у! у! - после умрелите стават пак да живеят, което е невъзможно и целите се клатят, защото отвътре всичко им е изгнило! Малкият е възхитен: у, у, у... Хайде да си разказваме страшни работи! Тринайсетгодишният и кучето не се обаждат. И изскачат едни ми ти страшилки, главно вещици и самодиви, коя на метла, коя с мокра коса, черни дупки вместо очи – удавница!, прелитат наоколо, и някакви неразбираеми, как бе, тракат с ей такива зъби, не ги ли чуваш, и с бели рога, не, пипала, висят като сополи, пфу, че са гадни, обикновено се крият под стълбата, където са метлите и кофите, да не са караконджули, чуди се докторката, те са!, излезли са на разходка... Тринайсетгодишният се е примъкнал и вече се е прилепил до отвеяната, трепери. Ръцете му конвулсивно стиснати между коленете и се поклаща напред-назад, напред-назад, пейката се тресе, студено ли ти е, а мен ме е страх от тъмното и от вещиците, а зъбите му като кастанети – чат, чат, чат! И не му пука какво ще си помислят за него, свършено е с него, няма за кога да се прави на герой. Прекалено пълно, не твърде обичано дете, което като малко било толкова красиво и сладко, всички в театъра му се радвали и го гушкали, но вече не. Не се къпе, ноктите му все кални, излапва каквото докопа, сякаш го морят от глад, и все го следят, хлопне ли вратата на хладилника, майка му изскача иззад някой ъгъл, крясва: не пипай сиренето, казах ти да не пипаш сиренето, цяла буца, веднъж не помисли за другите, всички я чуват, и все го оставят, уж да се грижи за кучето, не го и питат иска ли с тях, оставят го, за да не ги излага.

На малките вече не им е забавно. Изплашват се. Да не би измислиците им някак си да са станали истински, и сега?! Прибираме се вътре, казва решително докторката, хайде ставай, не мога, изфъфля тринайсетгодишният, крива усмивка с треперещи устни, опитва се да се присмее на себе си, за да не го направят другите, не мога... Ние ще те пазим, отвеяната го прегръща, ама наистина не е зле това момче да се вкара в банята, знам какво ще направим: кръе! Светлинен кръе! Със свещите! Със заклинание, научих го от баба ми! Казва им го тихо, за да не ги чуят онези и да не ги усетят, репетират го няколко пъти шепнешком и като са сигурни, че няма да го объркат, подгреждат се. Отвеяната е зад гърба на тринайсетгодишния, пламъкът на свещта без малко да опърли косата му, нищо, нали ще знае, че никой няма да го нападне отзад, той се изправя, краката му като гумени се огъват, малките го хващат за ръцете, докторката ги повежда, и почват тържествено: „Всички зли духове, зли мисли, зли думи, зли хора да се разпръснат, на пух и прах да станат...” Накрая задължително трябва да се поеме гръх и рязко да се издиша: ху! Но да не хухкат върху свещите, да ги държат високо, за да не ги угасят, да не отворят пролука в магическия кръг. Тръзват, заслепяват ги разлюлените пламъци, бавно прекосяват двора и онези не смеят да припарят, и кучето ги пази, тича насам-натам, най-последе затръшват вратата след себе си. И на пух и прах да станат, ху, ху, ама ха! И какво мислите? Токът идва. Телевизортът задърдорва, засвирва забравено радио в някоя от стаите, хладилникът забръмчава и е светло, светло... Докторката накарва валериан, долива вода в чашата, с привичен жест повдига брадичката на тринайсетгодишния, помага му да изпие лекарството и треперенето му постепенно стихва, отпуска се сънен, на никого няма да кажем, уверява го тя, в очите му избиват сълзи, търка ги с юмрук, на тринайсет рядко има на кого да разчиташ.

Връщат се запалянковците, с две коли. С гости. Много известен от киното актьор с жена си, странно е да го видиш как изведнъж тръгва срещу теб по чехли и развлечена фланелка, кинокритик с двете си любими – жена му и сестра му, актриси, летуват в Ахтопол, гъз го гъз с какви ли не личности, и каква почивка е това, докато вие тук, а много известният от киното актьор грабнал жена си и тръгнали ей така, накъдето им видят очите, защото той току-що се отървал от агски снимки, на този пек по цял ден с кожух до петите и с кожена шапка, корона върху шапката, нали, цар, пот се лее, гримът му се размазва, машините правят изкуствен сняг, защото действието се развива в лютта зима, режисьорско решение, тъкмо свършат, уж добре, хайде още един дубъл!

Нашият много известен актьор, но повече в театъра, да, в театъра, рядко го търсят в киното, факт,



Рис. Александър Байтошев

церемонно показва на гостите воденицата отвсякъде, развежда ги, нали вече се носят завистливи слухове за великолепието на това диво място, и е може би малко, една щипка по-подробен. На лицето му се е образувал израз на любовност, благодушие и едва в крайчето, и ако се вгледаш – само вие ми липсвахте, защото с тези хора се поддържа официално познанство, в параден вид и на неутрални места, не да ги пускаш в бита си. После кой знае какво ще разправят и не може да ги виниш, всеки ще го направи, не пречи, разбира се, да изиграе за случая колко просто живея, как нямам какво да крия, но за това ли е дошъл на морето, да влиза в този или онзи угоден образ, пфу... Какво да се прави, той има и дарбата да привлича хората. Да ги събира около себе си, да ги обвързва с безброй нишки в сложно приятелство, много здрави, както се оказва впоследствие, което за него е колкото благословия, толкова и... да оставим това. И сякаш като котарак преде, а очите му святкат.

Другият много известен актьор го слуша с половин ухо, картината му е ясна, пуста сиромашия, подправена с въображение, друго тук не търси, и – на, намира се кой да повярва, а той в такова място не би живял, какво ще кажат хората, пари ли няма, но схваща основната идея: свобода. Свобода, обаче... сиромашия, така е, те, изглежда, вървят ръка за ръка. И пак се връща към мащабната продукция от славното ни историческо минало, царе, византийци, интриги, и странно ли е, едва вчера е съблякал мантията, днес е на морето, но още го върти онази виелица, снегът на парцали, тежи му короната – застанал в най-осветената част на двора, пред него – празнота, нататък, в тъмното, където ѝ е мястото – публиката, слушат го, гледат го очаровани, той това го умее и още как.

Тук отвеяната, а тя всякаква може да е, но опре ли го дъщеря ѝ, всичко ѝ е наред, та забелязва, че децата ги няма. Измъква се тихо, влиза във воденицата и какво да види. В килера под стълбата, вратата му широко отворена, на пода сред кофите и бърсалките се е свряла жената на чуждия много известен актьор, захлупила лице в коленете си, плаче ли, плаче. Сетерът, понеже е благороден до глупост, както казва нашият много известен актьор, собственикът му, и непоносимо му е чуждото страдание, се е наместил до нея, опрял топъл хълбок до крака ѝ, неподвижен като статуя на предаността, напрегнат, само извърта настрани едно ужасено око. Малките, смаяни, зяпат жената ненаситно. Плаче, сякаш е дете, шепне четиригодишният, възрастните правят ли така, може да е с температура, да не е на себе си и да умира – шестгодишната. Тринайсетгодишният е докопал краставица, хрупа я съсредоточено, небелена, май и немита, мисли си нещо. Отвеяната прибира малките, слага ги да спят по бързата процедура, никакви приказки и разговори за живота, всичко – утре, сами разбират, ама не разбират, не, никой няма да умре, да, случва се и възрастен да плаче, случва се, защото. Накратко. Човекът пораства, но детето в него остава, не се вижда, но си е в него, къде да се дение, и понякога то се разстройва, възрастният не може да го успокои, и на – плаче. Аха, вдетинява се, казва доволен четиригодишният, това пък откъде го е научил...

После намира докторката, така и така, струва ѝ се, че ще е най-добре тя да отиде дискретно при горката жена, да ѝ каже с бодър, професионален глас, да ѝ каже каквото трябва. Докторката клати глава, сбъркала си, казва, кабинета, аз съм педиатър, а не психиатър, но съобщава случилото се на актрисата до нея, понеже е горе-долу близка с плачещата, поне се познават, и тук почва суматоха, един вид, зад кулисите. Актрисата бързо отива да се убеди с очите си, връща се, заради кучето не посмяла да се приближи, повикала я, но тя изобщо не

Котка в звездите

- Има котка в звездите – казва жена ми. – Чувам я. Гладна е. Вие на умряло. От три дни нищо не е яла. - Така ти се струва – казвам ѝ. – Това е страничен ефект от пневмонията. Имаш температура. Четирийсет градуса по Целзий. - Не – контрира ме жена ми. – Ясно я чувам. Вие протяжно. От глад е. Мъчи се неустово животното. Трябва да направим нещо. - Как така котка в звездите? – учудвам се аз. – Сигурно така ти се струва. Може да е на покрива. Или на тавана. - Нищо не разбираш – казва жена ми. Като казвам от звездите, значи е от звездите. От далечно разстояние мяуче. Право отгоре – от километри. - И как така я чуваш от такова разстояние от космоса? – настоявам аз. – Да не си екстрасенс? - Естествено, че съм – казва жена ми. – Чувам я телепатично, вътре в мен. Забрави ли, че предрекох, че ще ти излезе първата книга? Казвам ти – сред звездите е. - Че как така се е качила там? – питам аз. – Това е невъзможно. Освен с космически кораб, като Лайка. - Не бъди зъл – отвръща жена ми. – Изобщо не се е качвала там, а е извънземна. Една такава, черно-бяла, със сребрист шлейф на опашката. Виждам я. Гладна е горката. - Може пък просто да се е разгонила. - Щом ти казвам, че е гладна, значи е гладна. Вие можете нищо не разбирате. Иначе защо ще вие на умряло, като вълк преди смъртта си? Ние жените по-добре ги усещаме тези неща. Имаме по-развити сетива за тях. А и аз съм свързана с животните. Познавам им психиката добре. Забрави ли, че сме имали дванайсет котки досега? - И откога я чуваш? – примирено бих отбой аз. - Откакто вдигнах температура – казва жена ми. – От три дни. Повярвай ми, вие от глад. - Ефект от пневмонията – контрирах я аз. – Само така ти се струва. Глътни си лекарствата. Дали да не повикаме пак д-р Попова? - Не е от пневмонията – горещо спори жена ми. – А и си глътнах антибиотика. Вие можете нищо ли не разбирате? Какво толкова невероятно има, че котката агонизира от глад? Ако не я нахраним веднага, едва ли ще издържи дълго. - Да я нахраним? И как си представяш, че ще стане това? – нахално питам аз. - Облечи се и купи „Уiskas” – казва жена ми. – Или там каквото котките обичат – пилешки дроб, салам, кренвириш, кашкавал. Размърдай се. Направи нещо. Животното агонизира. Всеки момент ще навири крака. - Ти сериозно ли? – питам с плаха надежда аз. Току-виж се отказала. - Съвсем сериозно – попарва надеждата ми тя. – Хайде, изчезвай. Всеки миг е фатален. И не забравяй и прясно мляко. „Верей”.

Фаул в небето

Беше нещастие. Огромно. Фаул в небето – така го определи. Да се блъсне в колата. На зелен светофар. Само на него можеше да се случи. Бе малшанс. Другият беше пострадал. На него нищо му нямаше. Освен уплахата. И две-три порязвания от стъклото. То бе счупено. Иначе на колата нищо ѝ нямаше. За разлика от другата. Бе смачкана до неузнаваемост. И шофьорът беше пострадал. Четири счупени прешлена и два крайника. Главата му бе цялата червена от кръв. Бе в безсъзнание. Отвори вратичката и излезе навън. Вратата на другата кола беше отворена. Подхвана шофьора и го изнесе навън. Помогнаха му да го върка в колата си. Подпали мотора и подкара към „Пирогов”. Бе като дежавю. Само че не бе катастрофирал досега. Бе гледал един филм. Същата катастрофа. Погледна пострадалия. Разпозна в него актьора Б. К. Колата бясно фучеше. В главата му звучеше музиката от филма. До него бе един непознат. Чувстваше се неловко. Да прегazi така... Отляво бяха светлините. Наближаваше болницата. Ляв завой и бе пред портала. Паркира. Изчака санитарите да изнесат на носилка пострадалия. Чувстваше се като в сън. Всеки миг можеше да се събуди. Не се будеше. Потъваше все по-дълбоко в съня. Бе изпълнил гъла си. Бе транспортирал пострадалия до болницата. Той беше добре. Наболяваше го само ключицата. Иначе нищо му нямаше. Придружи санитарите до дежурния кабинет. Тогава телефонът на мъжа в несвят иззвъня. Извади го от джоба му. Чу звънлив женски глас. „Борисе, къде си?” „Не е Борис – каза, – а Адам. Борис е в „Пирогов”. „Какво е станало?” – попита жената. „Катастрофа – каза. – Аз го блъснах.” „Катастрофа? – изпуска жената. – Как е той?” „В кома – отвърна. – Но ще се оправи. Лекарите се заемат с него.” „Идвам веднага – каза жената. – След 15 минути съм там.” – И затвори.

реагирала, май дори не я чула... Промъкват се трите, извинявайте, извинявайте, при жената на нашия много известен актьор, който в централната, така да се каже, ложа слуша със стоическа усмивка проточилия се монолог за зимата от далечното историческо минало. Жена му се надига на мига, във воденицата сваля от лицето си приветливия израз, втурва се в стаята си, където с трясък отваря, затваря чекмеджета, носи пълни шепи опаковки с лекарства, без очила съм, не можах да видя кое какво е, потупва нежно кучето по главата, извежда го, говори му, зад нея вече е докторката с гуазепам и чаша вода.

Нашият много известен актьор научава за станалото, но по нещо като развален телефон, тя излиза, че горката жена се обесила в килера и я свалили от въжето в последния момент. Той се смразява, мисли трескаво, сега какво, да вика ли „Бърза помощ”, или са я извикали, веднага ли да сложи край на представлението в двора, тук неговата жена се връща, шепне на ухото му и според информацията от първа ръка никой не се е бесил, просто онази, горката, се скрила в килера, за да си поплаче. Отдъхва си. И казва с прочутия си тих глас, почти лишен от интонации, който спира дъха на зрителите и стига до последния ред в театъра: оставете жената на мира, в този живот има достатъчно причини за плач. С това съсипва финала на другия много известен актьор, както и цялото впечатление от монолога му за зимните работи от сегашно и минало време. Сякаш кръгът на сцената се завърта, извежда на преден план друг главен герой, той всичко ще осмисли, ще обясни какво се случва, и вниманието на публиката се фокусира върху него, но тази публика е печена, схваща от настъпилата пауза, а той е известен с дългите си, драматично наситени паузи, че нищо няма да последва, та се разпръсват на групички, бърбят оживено, някак случайно заграждат вратата на воденицата, за да не вземе другият много известен актьор да влезе.

После докторката разказва на отвеяната, че жена му, като се съвзела, къде ще ходи да не се съвземе – грижат се за нея, прикриват я да не я види мъжът ѝ в онова състояние, това – дай боже всекому, понеже на всеки може да се случи, но човек в такъв момент обикновено е толкова сам, че му идва да се шибне през балкона, не е ли така... Та, съчинила нещо си, уж предната нощ сънувала кошмар за страшна катастрофа по пътя към Бургас, как той спокойно пътува за снимки, а тя знае, че ще стане катастрофа, но не е там, не може да го спре, и този ужас цял ден не излизал от главата ѝ, и – на, накрая не издържала. А те хъмкат съчувствено, но не се обаждат особено, защото какво да ѝ кажат, вече всички знаят, че мъжът ѝ е завъртял интрижка с една от актрисите в продукцията, още студентка, дето играе царицата, и нито тя е първата, нито ще е последната, той не се и крие, показва се навсякъде с изгорите си, сякаш пробва издръжливостта на жена си – ще понесе ли това, а онова? Но не се разделя с нея, дума да не става, обича ли я, привързан ли е, кой го знае, кретен... Не е ли така?

А тринайсетгодишният не е мръднал от наблюдателната си позиция и свъсил избелели вежди, преполовява втора красавица. Трябва, споделя завистливо с отвеяната, да остарееш, хрус, хрус, хрус!, да чукнеш четирийсетака, хрус, хрус, хрус!, тогава да ревеш на глас. Иначе кой ще ти обърне внимание? Хрус, хрус! Най-много да ти кажат: стига си се лигавил...



Рис. Александър Байтошев

И ето ме – на касата в супера, натоварен с цяла кошница продукти. Що за болна приумица на жена ми? – мисля си аз, докато трамбовам до асансьора. Ала нали има пневмония, страда от треска, как да я разочаровам в това състояние. И без това се мъчи нечовешки. Пък може и това да има лечебен ефект. Чел бях някъде за подобни неща. - Ето ме – извиквам в коридора. – Купих всичко, което ми поръча. - Побързай! – изфъфля жена ми. – Животното издъхва. - Ами как ще му сервирам? – логично питам аз. – Нали е в звездите?

- Много си остроумен – настръхва жена ми. – Вземи маса, стол, стълба. Все ще стигнеш. А и си висок. Мъж си, толкова ли не можеш да направиш нещо. Едно коме не можеш да нахраниш. А ако имамхе деца? Последният аргумент бе съкрушителен. Взех маса, стол, стълба, храната, но не стигнах до тавана. Резултатът бе просто плачевен – едва не се пребих. На всичко отгоре и разлях купичката с мляко. - Не става – оправдах се аз. – Ниско е. Не стигам. - Качи се по стълбите на тавана, на покрива, ако трябва – настоява жена ми настръхнала. – Вече не я чувам никаква. Припаднала е от глад. Всеки миг е фатален – продължава тя. И няма да повярвате, ето ме – с паничка с „Уiskas”, пилешки дроб, салам, кренвириш, кашкавал и с купичка прясно мляко, балансиращ нестабилно като лунатик на покрива. На всичкото отгоре и подсвиркващ си ненормално, вперил поглед над себе си – маци, маци, мац-мац.

Нещо не се чувствам стабилен. Под мене несигурният покрив, над мен – космосът и звездите. Очаквателно се взирам в тях. Подсвирвам. Струва ми се, че нещо черно-бяло, със сребрист шлейф на опашката, там се раздвижва. Сторило ми се е. Сиуетът му се стопява. Гледам го като опасна граница, с която не мога да свикна. И забивази ще си остана отсам. Това осъзнавам бавно, докато падам по покрива. Насред падането си виждам жена ми през балкона да вдига термометъра и да си изпива антибиотика. Температурата ѝ се е покачила на четирийсет градуса и две десети. - Горката котка – казва жена ми. – Горкото коме сред звездите.

Това си мисля за последно и аз, преди да се разбия в паважа. Ако не беше тая бронхопневмония, която да създаде глада на котката сред звездите...



Рис. Александър Байтошев

Остана в коридора. Не беше единствен. Наоколо сновяха болни. Някои тежко пострадали, други леко. Въздъхна. В ума му изплува краят на филма. Пострадалият умираше. Стана му зле. Излезе навън. Тогава видя жената. Бе Нина.

И тя го позна.

- Какво правиш тук? – попита го тя. - Докарах катастрофирал – отвърна. – Актьорът Б.К. - Мъжът ми – изплака жената. – Къде е той? - В ортопедичния кабинет – отвърна. – Оттам идвам. Жената се втурна вътре. Последва я. Дежавюто продължаваше. Все още сънуваше. Беше в колата. Бе в кома. Актьорът Б. В. го изнасяше. Беше го блъснал. Бе със счупени ребра. Не си усещаше краката. В устата си имаше вкус на кръв. После видя жената над него. В съня си отвори очи. Нина. „Мъжът ми” – прошепна тя. Сънят продължаваше. Видя ги отдолу, после небето. Чисто, спокойно, расово синьо – в музиката от филма. „Аз съм...” – прошепна. И не довърши. Вече нямаше значение.

СКИЦА КЪМ УТРОТО

Ще се изметне гамата, звуците ще се втурнат надолу по стълбите, след първия от съседите, държейки се за стената. Бийтълсите ще погледнат с иронично око от обложката. Рамото на грамофона ще се вдигне безшумно, за да усмири врявата на сетивата. Ще се опиташ да оглушееш, когато мислите като познати просяци приближат до главата ти с мръсна шапка. Студът ще нахлуе под одеялото, ще обхване бедрата ти в ледена хватка. И ще търсиш екстаза с посьрнали пръсти. Той ще въздъхне насън и ще срути лавина. Ще се разплачеш. Ще се върне съзнанието и ще ви завари, нещастни.

ДА БЛАГОДАРЯ

Бих искал аз,
бих искал вече никога да не пътувам.
Една любов безмерна ме терзае тая вечер
[...]
Ах, как съм тъжен, как съм тъжен

Блез Сандрар, Проза за Трансисибирския експрес
и за малката французойка Жана*

Да скъсаш със страстта към пътешестване.
На разстояние стотина метра тече в двете посоки
река от жп линии, вагони с лъскаво-узрели възлища
или гасена вар, тъга неугасена,
четири пъти в денонощието пътнически влак с неколцина пасажери.
Два пъти дневно бие малката камбана в църковната камбанария.
Да благодаря на Бога, че ми я отне,
заедно с половината от способността да пиша стихове?

Любовта е единственият наркотик, от който до смърт се нуждая.
Дишам. Да благодаря на Бога, не всичко ми отне.

* Превод от френски Кирил Кадийски.

НАУКА ЗА ЧОВЕКА

„Значи струвам само толкоз. Толкова малко”. Момичето пххва учебника по анатомия в платнената торба и гледа през прозореца. Мъглата пречи да се гледа надалеч. А можеш да избягаш само там, от тази страна напират хора, автобусът е претъпкан. „Толкова малко”. Пак посяга към книгата.

Още може да се види отдалечаването ѝ оттук. Не след дълго някой ще я блъсне с носен под мишница багаж; и ще се върне към себе си: ще влезе през училищната врата, ще се усмихне на момчетата, ще надене чехли, ще изпуши половин цигара в тоалетната. Ще отговори „тук”, докато проверяват списъка с присъстващи и пак ще се загледа през прозореца, в мъглата. Учителят без скрупули ще ѝ постави слаб, ще измърмори: „А е достатъчно да се внимава малко в час”. Ще ѝ нареди да седне, ще погледне крадешком разголените ѝ за миг бедра.

Тя ще го забележи, но преди да осъзнае,
че можеш да бъдеш за някого начало и край, ще изпита ненавист.



Рис. Александър Байтошев

ALLEGRO MAESTOSO

Започва денят и нощувката свършва,
по радиото звучи Давид, музика, не особено весела.
Хотелът можеше да се казва не „Горски”, а „Оборски”,
скъпо и нехигиенично, но поне усамотено.
Зад преградката на портфейла си държа все още най-ценното,
две стотачки за връщане вкъщи и снимката на любимата.

ТОЛКОВА МАЛКА С ТОЛКОВА ГОЛЯМА ТОРБА В ТОЛКОВА КЪСНАТА ВЕЧЕР

повярвай всичко все още ти предстои в началото няколко улици
после асансьорът с натуралистични рисунки на съвкупяваща се двойка
окоето на съседката в шпионката и вече горещото кафе телевизорът
репродукция на Сезан на гвоздей влюбен в стената
до уши до смазаната глава всичко все още
ти предстои осем часа сън
утринната нежност на радиатора и обичайният комплимент на вестникаря
продължавай още само няколко улици върви постарай се да заспиш
а сутринта се опитай да станеш защото рано пиле рано пее
в казана
защо стоиш върви върви всичко все още ти предстои говорех
май нямаш и осемнайсет
всичко още ти предстои говорех а то всичко вече бе станало

Лудка мие на кладенеца пъстрите зеленчуци
за супата. Комар кръжи лъстиво пред гладкото ми чело
с готово за тласък копие. Камъкът, който лежи тук,
не е помръдвал с години. Прилича на изкуствено око, вградено в моравата.
Бих искал остатъкът от живота ми
да изглежда по този начин.



Рис. Александър Байтошев

ПИСМО ДО АННА-МАРИЯ ВМЕСТО ЦВЕТЯ

Казвам се Яцек Подшагло.
На 26 години съм.
Когато бях малък, мечтаех за момиче като теб.
И после, през годините.
Опитвах да принудя няколко жени да бъдат теб.
Бих искал да те опозная отблизо.
Да видя какво носиш под кожата.
Да построя батискаф и да погледна на дъното на окоето ти.
Затова ми прости изхвърлянията.
Ще опитам да създам ново течение в поезията.
Защото се срамувам от бездарието, с което говоря за теб.
А междувремеено ще вградя в стихотворението акростих.
Никога не ще се наситя да повтарям имената ти.
На тях се уча непрестанно като дете на първите свои думи.
А също като старец на последните.
Мъркането на новородено и мърморенето на столетника старец – ето езиците
на които ни се разкрива тайната.
Архипелазите разказват за нея на език закодиран в разположението на островите.
Разказват за нея контурите на моретата, устията на реките.
И платата на Андите и блестящите върхове на планините от лед.
Я да поговорим със земята, да си вземем горещ душ в гейзерите
на Йелоустоун, да се огледаме в огледалото на Няса,
да изстудим вино в Оймякон.
Още не са се стопили ледниците и моретата не са попили в земята.
Цветята разтварят предпазливо листенца като геодезисти набелязващи
места за детски площадки и градинки.
А аз нямам куража да ги откъсна.
На 26 години съм.
Казвам се Яцек Подшагло.
Бих искал да те опозная отблизо.
Красотата винаги ме е обезкуражавала.

Преведе от полски СЕВЕРИНА ПЛАЧКОВА

Книгите на 2015 година

галечна песен рано сутрин в някакъв хотел, от която долавяш откъслеци и почти си спомняш предишен живот;

„Нов сън за щастие” (Ивайло Иванов), защото е лирика със сияние, книга прозрение – благодаря за дара.

И всичко най-хубаво през 2016-а!

СТОЯН ГЯУРОВ, преводач

Мишел Уелбек, „Подчинение“: книгата на нашата духовна нищета и малодушие; Ангел Игов, „Кромките“: една трудна тема, развита в едър план, убедително и с превъзходна езикова прецизност; César Aira, „Three Novels: Ghosts, An Episode in the Life of a Landscape Painter, The Literary Conference“: това е английското издание, чрез което опознах аржентинския писател Сесар Аира: три абсолютно налудничави „романа“ (всеки от по стотина малоформатни страници), в които литературната гротеска и една шеметна фантазия засенчват класическите образци в това поле, от Стърн до Кафка и Борхес.

**БОРИС МИНКОВ, писател, литературен историк,
преподавател в НАТФИЗ**

„Отклонения на есен“ на Чавдар Ценов – заради причудливата тъкан от делнично и фантазно и безбройните преходи, които езикът прокарва между тях, и то сякаш без да се интересува от коя страна прокарва нишката, откъде я издърпва. Тези малки новели разполагат с повече повествователна тяга, отколкото всички тържествено преекспонирани родни романи от последните години.

„Кромките“ на Ангел Изгов заради пластическото изграждане на автентична градска среда; заради фокуса в колективния персонаж, който при това е субект на разказването: колкото анонимен, невидим и незначителен, толкова и гъвкав, атмосферно въездещ, затягащ възли. Така въпросът за вината около Народния съд за първи път излиза от глухата реторика между полкостите на жертви и палачи, докосва същността.

„432 херца“ на Недялко Славов заради смелостта в избора на сатирата: непопулярното решение да се скъса с всякаква политическа коректност, с конюнктурната правилност и снобската куртоазия. Чрез вътрешната си памет тази книга прекрасно знае, че домашната литературна среда изтласква сатирата в периферна ниша. Но решава да търси челен удар и това е литературно красиво.

**ГРИША АТАНАСОВ, водещ на предаването „Книги
завинаги“ по Алма Матер Класик ФМ, преводач
и преподавател по книгоиздаване във ФЖМК на
Софийския университет**

2015 г. може да се нарече и година на литературните превъплъщения. Откак преди време преведох романа на Уилям Бойд „Соло“ за Джеймс Бонд, следя с любопитство такива издателски и писателски експерименти – а тази година те изобилстваха, успешни и не толкова. Сред успешните нареждам най-скорошния – в очаквания с нетърпение „Онова, което не ни убива“ („Колибри“) Давид Лагеркранс възкресява убедително героите, темите, стила на Стиг Ларшон от „Милениум“ и създава силен съвременен политически трилър. Особено занимателен е големият издателски „Проект Остин“, пренесен у нас от „Еднорог“ – в трите романа, излезли тази година, Вал Макдърмид, Джоана Тролъп и Аликсандър Маккол Смит пренасят героите на Джейн Остин в наше време. Тройна игра има в „Чернооката блондинка“ („Колибри“) – Джон Банвил под псевдонима Бенджамин Блак създава роман с Филип Марлоу – героя на Реймънд Чандлър. Избирам този црих от литературната и издателската година, защото, независимо от резултата, се изисква огромна писателска храброст, да да дръзнеш „да влезеш в кожата“ на друг голям писател. Начинание, достойно за уважение, дори и да може да се определи с думите на Марлоу на Блак (Банвил): „Мъжът, който влезе, приличаше толкова на Кари Грант, че не можеше да е мой“.

БОРЯНА КАЦАРСКА, поет, преводач

Моята книга на 2015 година е „Подготовка за напускане на сърцето” на Ани Илков.
Защото ТОВА Е поезията.

САВА ВАСИЛЕВ, литературовед, Великотърновски университет

Човек обикновено запомня най-добре онова, което го заобикаля. С което се чувства лично свързан. Ето защо правя своя избор без претенции за йерархичност. Разколебан съм между две поетически книги, на двама поети, с които започнах литературния си път някога във Великотърновския университет. Първата е наскоро появилата се втора стихосбирка на поета от Варна Юрий Лучев „Немам думи. Истина ви казвам“ – приложение към новия брой „М“ (2014-2015) на Алманах за литература, наука и изкуства „Света гора“ (В. Търново, „Фабер“). Тя излиза след предъголяо мълчание – първата, от 1986 г., „Посичане на ореха“, бе истинско събитие. За „Немам думи“ авторът твърди, че е онова, което е трябвало да постигне. Че е въплъщение на представата му за поезия. Може и да е прав. В моето съзнание обаче „Посичане на ореха“ и поемата „Новороденият“ продължават да бъдат здраво вкопани и малко нови



Рис. Александър Байтошев

и стари ветробе биха ги прекъснали. Другата книга е на Николай Милчев - „Прелъст и светогорски стихотворения“ (С., „Потайничче“). Великолепно издание, великолепни стихотворения. В духа на трайно напастяван от Николай поетически стил, който го прави разпознаваем и незабравим. Има нещо символично в това, че двете книги се явяват през 2015 г., в рамките на един сезон. Трудно ми е да подмина и трета книга, на още един „светогорец“, но от по-младото поколение, Ивайло Иванов – „Нов сън за щастие“ (С., „Ерго“). Тези три книги разговарят по невероятно, стю на сто и неподозиран от тримата автори начин.

Прозата, която ми достави истинско удоволствие и към която съм пристрастен, е „Тичащо перо“ на Велизар Велчев от Габрово (Габрово, ЕКС-ПРЕС). Тази неголяма книга събира артистично и уж непретенциозно кратки фрагменти от дълго поддържана вестникарска рубрика. Авторът скромно и неопределено ги назовава „по-съкровена разновидност на публицистиката“. Но те са нещо много повече. *Kurrente kalamo* е от книгите, които не ти се иска да свършват. Те не омръзват, интересни са отначало до край, и имат и онова рядко качество да внушават нуждата от продължение. Определящ обаче е стилът. В него личат следите на народното умуване и мъдруване, но като че ли най-високо застава чувството за мяра. Мярата на автора, след това и на обема – винаги един и същ – предварително зададен от формата и медията. В. Велчев е едновременно уносказателен и ироничен, горчиво суров и алегоричен. Особено впечатлява умението му да еквилибрира (в най-добрия смисъл на думата) с културните пластове и сигнали – до такава степен, че да разрушава безпроблемно времевите и контекстуалните граници. Неговите герои се разполагат в особена, трудно назовима синкретична структура, в която битуват едновременно модерното (градското) и традиционното (в смисъл и на селското, и на провинциалното).

ВЛАДИСЛАВ ХРИСТОВ, ноем

Най-важното събитие през 2015 г. за преводната поезия е издаването на книгата на Томаж Шаламун „Кой кой е“ изд. „Да“. Поредната ценна и знакова книга от това младо, но упорито пробиращо си път издателство. Шаламун идва точно навреме в много важен за всички нас момент от световната история, това е трудна във всеки смисъл книга - трудна за четене, трудна за понасяне, заради своята истинност. Поезията на Шаламун освобождава и ни връща към изгубените ни същности. От българските заглавия ще се спра на две книги, които не са манифестиращи, но са важни за литературата ни. Едната е посмъртно издадената книга на Ваня Константинова „Думи от друмата улица“, изд. „Пергамент“, книга крехка и силна едновременно, възпитаваща човечност. Другата е сборникът с разкази на Йорданка Белева „Ключове“, изд. „Пергамент“.

Проза на границата на поезията. Разтърсващи с откровеността си истории, пълни с много уют, болка и спомена от детството, стъпало нагоре след предишната и прозаична книга „Надморската височина на любовта“. Голямото ми разочарование през 2015 г. бяха караниците около литературните конкурси.

**ЦВЕТАН РАКЪОВСКИ, литературен критик,
преподавател в ЮЗУ**

Ако ми бъде позволено, ще наредя три двойки книги – високия и ниския ми избор.

1. Книга от чужд автор – моят фаворит е Юнас Юнасон с „Неграмотното момиче, което можеше да смята“. Провалът за 2015 г. в български превод е „Нулев брой“ на Умберто Еко. Първата книга ми донесе душевен гъдел с парадоксалния си смах, при който в месомелачката на романа попада всичко. Романът на Еко ме изненада с душевната тежота, която ми причини – очаквах нещо като „Тайнственият пламък на кралица Лоана“, но ме сполетя негативна изненада...

2. Книга от български автор – с нетърпение прочетох „Квантова градина“ на Ал. Чобанов. Очаквах да се е „повредил“ след дългото си митарство из сценарните екипи на култови тв сериали. Не е! Овардил е таланта си да гледа вътречено и да разказва добре. Обърка ме един дълго рекламиран и предупредително поставян на пиедестал роман като „Калуня-каля“. Идеята на автора постоянно му се е изплъзвала, а той постоянно е опитвал да направи положителен герой с реабилитация на една трагична историческа страница.

3. Литературоведска книга - според мен вторият сборник за Сирак Скитник „Изкуство и улицата“ идва да напомни, че литературната наука в България може да оцелее въпреки колебливия си импакт фактор. Вкарването в системата на рейтинговото балансиране ще употреби изкушението от литературата, превръщайки го в „система от показатели“. Ето защо негативният вариант на тази класация остава отворен – всеки може да го допълни...

ХРИСТО КАРАСТОЯНОВ, писател

Имам усещането, че 2015 година е годината на младите. Може и да бъркам, разбира се. Но така или иначе две книги ме спечелиха – напълно и безусловно.

1. „Доклад на зелената амeba за химическия молив” на Велина Минкова (Colibri, София, 2015) – заради поетия от авторката риск да стигне до пределната стилизация, с която стилизацията весело и небрежно руши клишетата с клишета. Струва си тази книга да бъде прочетена от всички онези, които по някакъв техни си причини носталгизират агресивно по времето, когато бъдещето беше светло, а децата не бяха тийнейджъри, а пионери.

2. „Кромките” на Ангел Игов („Жанет 45”, Пловдив, 2015) – заради храбростта на автора да ни разкаже за един от най-травматичните периоди от историята на кървавия български XX век: Народния съд, споменът за който и до днес ни разделя безмилостно. И заради начина, по който ни внушава, че тогавашните „кромки” са кромки и днес.

ЯВОР ГЪРДЕВ, режисьор

Според мен книгата на 2015 е „Подчинение“ на Мишел Уелбек.

**ДАРИЯ КАРАПЕТКОВА, литературен критик,
преводач, преподавател в СУ**

Първото стихотворение от Мехмед Карахюсеинов, което прочетох, беше собственооръчно написано от него на шпалта и подарено на майка ми по време на късното нощно дежурство на екипа на в. „Народна младеж“ в Полицейския комбинат. Вече няма шпалти, нито метранпажи, както е била той тогава, няма ги и изтощителните дежурства до среднощ в редакциите. Детската ми памет не помни самото стихотворение, но помни напоената с мирис на олово от цеха хартия, както и разказа за интересния човек с цигара, широкопола шапка и щедър артистичен жест. Зарадвах се на стихосбирката му „Болката на откровението“, издадена наскоро от фондация „Мехмед Карахюсеинов – Метод“, като на книга от близък човек. Прекрасен повод да си спомним за него, поезията му е необикновена, искрена и емоционална, каквато я знаем още от „Не по ноти“. Ако онази шпалта все пак е оцеляла някъде из семейните архиви и я открия някой ден, знам за какво ще пиша в анкетата на АВ тогава.

**ИННА ПЕЛЕВА, литературен критик и историк,
преподавател в ПУ**

От новоизлезлите художествени книги, които прочетох през 2015-а, 23 са на български автори (10 издания на „Жанет-45“, 5 на „Хермес“, 2 на „Сиела“ и по едно – на Artline, „Весела Люцканова“, Enthusiast, „Ерзо“, „Жанет-45“ – „Стигмати“, „Леге Армис“). За цели седем от въпросните книги бих казала, че са сполучили (някоя с едно, други – с друго, трети – с доста неща). Особено ме впечатлиха:

„Кротките“ (Ангел Игов), защото е умело написан текст на важна тема, с точния ритъм и с изключително добре намерен финал (изненадващо много прози напоследък не знаят какво да правят на сбогуване); „Сезонът на Йоана“ (Яница Радева), защото е като

Визуалните изкуства през 2015

МАРИЯ ВАСИЛЕВА

Отминаващата година беше изключително наситена със събития. Не само бройката им бе впечатляваща, но и разнообразието. На сцената се изяха всякакви „израци“ – държавни и общински музеи, частни галерии, неправителствени организации, фондации, групи и индивидуалисти. Като че ли най-после художественият живот изгражда пълнокръвна структура, в която присъстват всички пластове и нива, някои по-запълнени, други – все още рехави, но обещаващи развитие.

Освен традиционните досега сегменти, видимо се открии този на фестивалите. „Дома арт фест” и „Зона култура” се изяха със самочувствие. Макар и продукцията им да крие доста въпросителни, те създават едно енергийно поле, което може и да доведе до качествени натрупвания. Въсъщност това е основният въпрос. Води ли количеството от събития до качество? Рано е да се каже. Някои се отказват прекалено бързо – като Иво Димчев и желанието му да превърне пространството „Мозей“ в център на неоползотворената творческа енергия. Оказа се, че такава май няма в излишък. И ентусиазмът бързо се разби в съмнителното качество на работите. От опит знаем, че постоянството не е присъщо на радикалните заявки. За разлика от тях галерия „Сариев” разчита на обратното – дългогодишни програми и упорито преследване на целите, които тази година се увенчаха с организирането на „Фокус България” в рамките на панаира на изкуството *Vienna Contemporary*.

Иначе безспорно голямото събитие за българската култура бе откриването на „Квадрат 500” и създаването на новата структура Национална галерия. Така наречената представителна изложба, курирана от Светлин Русев, събуди много спорове. Очевидната ѝ цел да покаже най-вече българското изкуство в неговото многообразие е постигната в голяма степен, но на места се претъпя в претрупаността от работи и липсата на текстове. Само познавачите успяват да проследят логиката на експозицията, за широката публика тя остава недоловима, без това да ги лишава от удоволствието да гледат качествени произведения. Наличието на голям съвременен музей е сериозна и неочаквана придобивка. Второто най-голямо събитие бе изложбата „Кристо и Жан-Клод. Графики и обекти“ в Софийска градска художествена галерия. Освен високото качество на изложбата, наредена с личното (макар и от дистанция) участие на Кристо, с нея бе преодоляна една дългогодишна травма. Още веднага след 1989 г. започват опитите за „връщане“ на художника в България. Нито един от тях не успява, но натрупаните усилия и желание в крайна сметка победиха негативизма, пошлия национализъм и примитивното мислене. 15 000 души посетиха изложбата и показаха позитивни реакции. Изложбата има огромно значение, защото затвори една драматична страница и като че ли отваря нови възможности за различното мислене и възприятие.

Подреждайки така събитията, естествено, възниква въпросът: кога Кристо и Жан-Клод ще влязат

подобавачо в най-големия български музей, т.е. в Националната галерия? Ще има ли воля да се придобие

поне един техен оригинал за колекцията? Този въпрос е колкото конкретен, толкова и открива поле за размисъл въобще за бъдещите действия и стратегии на тази институция. В тази връзка не можем да не споменем и големия протест на музейните и библиотечните работници от цялата страна срещу ниските бюджети в сферата на културата. От моя лична гледна точка успешен беше и проектът „Изкуство за промяна 1985-2015“. Той се превърна в лакмус на нашите собствени способности да погледнем обективно на историята и да водим диалози за нейното осмисляне. Предизвиканите дискусии показаха, че далеч не сме готови за задълбочен разговор, че тежестта на близкото минало и политическите пристрастия все още определят реакциите ни и влияят върху оценките ни, че говореното е далеч по-лесно от правенето.

През 2015 г. художественият живот се движеше в два коловоза – осмисляне на историята и анализ на съвременето. В голяма степен именно реакциите на хора от визуалното поле предизвикаха Столична община да иницира промени в Наредбата за паметниците. Осъзнаването на собствената сила и заемането на обществена позиция се превръща в отличителен белег. Обективността не е валидна нито за кураторските проекти, нито за класациите. Но в общия хор от различни гласове понякога по-лесно могат да се видят изпъкващите елементи. Поканих хора с различен опит и социален статус, както и от различни поколения, да споделят какво ги е впечатлило в областта на визуалните изкуства през 2015 г. и кое за тях е най-важното събитие. Разликите в избора и предпочитанията са симптоматични. Ето техните реакции (по азбучен ред).

ЛЪЧЕЗАР БОЯДЖИЕВ, художник

Тази година имаше много паметни събития и изложби. Ритъмът на активност и качество особено се завиши в последните 4 месеца на 2015. За мене безспорно най-важното събитие е перфектно организираната, курирана, подредена и съпътствана с филмова и друга програма изложба на Christo and Jeanne-Claude в СГХГ – не само защото това е едно символично завръщане, но и защото доказва отвореността и идентичността на българската арт сцена в света. На всяка цена ще спомена и откриването на новата Национална галерия – „Квадрат 500“. При всички възражения, които човек има най-вече към архитектурата и твърде скромното финансиране на новата институция, това е стъпка към бъдещето – сега вече има нещо сериозно и цялостно, което да тълкуваме, ругаем, подобряваме и развиваме. И не на последно място – „Изкуство за промяна“, изложбата в СГХГ, която доказа, че съвременното изкуство в България има своя история, и че тъкмо изложбите тук и там, с такъв или груз състав, са за момента основният инструмент, с който нашата сцена разполага за така нужната саморефлексия.

ЯРА БУБНОВА, изкуствоведа

Събитията не са подредени по йерархичен принцип: - Изложбата „Кристо и Жан-Клод: графики и обекти 1963-2014“ в СГХГ. Освен публичното признаване на качества на самия художник в неговата родина, възприемам това събитие и като политическо събитие – „затваряне“ на една от срамните страници на културната политика на соца. - Откриването на новата сграда на Националната галерия „Квадрат 500“, куратор Светлин Русев, и ок. 90 000 посетители на експозицията за 6 месеца – поставя националната история на изкуството в истинския ѝ мащаб, както и „отваря“ страницата на множеството

възможности за критичен анализ и на нови отношения с публиките.

- Изложбата „Данаил Дечев (1891–1962). Завръщането” в НГ „Двореца“ – заради публичното сътрудничество на частни капитали в полза на изкуството: „Български колекционери откупуват на търг в Париж платна на майстора, връщат у нас над 60 негови работи“ (цит. по <http://www.24chasa.bg/Article.asp?ArticleId=4973002>)

- Протестът на „скромните и тихите“ музейни и библиотечни работници през ноември 2015, заради скромен, но все пак резултат – допълнителни 10 млн. лева за заплати, макар че не намерих окончателното потвърждение на този факт.

- Неучастието на България на Венецианското биенале и неотбелязването от професионалното ни общество на 100-годишнината на „Черният квадрат“ на Казимир Малевич (1915), едно от най-революционните произведения на XX век.

ВИТО ВАЛЕНТИНОВ, художник

За мен най-значимото събитие в сферата на българското съвременно изкуство бе представянето на България като фокус на изложението *Vienna Contemporary*. Това бе силен шанс за българската сцена да бъде показана и промотирана по нов и по-всеобхватен начин. Разхождайки се из павилиона, бях очарован от многоликостта на съвременните български артисти – богатството от жанрове, изразни средства, теми и методи на представяне. Българското присъствие естествено се превърна в притегателен център за участници и посетители, което създаде много положителна атмосфера за диалог.

СТАНИМИР ГЕНОВ, художник

Имайки предвид факта, че далеч не съм запознат с всички културни събития на изминалата година, което напълно изключва възможността да съм обективен, ще мога да изкажа крайно субективното си мнение по въпроса. От тази гледна точка соча изложбата „Внимание! Прясна Боя“ (в СГХГ) като такова. Важността на тази изложба не се валидира от качество, а от желанието за струпване на информация, която евентуално може да прелее в посока. Сещате се... Надявам се също, че тази картинка на картинката ще се надгражда от други: оттук може, а оттук вече няма нужда. Та дам.

ИВАНА НЕНЧЕВА, художничка

Безспорно едно от най-значимите събития за независимата художествена сцена, и не само, е откриването на пространството Swimming Pool, което постави началото си с две доста силни колаборации между художници и куратори на международно

ниво.

Swimming Pool обитава пространството на една забележителна архитектура от 30-те години на миналия век, извисяваща се над покривите на София с отворен хоризонт към света. Оттук би могла да се появи една интерпретация за това как физическото пространство прави връзка с концепцията си за приемственост, идеи за срещи и споделяне. Последният проект на Swimming Pool, „нас”/ „us” събра осем независими пространства от цял свят, голяма част от които съвсем скоро сформирани. Поставя въпроси относно художественото пространство, неговата функция и достъп, както и за осмисляне на границите му – лично и публично. Начините, по които едно художествено пространство би могло да финансира себе си чрез продажби на сиви анцузи например, като Life Sport, магазин и арт пространство, базирано в Атина.

ВЕСЕЛА НОЖАРОВА, изкуствоведа

За мен най-важното събитие на изминаващата година е откриването на новия музей „Квадрат 500“. Това е извънредно събитие, което, макар и да не се случи по възможно най-добрия начин, все пак е факт и обещава много нови възможности за развитие за цялата художествена сцена. За пръв път можахме да видим голяма част от колекцията на НХГ, която иначе беше прибрана по депата поради липса на място, и този разказ на историята на изкуството, подреден по неподражаем начин от Светлин Русев, е нещо, което тепърва ще можем да обмисляме. Отделно от това, ремонтираните зали на Двореца дават още по-големи възможности за временни изложби. Знам, че сградата сама по себе си не е гаранция за качествени изложби, но дългогодишният ни опит в мъчителни усилия да надвием залите в лошо състояние и с лошо осветление е доказал, че по този начин няма как изложбите ни да се получават добре, без инвестиция в архитектура. Оттук нататък екипът на новосформираната галерия е изправен пред големи предизвикателства да задържи интереса на публиката и да разширява своето влияние.

ИАНА ПОПОВА, изкуствоведа

За мен две са най-важните събития през 2015 в българското изкуство. И двете са в СГХГ, и двете получили широк публичен отзвук, и двете свързани с главния уредник Мария Василева. По своеобразен начин те „рамкираха“ тази година, доколкото едното бе в началото, а другото – в края ѝ.

„Изкуство за промяна 1985-2015” бе поглед към исторически период в българското изкуство през включването му в политическите и социалните вълнения. Представи го не обичайно като сфера, в



Рис. Александър Байтошев

Душата зрител (писмо до поискване)

която се отразяват промените, а като повече или по-малко активен участник в тях. Съпътстващото едноименно издание със статии и интервюта разширява и задълбочава темата и очевидно ще остане като основен извор за периода – впрочем вече се цитира в публикации в списания... „Кристо и Жан-Клод: графики и обекти 1963-2014” бе първата възможност за българската публика да види и проследи развитието на художниците от ранните обекти и идеи на Кристо до реализираните мащабни проекти съвместно с Жан-Клод. Изнесените лекции и програмата от проекции допълниха картината на това световно изкуство, в което българската „следа” е сама по себе си повод за гордост – докато напълът то да бъде „побългарявано” е единствено израз на комплекс за малоченност. А ако трябва да се спра на едно от двете – първото все пак...

ДАНИЕЛА РАДЕВА, изкуствоведка
Гостуването на изложбата „Кристо и Жан-Клод: графики и обекти 1963-2014” беше събитието на 2015, което само по себе си обесмисля всякакъв вид класиране и степенуване на дейностите в изложбения живот. Ако се опитаме да ги разпределим в различни категории, във всяка на първо място ще излезе тази изложба. В категория „исторически значими за българското изкуство” изложбата поставя страховтни въпроси, защото само в контекста на софийската сцена може да се направи сравнение между работата на Кристо и негови връстници, формирани в същата среда, но продължили да работят у нас. В категория „международни събития и чуждестранни художници” изложбата е без аналог, не само за 2015 г., но може би и за години преди това. Кристо и Жан-Клод като световно значими фигури могат да бъдат сравнявани само с имена като Тим Улрихс или Гюнтер Юкер. Също така, по отношение на качественото представяне на автор в определен контекст – всички досегашни опити за изложби и събития, посветени на Кристо и Жан-Клод, са показателни в тяхната компромисност. Само в категория „значими за съвременното българско изкуство” изложбата може би нямаше да издържи, особено ако имаше достатъчно и сериозни ретроспективи на съвременни български художници

НЕДКО СОЛАКОВ, художник
Христо Явяшев.

BUREAU ARTRECORD, видеоплатформа
Появата на пространството за изкуство Swimming Pool води нашата класация за арт събитие за 2015 г. „Балкония“ и „нас“ – двата проекта, осъществени в апартамента на покрива на бул. „Цар Освободител” 10, оставиха следа със задълбоченото си отношение към художествената материя, от една страна, и с приятелското си отваряне към всички участници от софийската среда, от друга. Виктория Драганова, инициаторът на Swimming Pool, начерта една пресечна точка между града ни и артисти от различни географски пространства със съвсем разнообразни художествени търсения. Swimming Pool се оформя като пространство за мислене, базирано на взаимен обмен и доверие, в което изкуството е само отправна точка за дебат върху важните неща от живота.

Анкетата изготви
МАРИЯ ВАСИЛЕВА

Описание на картина: Виждаме писмо, по-скоро, пощенски плик – знакът за писмо. От него като дяволче, изскачащо от кутийка израства човек, който държи лейка. Какво полива той, така възбено? Писмото ли? Тайнствената нива, съхранила семената на познанието. Ще покълнат ли посланията на Кольо, посетите в картините? Ще достигнат ли до следващите поколения, или ще угаснат, удавени от усърдие, задушени от хвалебствия?! „Имам такава хубава пластика „Писмо”. Аз винаги се разтрепервам, когато получа писмо по пощата. Много ми харесва. Пишете ми, хора!” казва Кольо Карамфилов, през 2007, в радиоинтервю по „Дарик” по повод изложбата му „Душата-зрител”.

И всички му пишем. Две години след смъртта, Кольо Карамфилов е най-известният, медийно канонизиран български художник. Това добре ли е, или по-скоро зле?! Две години въкупом пишем достоен за Гинес некролог - пълен със съкровенини слова - препълен с клиширани детирамби и кухи, напомнани фрази, каквито той дълбоко презираше. Трудно преработваме внезапно сполетияото ни отсъствие с масирано присъствие в публичното пространство. Въпрос на дисциплина е да приемем факта. Въпрос на хигиена е да замълчим, когато няма какво да добавим. Въпрос на дълг е да съумеем да се отстраим от неговата магнетична харизма и да погледнем към него с непросълзени очи. Да направим анализ на разнопосочното му творчество. Да назовем приносите и мястото му, ситуирано в широкия контекст на родното и световното изкуство, без да се крием зад стени от фрази. Преди да го изтрием от употреба!

Отсъстващо присъствие
Този текст е провокиран от изложбата, наречена „Път, знаци, откровения”, в Националната галерия, Двореца. Заглавието съдържа претенция с каноничен патос, сякаш иде реч за нов месия или поне народен художник, а не за дълбоко раним и чувствен артист, и за абсолютно неадекватичен, естествен и свободен човек. Експозицията не проследява целия му творчески път, защото представя две колекции, събирани през последните 10 години. Дотук - поносимо, но когато го окичиха, като коледна елха, с лъскави и гръмки етикети - „проповедникът”, „непокорният”, „отшелникът”, „пророкът”, „философът” - подмяната става видима. И непоносима. Къде тук е Кольо?! Навярно бохемската му душа зрител е клечала известно време по ъглите на официозните зали, но после е избягала при греяното вино и коледните наденички пред Двореца. В този момент, почувствах нужда да си припомня гласа му и верния тон в думите му: „Най-хитроото бягство е това, при което можеш да стоиш на едно място, но хората да не виждат, че те няма. В този смисъл да се отстрапиш. Налагало се е в ежедневието ми да общувам с хора, които не са ми приятни, и когато говоря с тях, мен ме няма. Живее в собствена емиграция – присъствайки, отсъствам... Аз съм тотално екзотична градска натура. Все още ми се живее, „лайфа ми се”!...”
Екзотичен, ексцентричен, градски, витален... такъв е Кольо. За мен всичките му мъжки персонажи са автопортрети – рисуват го. Разголват егото. Изтръгват душата зрител и я запokitват някъде на необичайни, метафизични места за да наблюдава смисъла на битието... Ще ГО видим на ръба, надвесен над бездна... Крачеш... Съзерцаваш обувка... Прегърнал морето!

Описание на картина №2: На тъмен фон - бял профил на мъж, който пуши, като да е изгрян от итонг (изкуствен строителен камък). Ръката на пушача се е сраснала с лицето, с устата, с цигарата, с чашата с алкохола в неустово цяло. Медитативна композиция, застинала в тишина. „Отдаден съм на изкуството. С такава отдаденост пия, така и пуша. Като спя – спя, като рисувам – рисувам,

като се занимавам с глупости – занимавам се сериозно с глупости.”

Кольовите университети
През 1963 в Барселона световният артист Антони Тапиес за първи път забърква боя с вар, хоросан и цимент и прави от това картина. На 7 декември същата година в Пловдив се ражда Кольо Карамфилов, който, години по-късно, се възновява от Тапиес и също работи с пълтни инертни материали. Въражда в тях предмети и безпътни идеи знаци. В мощно въздействащи картини, акумулирали в себе си време.

Когато е на 6, Кольо рисува клоун. „От детската градина знаех, че ще бъда художник. Нарисувах един клоун и разбрах, изпитах такава наслада от умението да изобразявам нещо. След което суетата веднага се обади. Всички взеха да ахкат, да охкат и аз разбрах, какъв е ефектът от това да създаваш нещо, а другите да му се възхищават.” На четиринайсет, без всякакви колебания, започва да учи за художник сценограф в Средното училище за сценични кадри в Пловдив. Няма по-цастливо съчетание на качества от тези, с които е надарено точно това момче – рисувач с фантазия. и дух. Следва неуспешен опит да следва в Художествената академия. Впрочем и самият Тапиес – учителят – никога не е учил в никоя академия. Този „неуспех”, всъщност съхранява жив копнежа му на възторжено пребиваващ в изкуството, до сетния му дъх. Неговите учители са истинските последни бохеми от емблематичната художническа кръчма „Пловдив” и големите световни майстори на модерна. В изложбата виждаме платно – обяснение в любов към Де Кирико. Кольо взима от майстора максимално обобщената човешка фигура, сведена до архитектурна форма, но избягва усложненото пространство и бърбивия разказ. Поставя я в напрегната пустота. Запзва и дори засилва метафизичното внушение.

Описание на картина №4: Камо повечето произведения на Кольо и тази трудно може да бъде жанрово определена. Тя не е нито портрет, нито пейзаж, нито натюрморт... Или е и трите в едно. На платното има човешка глава, но тя всъщност е съсъд – Свещен граал, в който се съхранява... морето. От Магрит Кольо Карамфилов, взима уроци в играта със смяната на местата, мащабите и значенията на нещата. Опиянява се от абсурда, търси го, но никога като самоцел. Така логката, носена от рубарите, се превръща в своеобразен кентавър – лодка с крака. Фигурата на Крачещия е лобим елемент в картините на Кольо. Взет назаем

от Джакомети, този изразителен силует пронизва картините, преминава през тях и устремено продължава нататък...

Homo ludens

„Хе-ли-коп-тер-хе-ли-коп-тер-хе-ли-коп-тер...” – играе си със звуците Кольо. Той Е играещият човек, в целия спектър на философските интерпретации по темата. „Като дете ужасно обичах играчките, обичам да играя и сега” – спомня си той, пред „Артефира“ на радио Христо Ботев, по повод на изложбата „Отвори третото си око” той споделя „Нямах много играчки и за това постоянно ги крадах. После разбрах, че не мога да ги занеса въщи и ги подарявах на други деца, като за всяка играчка съчинявах невъзможни истории. Бързо ме разкриваха, че си измислям и ме наричаха лъжец. Тогава сестра ми



ме защити. Каза, че не съм лъжец, а фантазьор и това ми хареса.” Играта на Кольо е игра по собствени правила – спазва ги скрупулозно. Максимално ползва картите, които му раздават животът, изкуството и литературата. Прекарвайки ги през алхимията на собствения си вкус и през огъня на страстта, той ги превръща в благородна слава, с неговия печат. Кольо Карамфилов напомня на кръстоносеца от „Седмият печат” на Бергман, който гръзна да играе на карти със самата Смърт.

Homo Faber
Описание на пространствена инсталация: Визуален център в експозицията е инсталация, произведена от изхвърлени ученически чинове, през които Кольо възкресява спомени от началното училище. Тук повече от всякога, той се разкрива като повелител на материята. Буквално чувстваме детската глъчка попита в порите на дървото. Виждаме времето, наслоено върху дървото с пластове олющена боя. С много малка трансформация тези чинове се превръщат в шест играещи деца. Още е пред очите ми озареното от щастие лице на играещия си Кольо, докато шлайфа, реже и пробива плотовете на чиновете във филма от тв поредицата „Умно село”.

Fish чорба

Описание на картина: Върху платно е нарисувана купа, леген, казан или кратер, а в него – море! Над морето надпис: Fish чорба. Тази картина е най-двойственото и иронично произведение в експозицията. Нещо между извор и „сКептичната” яма. За мен Кольо Карамфилов е събирателен образ на артист от края на XX и началото на XXI век, който не се самозатваря в дефиниция - веднъж и завинаги в удобното ѝ русло. Той е трескав и тотален точно колкото са трескави и тотални големите в модерното изкуство. И Кольо като Тапиес, Хуан Миро и Пикасо може да „сготви” всички: рисува върху керамични чинии, издава артсписания, формира артистични групи, прави филми... Но Кольо не е само модерен художник, в неговата широка кройка откриваме и елементи на типичния постмодерен автор, който умее да се погледне отстранено, да ни намигне. Умее да се експонира в публичното пространство, но умее и да ни нагости с горчива ирония.

Когато – през февруари 2011, умира Тапиес, „El Mundo” пише, че си е отишъл последният велик художник на модерните времена. Когато през януари 2014 почина Кольо Карамфилов, от мен си отиде последният възторжен художник на нашето време. Той прокара жив мост между естетиката и философията на модерното изкуство към дифузното и скучно битие на постмодерната епоха.

Последният бохем!

МАРИЯ ЛАНДОВА

19

Книгите на 2015 година



Рис. Александър Байтошев

КАЛОЯН ИГНАТОВСКИ, поет, преводач, издател

1. „Цветният човек“, Иван Теофилов – *Човек се блъска, търси доброто да намери / и в себе си намира – какво? – детето пак.*
2. „Когато заспят“, Надежда Радулова – *за да остане само сияние / и зев // и на езика / последната / най-зейналата роза.*
3. „Провинции“, Кирил Василев – *целият да си в милостта на нищото.*

Плюс една: „Ното poeticus“, Данило Киш – *Вярвай, че езикът, на който пишеш, е най-добрият от всички езици, понеже ти друг нямаш. Вярвай, че езикът, на който пишеш, е най-лошият от всички езици, макар да не би го заменил за който и да било.*

НИКОЛАЙ КОЛЕВ, редактор в Българска национална телевизия

Моите книги за 2015 г. са „Провинции“ на Кирил Василев, „Кой кой е“ на Томаж Шаламун и „Парадигми към една метафорология“ на Ханс Блуменберг – чета я в момента и се дивя! Кирил Василев е от малкото ни поети, на които това, че са много умни, не им пречи на таланта да стихопишат и да продължава да им личи, че са много умни. Томаж Шаламун е толкова „необароков“, че изцяло задоволява декадентския ми вкус към маниерност и разточителност, при които многото думи не са в повече. Блуменберг пък е от авторите, на които можем да позволим да ни покажат още един начин да мислим нещата, без да се чувстваме интелектуално насилени, въдворени и излишно дисциплинирани, още по-малко – потиснати, че сами не сме се сетили за много от нещата, за които пише. Елегантно преведен, и най-вече – въобще издаден от „Критика и хуманизъм“. Около това издателство и най-вече по повод на Антоанета Колева: не е ли крайно време да дават научни степени и за преводи и издателска дейност. Тя трябваше отдавна да е академик!

ПРОФ. МИХАИЛ НЕДЕЛЧЕВ, НБУ, литературовед

Страхувам се, че ще обидя поне десетина писатели, за чиито нови книги съм казвал добри думи през годината – книги, които бих избрал при по-щедър регламент на анкетата. Сега трябва да поставя на изпитание и себе си и да се откажа от посочване на поне четири романи и на седем стихосбирки, а и на две есеистични книги и на преводни големи хуманитаристични монографии. Но подчинявам се на регламента за три заглавия и ще направя избора си с книги, които са пределно, остро актуални: 1. Романът на Владимир Зарев „Орлов мост“ („Хермес“) – трагическа любовна история, разгръщаща се на фона на протестите от 2013 г., с топографски точно представена София, с възпроизведен чат на група на гражданското общество. 2. Философско-религиозните и геополитически есета на Калин Янакиев от сборника „Европа. Паметта. Църквата. Политико-исторически и духовни записки“ („Хермес“). От областта на поезията няма да посочвам, за съжаление, стихосбирки на увенчавани, награждавани поети. Затова – една съвсем удивителна и неочаквана книга: 3. „Нов сън за щастие“ („Ерго“) на Ивайло Иванов. Това е носеща литературноисторическа мъдрост книга. Сбирката осъществява една сложна благоговееща игра с Пенчо-Славейковата „Сън за щастие“. Всеки пластичен детайл и мотив в стихотворението е мислен и наистина правещ интертекстове. Голям успех за поета.

КАТЯ ЗОГРАФОВА, литературен историк, директор на Националния литературен музей

Може би като директор на литературен музей имам по-различна оптика към книгите събития. Струва ми се важно те да идват в точния момент и по точния начин, да попадат в културен контекст, който да откроява значимостта им. Плод на такава културна политика са „Записки“ на Елиас Канети, издание на едноименното международно дружество. Разбира се, отделни части от „Записки“ българският читател вече познава, но сега те се явяват оцелостени и в брилянтния превод на проф. Ана Димова и проф. Пенка Ангелова. Книгата е част от амбициозния проект за отбелязване 110-годишнината на Нобеловия лауреат, съзвучен на световната му значимост – с конференция във Виена, след това и в родното му Русе. На финала бе премиерата на Панаира на книгата в София, тази година върхов в своите 80 заглавия за 6 дни, с иберийската програма и именитите автори, дошли на среща с публиките си... Така не само раждането, но и битието на книгата става събитие в събитието! Едва ли е случаен и фактът, че „Една и съща нощ“ на Христо Карастоянов получи тъкмо наградата „Елиас Канети“ през 2015 г. Тя е и моят белегистичен избор.

Поетичните заглавия ме затрудниха в пъти повече, затова ще си позволя да назова една поетеса и един поет – Аксиния Михайлова със „Смяна на огледалата“ и на Кирил Василев с „Провинции“.

МАРИН БОДАКОВ, журналист, поет, преподавател в СУ

„Цветният човек“ – Иван Теофилов (ИК „Жанет 45“) „Не е честно“ – Виктор Самуилов (ИК „Жанет 45“) „Сватби на животни и неща“ – Рая Господинова, Георги Господинов (ИК „Жанет 45“) Към тези три събития в българската литература за деца искам да прибавя и забележителното издание „Българският буквар. Двеста години в първи клас“ на Антон Стайков и Свобода Цекова („Просвета“).

РУМЯНА ЕВТИМОВА, русист, преподавател в СУ

В моята класация за 2015 година се открояват две книги, които ме привлякоха не само поради професионалните ми интереси, тъй като и двете са от/за руски автори. Назовавам ги хронологично: „Марина Цветаева. Живот в огъня. Изповеди, представени от Цветан Тодоров“, изд. „Изток-Запад“, 2014, и Гайто Газданов, „Пътища в нощта“, изд. „Аквариус“, 2015. Макар първата книга да е излязла през миналата година, аз съм убедена, че още дълго ще бъде актуална и ще се търси от читателите. Книгата привлича погледа веднага с изключителното си оформление, дело на Деница Трифонова, а след това грабва с възможността да се докоснем до сложния и трагичен свят на голямата руска поетеса. Цветан Тодоров е реализирал замисъл, който може да събуди „бяла завист“ у всеки литератор. Внимателно, дискретно, но и емоционално пристрастно, той разгръща пред читателя личните записки на Цветаева страница след страница. Преводачът В. Корнилев се е оказал достоен събеседник на двамата знаменити писатели. „Пътища в нощта“ е вторият преведен на български роман от този преоткрит едва през последните десетилетия писател, представител на руската емигрантска литература. Много от изследователите търсят аналози между Г. Газданов и вече добилият известност у нас Вл. Набоков, но на мен познавачът на Париж, скициращ хора и сенки на хора от нощните улици и кафенета, ми напомня на деликатния и ненапращващ се разказвач П. Модуано. Преводачката Ж. Георгиева е отличена с награда от СПБ за превода си и специалистите са били напълно прави.

РЕНИ ЙОТОВА, поет, преводач

Последният роман на Мишел Уелбек „Подчинение“ е книга, която ще се запомни през 2015 г., „Подчинение“ излезе на същия ден, в който беше извършена терористичната атака срещу френското сатирично списание „Шарли Ебдо“. Книгата описва идването на власт във Франция на президент ислямист през 2022 г. Изборите са спечелени от мюсюлманска партия, с която левите сътрудничат, за да попречат на Националния фронт да получи властта, и в резултат на това Франция става мюсюлманска държава. Политическите събития от последните месеци могат само да подтикнат читателите да се замислят над посланието в тази книга, а то е за изгубената вяра и забравените ценности. Когато героят в романа Франсоа приема исляма, за да продължи да преподава в Сорбоната, превърната в мюсюлмански университет, Уелбек всъщност напомня за кризата на смисъла и отговорността на интелектуалците.

Искам да спомена и една книга игра. „Книга за Пътя“ на Бернар Вербер, много различна от всичките му предишни творби. Тя е като контрапункт на „Подчинение“, доколкото е книга за смисъла, за пътуването към себе си, за надеждата и вярата.

ФЕДЯ ФИЛКОВА, поет и преводач

Моят избор на 3 книги през 2015 година. По-скоро ми се иска да изброя 365, по една книга за всеки ден от годината, но...

1. Борис Христов , „Стълп от прах“, изд. „Рива“ – слънчев абзустовски юбилей - скромнен плакат с портрета на поета на входа на „Книжици“, невероятните графики на Захари Каменов по стихове на Борис Христов в галерия „Средец“, наградата „Перото“ – всичко ми се струва недостатъчно освен самите стихове ...
2. Пламен Дойнов, „Литература, размразяване, разлом: 1962“, изд. „Кралица Маб“ и Департамент

„Нова българистика“ на НБУ – образец как литературнокритическо изследване е завладяващо като роман.
3. Ирена Груджинска-Грос, „Милош и Бродски – магнитното поле“, превод от полски Богдан Глишев, изд. „Балкани“ – книга, появила се в края на 2014, но осветила за мен и цялата 2015 година.

ПЕТЯ ХАЙНРИХ, поет, издател на списание

„Но поезия“

Тъй като Тя е център на интересите ми, ще се спра само на книги с българска поезия. Валери Валериев, „Факти“ (изд. ЛВ): Дебютът на годината. Майсторски дълги стихотворения – факти за лобови и хора, тук и отвъд Атлантика, у дома в кухнята, на морето (ех, вечното българско море!), под елхата. Кратките стихотворения може да се прескачат, освен второто на стр. 41. Сюрреалистични нотки. Мария П. Василева, „Повторения“ (изд. Да): Изящно друг и неприобден, мощен поетически език, потекъл като река. Свободна, подвижна. Стойностна поезия с нулев шанс да бъде оценена по достойнство в България. Ако корицата не беше издържана в тъмносиньо, върху което черният текст едва се откроява, можеше и да успеем да прочетем отзад какво са казали другите за книгата. Пламен Антонов, „Поетът е хтонично същество“ (изд. Ерго): Имах щастието да прочета стихотворения, които Пламен Антонов беше пратил за последните броеве на сп. НО ПОЕЗИЯ. Книгата излиза в последните дни на 2015 и маркира високото. Категорично – ако можете да си позволите само една стихосбирка, която да пренесете през прага на годината, изберете тази и загърбете всичко.

МЛАДЕН ВЛАШКИ, литературен критик, преподавател в ПУ

За 2015 година бих желал да отбележа повече от три заглавия, които ми донесоха удоволствие в прочита. За частие, регламентът не ми забранява да спомена имената на Емилия Дворянова, Галин Никифоров, Чавдар Ценов, Емил Андреев, Йордан Велчев, Александър Секулов (за романа му ще се говори през 2016 г.), чиито текстове направиха 2015-а пълтна и празнична за моето четене. С радост в началото – на терена се забърна един от титулярите в краткия разказ Людмил Станев с „Рязко“ („Жанет 45“) – интелегентният хумор, който разсмива, е рядкост не само в българската литература. И в края – с радост – от новото попълнение в отбора Александър Чобанов, „Квантова грядина“ („Хермес“) се чете на няколко дъха с пълновкусен привкус. Умно направен сборник с разкази в европейската мисловна традиция, с усет и позиция към днешното време и към хубавото и добро словесно изкуство. Ведрото, човеколюбиво писане с настроение и позиция придава енергия и на романа на Недялко Славов „432 херца“ („Хермес“) – модерно написан, категорично изправен срещу чумата на днешния ден , която затуля божествената искра и превръща човека в машина за консумация.

ГАЛИН ТИХАНОВ, литературовед, професор по сравнително литературознание в колежа „Куин Мери“

Ще отбележа по една книга в поезията, прозата и литературознанието (и една извън жанровите категории). В поезията за мен най-важната книга е „Подготовка за напускане на сърцето“ от Ани Илков: енергията на отдалечаването от света е преобразила поезията на Ани Илков; без да си е отишъл баладичният трансгресор, пристигнал е съмняващият се пътник. В прозата ще отбележа „Soumission“ на Уелбек, която мисля, че излезе и на български: знаково събитие, с което започна календарната година (още в началото на януари), но чието въздействие се усили особено през последните седмици. В литературознанието най-интересна (и спорна) за мен беше „An Ecology of World Literature“ от Александър Бийкрофт. Извън всяка категория, заради огромното визуално удоволствие, ще отбележа и „Сватби на животни и неща“ от Рая Господинова и Георги Господинов.

ПЛАМЕН АНТОВ, БАН, литературовед, поет

Със задължителната – самоподразбираща се, но все пак необходима – уговорка, че ще огранича избора си само до заглавията, които съм успял да не пропусна, които по една или друга причина са стигнали до мен, без да съм полагал някакви специални усилия за обхващане на необхватното, ще откроя две поетически книги и един роман. Първата стихосбирка е „Птеродактили“ на Божидар Богданов („Фабер“). Богданов е едно от важните имена в новата постмодерна поезия на 1990-те – онова силно поколение около „Литературен вестник“, което придаде литературноисторическата значимост на десетилетието. За разлика от повечето автори от поколението обаче той си остана изцяло в поезията. За сметка на това пише много. Оттогава издаде доста книги, всичките посвоямо хомогенни, концептуални. И неравни. Но според мен тази е една от най-силните сред тях, лично аз я поставям на равнището на класическата му книга от 90-те „Българско народностно тяло“ (1997). Втората поетическа книга, която бих изтъкнал,

е „Град без море” на Людмила Балабанова („Жанет 45”). Людмила е сред най-фините майстори на хайку в днешната българска поезия (и най-вещ познавач на теорията на жанра; само от разсеяност в миналогодишната анкета на АВ пропуснах да изтъкна нейното монографично изследване „Водно конче под шапката”, първо по рода си в България и смея да кажа без никакви уговорки – на световно равнище). „Град без море” не е книга с хайку, но предлага една фина и сложна, многопластово разгръщаща се поезия, навлизането в която е и предизвикателство, и удоволствие. Романът е „Скъпите непознати” от Цвета Делчева („Ерго”). Авторката успява да утържи високото равнище на дебютния си роман „Реконструкция” (2010). Ценя този тип проза, която не заиграва с лесните клишета на „балканското” и „(пост)комунистическото”, толкова ценени на Запад. (Въпреки че в сложен план цялата история на прословутия ни „преход” преминава през романа.) Една европейска, еманципирана проза, без балкански травми и комплекси, която би звучала напълно еквивалентно на френски или немски език.

ИРЕН ИВАНЧЕВА, литературовег

На първо място, за мен, това е книгата Николай Кънчев, „Първи и последни стихотворения“ (изд „Кралица Маб“). Структурно сборникът е изграден от поетически текстове, публикувани в периодиката, в алманаси и сборници в периода 1959 и 1965 г. Книгата включва и последните стихотворения, записани на Кънчевия компютър, но останали непубликувани в книга. Тук ще цитирам съставителя Пламен Дойнов: „Ако първите, преддебютните стихотворения на Николай Кънчев звучат [...] като заявка за оставане в София, в центъра на националната поезия, трасирайки пътя към изковаване на *неподражаем алтернативен почерк*, то последните стихотворения отекват вече като присъствие в Европа и света, като ритуално произнесена равностойка за самосъздаването на един *световен поет* (к. м. – И. И.).” В студията си, посветена на Кънчев, Дойнов включва всичките си високи умения на изследовател и поет, анализира, но и се вживява в анализирания от него поет... Получила се е една наистина монументална книга, която бораби с архивността, за да открои рамката на един творчески *Bildungsroman*. Във встъпителните думи поетесата Фегя Филкова, сякаш в голямата традиция на Мара Белчева, определя Кънчев като поет до последния му дъх. Сред книгите, които ми харесаха, са две издадени от издателство „Жанет 45”. „От небето до земята” (редактор Иван Теофилов) на Силвия Чолева ни среща с преднамерено минималистичен и същевременно всеобемащ поетически почерк, който създава свят. Като човека, оприличен на мислеща пръстика между небето и земята при Паскал, лирическият човек на Чолева е отново между небето и земята, за да зададе вечните въпроси, включително и тези за отиващото си време и за смъртта, този път от гледна точка на нашето поколение, това от 60-те, с неговата чувствителност и многопластова ерудираност, с нотки на постмодерност, на моменти саморонизираща се постмодерност. Лирическият човек, по-скоро лирическата жена на Силвия не се страхува нито от стихията на деризоарното, нито от стихията на лиричното и личното. А елементите на един всекидневен сюрреализъм я доближават до нейната любима поетеса Силвия Плат. Впечатление ми направи и „Смяна на огледалата” на Аксиния Михайлова. Огледалата наистина се сменят често в лирическите ѝ сюжети, за да променят оптиката в авторефлексивната ѝ поетическа книга, издържана в една модерна бароковост, на наслаждане на смисли и образи, които предават авантюрите на духа и сетивата... Някои от стихотворенията тук приличат на удължени хайку, но и влиянието на френската поезия е част от чудната амалама на стиховете на Аксиния Михайлова, приютили интертекстово и Ръоне Шар, и Пол Елюар...

ИВАН ДИМИТРОВ, писател
„Провинции”, Кирил Василев, изд. „Small Station Press”
Всяка нова стихосбирка на Кирил Василев е животоспасяваща доза концентриран смисъл и поетика, която е едновременно съвременна и класическа. Комбинация, която все по-рядко се среща в българския поетичен дискурс. Книга, която шепти и крещи едновременно, от поет, който обича да се крие в сенките на изкуствознанието. Трябва да излизат повече стихосбирки като тази. И младите да ги четат. *„Една и съща нощ”, Христо Карастоянов, изд. „Жанет 45”*
Тази книга ни припомня, че в България всичко се върти в кръг, народът спи, докато властта издевателства над него и малцината оплъчващи се срещу това биват низвергвани, убивани, опловани. Във времето са се сменили само методите на властта – преди са го правели физически, а сега използват бухалките на медиите. *„Подчинение”, Мишел Уелбек, изд. „Факел Експрес”, пр. Александра Велева*
Всеки роман на Уелбек е безспорно събитие. В това отношение единственото, което бих добавил, е, че предпочитам работата на Галина Меламед (превела „Възможност за остров”). В превода на Александра Велева има редица недомислици, които се набиват на очи.

КРИСТИН ДИМИТРОВА
„От небето до земята” от Силвия Чолева, „Нищо” от Георги Борисов, „Провинции” от Кирил Василев. За прозата съм се погрижила достатъчно с мнения, така че тук няма да я включвам.

СТЕФАН РУСИНОВ

Рисуваните книги (в които илюстрацията е водеща, а не допълваща) другаде са пълноправен раздел в книжната класификация и за тях има отделни лавици и награди; тук все още са потулени в твърде неясния раздел „детски” или в най-добрия случай „илюстрирани”, което е все така несправедливо. Издаването им е особено начинание – от една страна, това *са* книгите, които зарибяват бъдещите пораснали по четенето, но от друга, на родителите им е трудно да платят за 40 страници и шепа текст цената на цял роман. Затова ще спомена четири рисувани проекта, които ми направиха впечатление, първо, защото изобщо ги има, и второ, защото са чудесни.

* „Малкият Елиът и големият град” на Майк Кюрито, издателство „Прозорче”, превод: Петя Пемкова
* „Диво” на Емили Хюз, издателство „Рибка”, превод: Милен Антиохов
* „Грузулак” на Джулия Доналдсън и Аксел Шефлър, издателство „Жанет 45”, превод: Манол Пейков и Паулина Бенатова.

РОСЕН КУКУШЕВ, поет
„Стратегическата дълбочина” на Ахмет Давутоглу, защото представя широка концептуална рамка за анализ на международните отношения от позицията на съседна на България държава. Загължително четиво за всички, които искат да разбират в дълбочина процесите в света около нас, а не да сърфират по тънкия лед на медийната пързалка. Освен това българският е един от малкото езици, на които книгата е превеждана досега. „Недосегаемият” на Джон Банвил заради фината стилистика на повествованието, изящния психологизъм на образите и умението на автора да отграничи и обедини художествена реалност и историческа действителност. Книгата е отличен наръчник по стил за млади български романисти. „Кой кой е” на Томаж Шаламун. Поезията на Шаламун изглежда достъпна, но съдържа много пластове. Метафизика и конкретика, лапидарност и разгърнати поетически образи, прекрачване на „допустими” езикови граници и „коректни” смислови конструкти. Препоръчително четиво за българските пишещи преди поредните им поетични „опити”.

ИВАН СУХИВАНОВ, поет
Поезия:
1. „Подготовка за напускане на сърцето” от Ани Илков... или завръщането на големия мъж
2. „Смяна на огледалата” от Аксиния Михайлова... навътре в любовния дискурс
3. „Първи и последни стихотворения” от Николай Кънчев

Проза:
1. „432 херца” от Недялко Славов... дистопията като романообразуващ прийом
2. „Боби Блажения и Другия американец” от Емил Андреев
3. „Орлов мост” от Владимир Зарев
4. „Гризли” от Деян Енев
5. „Печатарят” от Силвия Томова

Критика и есеистика:
1. „Романология” от Младен Влашки
2. „Употреба на британския ментор: рецепцията на Чарлс Дикенс в България“ от Владимир Трендафилов
3. „Тоталитарният опит. Човешкият отпечатък 1“ от Цветан Тодоров

Преводна литература:
1. „Подчинение”, Мишел Уелбек
2. „Избрано Т. 1: Разкази и повести“, Андрей Платонов
3. „Някой си Лукас“, Хулио Кортасар

Светлозар Желев, Национален център за книгата към НДК

1. „Балканският човек XIV–XVII век” т. 1 – 3 на Йордан Белчев – Това е труд, достоен за цял човешки живот, Йордан Белчев събира на близо 3 000 страници, цялата вселена на нашето, превърнала с в нарицателно в различни езици, географско кътче. Балканите са именно вселена, а балканският човек е нейният център. Пречупен през призмата на един град, събиращ в себе си цялата палитра от религии, битности, народности, връзки, различия и близости. Пловдив. Град, разположен в центъра на полуострова, търговско средище, кръстопът, град на истории и животи., сблъсъци и разминавания. В българската история и литература няма толкова всеобхватно произведение, което да разглежда така силно и подробно хората, личностите, отделния човек, и неговото място в обществото, в света, в цивилизацията, в историческата и географска реалия на един двувековен период. Кондензирана капка, събрала в себе си есенцията от психология и манталитети, от тенденции и промени, процеси, памет. Непосилен труд, който ще остави автора си в пантеона на българската национална памет. Много трудно може да се обхване значението на един такъв разрез, на това увеличително стъкло, на това разгръщане на воалите на времето и поглеждане в едни времена, когато са се формирали дълбинните характератистики на народопсихологията ни. Ще са нужни години, за да го осмислим. Сега трябва да го четем. И да се учим от него. Не веднъж съм казвал, че това е книгата, която трябва да присъства във всяка библиотека, тя е основата, носеща колона на



разбирането ни за самите нас, истината за произхода, за движещите ни сили, за влиянията, за бурите и ветровете, които са ни огъляли и формирали. Ако наистина има смисъл и желание в това да черпим сила от корените си, без романтизма, художествената измислица, патриотарското изкривяване и лъжетълкуване на фактите, „Балканският човек XIV–XVII век” е вековният гръб, дървото на живота за българщината. С всички смесвания, контакти, заемки, сливания, извори, въздействия, ние сме това, което сме. 2. „Животът, начин на употреба“ на Жорж Перек – Така, защо „Животът, начин на употреба“? Чели ли сте тази книга? Не сте? Излизала е на български може би в края на 80-те, в превод на изключителната Бояна Петрова. И сега е с нейн превод, но редактиран из основи и осъвременен. А за Перек чували ли сте? Хм. Както казах на скоро, за мен тази книга, заедно с „Одисей” на Джойс и „В търсене на изгубеното време” на Пруст, третата библия на постмодернизма. Книга – култ, изцяло ново течение в литературата, еманация на подробността. Ако дяволът е в подробностите, както гласи известната поговорка, това е най-дяволската книга на света. Списъци, изброявани, цветове, имена, хора, животни, връзки, къщи, стаи, домове, улици, градове, семейства, родове, истории, срещи, случки, минало, настояще, небе, пейзажи, цитати, невиджан поток от думи, мисли, емоции, чувства, табличци, анализи, страсти, наука, старница след страница – вакханалия на знанието и усещането. Тази книга може да се разкаже, но точно от това няма смисъл, тя трябва да се изживее, да се потопиш между реговете ѝ, да се оставиш да те носи течението от мътните води на изживяването на всеки миг на стотици животи на стотици места и в стотици ситуации. Тя е като цунами за душата. Може да се изгубиш, или да се намериш, с абсолютната увереност, че никога повече не можеш да бъдеш загубен. Ако Мартин е казал, че ако не четеш, то живееш само един чживот, а с книгите – изживяваш хиляди животи, то с „Животът, начин на употреба” с една книга, ти изживяваш всичко, което е възможно за изживяване. Книга, след която трудно се говори, но и трудно се мъчи. Животът, какъвто си го направим. Прочетете тази книга, споделете я. 3. За накрая съм оставил три книги, но обеденени в една. По няколко признака и причини. Всяка една от тях е изключителна, различна, но изследваща историята и мястото на човека в нея. „Във времена на гаснещата светлина” на Ойген Руге, „Ще се видим там горе” на Пиер Лбометр и „Резервен живот” на Лудия Димковска. Първата проследява животите на чепри поколения мъже от едно германско семейство – от войната до 21. век, втората се развива след Първата световна война, а третата в Македония преди и след разпадането на Югославия. Всяка една от тях е човешка, силна, болезнена, оригинална, разтърсваща, литературна, дълбока, изпълваща. Много рядко има в литературата толкова компресирани, плътни, издържани, блестящи книги, всяка една с повече от 500 страници. Неслучайно всяка една е печелила едни от най-престижите награди – немската награда за литература, наградата „Гонкур“ и Европейската награда за литератра. Това са три книги – романи, в цялото величие на тази литературна форма, блестящи, искрящи, граскарщи парченца литература, скъпоценни камъни с остри ръбове, които разтварят рани и душите на читателите. Трябва да се четат такива книги. Понякого ми се струва, че забравяме каква е истинската, важната цел на литературата, освен да носи забавление, накъдето тя все повече се е запътила, да засища всеичките ни сетива, да ни замисля, и най-важното – да ни прави повече човеци. Емпатията е тази тънка граница, която отделя нашата цивилизация, от цивилизацияите на зрелището, както казва Лъоса, и цивилизацияите на хаоса, потънали във фанатизъм, недоверие, необразованост и агресия. Трябва да запазим тази човешина, тя ни прави хора, и книги като тези я подхранват. Забелязахте, че няма нито една българска книга? Тази година са толкова много, книгите, които харесах, че за тях трябва да се каже отделно. Всяка една от номинираните за наградата „Хеликон“ 12 книги е чудесна, а останаха и още поне 5-6 извън номинациите. Има истински разцвет на българската литература, аз така смятам, и за тези български автори вие четете тук, на страниците на „Литературен вестник“ редовно. Моля ви, подарете книга на себе си и на близките си за Коледа. Няма по-прекрасен подарък, това е дар на светлина и обич.

Театралната 2015: нови пространства за театър, срещи и дебати

Камелия Николова

Отиващата си 2015 г. беше добра за българския театър. Въпреки че трите сериозни въпроса, които отдавна стоят пред него – финансирането, съвременният мениджмънт и естетическите политики на театрите и трупите – като цяло все още очакват своето убедително решение, то няколко особено значими събития, случили се в театралния живот през изтеклите дванайсет месеца безспорно водят към това заключение.

Появата на нови театрални пространства в София
Ето категорично най-важното събитие в областта на театъра у нас през 2015 г., което веднага бих искала да открия. Става въпрос най-вече за трите ремонтирани или новосъздадени сцени в Националния дворец на културата, които при новото му управление под ръководството на Мирослав Боршош бяха отворени за публиката. Превръщането на НДК в ключово театрално място в столицата започна ударно през май когато неговата голямата зала с четири хиляди места беше открита и като провокативно пространство за съвременни мултимедийни сценични продукции със забележителния спектакъл филм на Явор Гърдев „Квартет – Опасни връзки след края на света” от Хайнер Мюлер по Шодерло дьо Лакло. В началото на новия театрален сезон, на 26 и 27 октомври отвори врати и новият Театър „Азарян”, носещ името на големия български режисьор Крикор Азарян (1934-2009). Всъщност това е напълно обновената и снабдена със съвременна сценична и осветителна техника Зала 2 на НДК, която през последните две десетилетия беше затворена. Освен чудесния съвременен вътрешен дизайн на цялото пространство (автор Никола Тороманов), чийто фокус е голяма видеостена, от която самият Коко (както приживе го наричат всички) внимателно наблюдава влизащите с характерното си едновременно иронично и печално изражение, другият жест на професионален респект и творческа приемственост към Крикор Азарян е откриването на театъра с премиерата на „Чайка” на Чехов – любимия автор и любимата пиеса на режисьора. Постановката отново е на Явор Гърдев в обичайното тясно сътрудничество с Никола Тороманов. Двата спектакъла на Явор Гърдев – „Квартет – опасни връзки след края на света” и „Чайка” не само впечатляващо отбелязват откриването на новия софийски театър „Азарян” и новите (и театрални) възможности на Зала 1 на НДК, но и сами по себе си остават най-значимите събития като естетически факти в театралния живот у нас през 2015 г. Основното им достойнство, което тук искам да подчертая (двата спектакъла вече подробно са коментирани на страница „Сцена” в бр. 21 от 3-9.06.2015 и бр. 35 от 4-11.11.2015 на АВ), е гръзкият, изобретателен и убедителен начин, по който те не просто се разполагат в новите огромни театрални пространства, а ги превръщат в същностна и неотделима част от естетиката си. Само две седмици след откриването на театър „Азарян” на територията на НДК стартира и трето театрално пространство, наречено находчиво ДНК. Намерението е то да бъде нова мултидисциплинарна сцена с фокус върху съвременния танц и перформанс, като целта му е да дава възможност преди всичко за подготовка и представяне на спектакли на независими театрални трупи и артисти. ДНК беше открито с новата премиера „Математика на сърцето” на Сдружение „По действителен случай” и в краткото си съществуване до днес вече показва някои от другите проекти, спектакли и имена на независимата сцена у нас като Derida Dense Center, Иво Димчев и Галина Борисова. Най-значимото събитие в новооткритото пространство досега е домакинството му на част от спектаклите, включени в програмата на юбилейното пето издание на Фестивала на свободния театър АСТ, който се проведе от 19 до 22 ноември под мотото „Пето измерение”. Освен фестивалните представления, концертите на различни групи след тях, в ДНК се състояха и дебати върху актуални въпроси на независимите артисти, *open space* дискусията „Пето измерение на културните политики”, уъркшоп със студенти по театрознание от НАТФИЗ и др.

Много силната международна програма на МТФ „Варненско лято”
Друго запомнящо се театрално събитие на отиващата си 2015 беше изключително силната международна програма на 23-ото издание на Международния театрален фестивал „Варненско лято” (1-11 юни). Тя включваше шест спектакъла – „Орхидеи” на световноизвестния режисьор Пипо Делбоно, „Емилия Романя Театро Фондационе/Компания Пипо Делбоно“, Модена, Италия; „60-те: Златните години”,



„Квартет – Опасни връзки след края на света” от Хайнер Мюлер, спектакъл-филм на Явор Гърдев, Зала 1, НДК

режисьор Ян Микулашек, „Дивадо на забрадли“, Прага, Чехия; „Жизнено пространство”, идея Якоп Албом, Stichting Pels/Якоп Албом, Амстердам, Холандия; „Дистанция”, идея и хореография Луис Марафа, Marrafa VZW, Брюксел, Белгия, и два спектакъла от програмата *NT Live* за сезона 2014/2015 на Националния театър в Лондон – „За мишките и хората” по едноименния роман на Джон Стайнбек и „Големият въпрос” от Том Стопард с режисьор Николас Хайтнър.

Тези шест спектакъла оригинално и убедително представиха пред българската публика не само няколко от най-добрите заглавия в момента на световната сцена, но и основни актуални посоки и видове театър в днешното сценично изкуство. В тях особено отчетливо проличава доминиращото предпочитание на съвременния театър и на хората, които го правят, да общуват със своята публика чрез разказването на лични истории и споделянето на биографии, да търсят път към другите и да говорят за важните въпроси на човека и света днес през фокуса на лично преживяното.

„Орхидеи” на Пипо Делбоно беше един от най-силните и въздействащи примери за тази водеща тенденция в съвременния европейски театър. Провокативният и нестандартен италиански театрален и филмов режисьор, актьор и автор, с когото българската публика се среща за първи път, както винаги в своите гръзки и дълбоко емоционално поразяващи сценични перформанси, създавани след средата на 90-те (когато се разболява от СПИН и прекарва известно време в психиатрична клиника за лечение на депресията, в която изпада) и в този свой спектакъл изпитва непреодолима потребност да говори за чудото и красотата на живота, за който стои смъртта. В „Орхидеи” той насочва погледа ни към радостта на съществуването само по себе си, към несравнимото с нищо друго опиянение да си жив, присъстващ, чувстващ. Спектакълът с виртуозна откровеност разгръща пейзажите на преживянето на Пипо Делбоно на смъртта на собствената му майка едновременно като лична загуба и като екзистенциално, общовалидно, космическо събитие. Той смесва живо актьорско присъствие, прожекции на документални кадри, природни гледки и филми, музика, танц и светлинни композиции, за да покаже целия необятен спектакър от емоции и мисли, изпъннали съществуването на режисьора. Тези емоции и мисли за истинската радост от живеенето само по себе си преди изтпяването и смъртта намират израз в четенето на текстове и спонтанното свободно танцуване на сцената на самия Пипо Делбоно, в невероятно автентичното им физическо преживяване от изпълнителите от трупата му, включваща непрофесионални актьори, в безкрайни препратки, асоциации и цитати от любими автори. Театърът на Пипо Делбоно и специално „Орхидеи” отхвърля студената забързаност и философията на успеха на всяка цена на днешния свят, отдалечаващи човека от истинската му същност, след него зрителят си тръгва сдобрен със света и завърнал се към радостта от живеенето.

„60-те: Златните години” на най-значимия млад режисьор в момента в Чехия Ян Микулашек и на една от водещите театрални компании в страната „Дивадо на забрадли” също е спектакъл, изграден върху лична история – биографията на кинорежисьора и сценариста дисидент Павел Юрачек, една от емблемите на Новата вълна в чешкото кино през 60-те години на XX век. Ян Микулашек, известен със своята пристрастеност към киното и смесването на театрални и киноелементи в авторските си представления, заедно с граматурга Дора Веценикова използва дневниците на Юрачек, съвременник на Вацлав Хавел, на Иржи Менцел и на Милош Форман от „златните години” на чешкото кино и на Пражката пролет, за да създаде ярък и откровен политически

спектакъл за комунистическото минало чрез изобретателно и въздействащо визуално представяне на личната драма и разпад на една талантива личност, отказала да прави компромиси. Много награвдаваният виртуозен спектакъл „Жизнено пространство” от Холандия на изключителния режисьор и пантомимен артист Якоп Албом смая българската публика с невероятното майсторство и техническо съвършенство на изпълнителите и едновременно с това с богатството и дълбочината на своите инвенции и препратки. Представлението е блестяща реплика на знаменития филм на майстора на фарсовата комедия от епохата на нямото кино Бъстър Кийтън „Плашилото” (1920), създадена чрез смесването на пантомима, танц, акробатика и илюзионистки и визуални ефекти. В спектакъла на Албом и актьорите му прочутото намигване на Кийтън към човека от 20-те години на XX век, повярвал, че техническият прогрес ще реши всичките му проблеми, добива неочаквана свежест и актуалност, препращайки към днешната ни зависимост от новите технологии.

Гостуването на „Юда” на „Мюнхнер Камершпиле“, осъществено от Световен театър в София и Гьоте институт

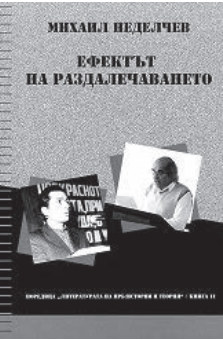
Спектакълът „Юда” от Лот Векеманс на световноизвестния режисьор Йохан Симонс и „Мюнхнер Камершпиле“ (Мюнхен, Германия), показан в програмата на Световен театър в София 2015, както и съпътстващата го Кръгла маса „Евангелието на Юда”, организирана от Гьоте Институт, е друго ярко театрално събитие, което столичната публика ще запомни. „Юда” също е спектакъл, разказваща лична история. Създаден по пиесата на съвременната холандска авторка Лот Векеманс, изградена върху откритото в края на 70-те години на XX век „Евангелие от Юда” (коптски превод на гръцки оригинал, създаден около 160-170 г. сл. Хр.), тя не се занимава с нови опити за търсене на истината за Юда и неговото съдбовно за християнския свят претелствство, а предостава възможност на днешните зрители да чуят един възможен личен разказ на Юда за неговата собствена история и превръщането му в persona non grata, в личност, шестваща през вековете като емблема на най-долните човешки страсти.

Разширяване на дискусияното театрално пространство

Ето един факт, който също трябва да бъде открит като важно събитие на театралната 2015. През нея не само се проведеха няколко особено важни театрални дискусии, кръгли маси и теоретични семинари, но и като цяло отдавна съществуващата необходимост от повече и по-широко пространство за театрални срещи и дебати започна да се реализира все по-редовно и естествено. Сред значителната дискусийна активност по различни въпроси на театъра и мястото му в живота на съвременното общество и глобалния свят трябва да бъдат открити множеството и различни дискусии и семинари, свързани с новата полска драма и Световната година на полския театър в НАТФИЗ, СУ, НБУ и др., Международна кръгла маса „Театърът – нови енергии” в рамките на МТФ „Варненско лято” 2015, вече споменатата Кръгла маса на Гьоте институт и Световен театър в София „Евангелието на Юда” по повод спектакъла „Юда” на „Мюнхнер Камершпиле“, в която участва и специално присигналият от Университета в Аугсбург, Германия проф. Грегор Вурст, работил повече от десет години по възстановяването на намерения ръкопис, театралният панел на Международната конференция на Института за изследване на изкуствата към БАН „Да преосмислим европейската културна история на XX век”, дискусиите в рамките на Фестивала на свободния театър АСТ и на фестивала на съвременния танц и перформанс „Антистатик”. Като специален акцент сред множеството дискусии и дебати за театъра през 2015 г. искам да отделя организираната от категра „Театрознание” в НАТФИЗ и сектор „Театър” в Института за изследване на изкуствата към БАН научна конференция „100 години от рождението на професор Любомир Тенеб”, с която двете основни звена, в които е работил известният театровед и емблематична фигура на българското театрознание, отбелязаха неговия юбилей.

Пълните салони и няколко силни спектакъла
на субсидирани театри и независими трупи (освен вече спенатите дотук), които се появиха в последните седмици и първа ще бъдат коментирани, са още едно убедително театрално събитие на отиващата си 2015.

Книгите на 2015 година - изборът на АВ



Михаил Неделчев, „Ефектът на раздалечаването. Студии върху литературата на Народна република България“, изд. „Кралица Маб“, Департамент „Нова българистика“ на НБУ, С., 2015, 396 с., 15 лв.
Литературоведското бижу на 2015-а. В светлините му се открояват различните образи на Михаил Неделчев през годините му на критик и историк на литературата на Народна република България. Сборна книга, побираща студии за социалистическия реализъм и неговите алтернативи, за годините на литературата (1962, 1968, 1989), за К. Павлов, Фотев, Теофилов, Н. Кънчев, Биньо Иванов... Но и авторефлексивна книга, коментираща собствените си прочити, основания, интуиции и пози на младостта. Това е нагледна демонстрация как работи подходът на литературноисторическата реконструкция в полето на НРБ-литературата, а личността на Михаил Неделчев е гарант за едно литературознание, увлекателно като роман.



Петър Чухов, „Сбогуване с нарцисизма“, изд. „Жанет 45“, ПЛ., 2015, 72 с., 12 лв.
55 стихотворения. Това можеше да бъде заглавието на най-новата книга на Петър Чухов, ако държеше да си играе с кабалата на собствените си години, както правят някои живи и не толкова живи класици. Но Чухов нехае за тези жестове и прави точно обратно – радикално се сбогува с нарцисизма. Не толкова обаче с предполагаемия нарцисизъм на своя автобиографичен лирически герой, колкото с нарцисизма на поезията, на поетическия език. И какво става с този език в тази книга? Безмилостно е оголен, почти обезметафорен, светец до кост в лекотата и чистотата на изричането си. Читателят ту се усмихва, ту се смее на глас понякога, впримчен в ироническите пируети на почерка, но често изведнъж хлътва в трагическо прозрение, изправен пред слепия хоризонт на съществуването, наред самата болка, сам.



Аксиния Михайлова, „Смяна на огледалата“, ИК „Жанет 45“, ПЛ., 2015.
Порядъкът, върху който е построена книгата, препраща към двойно утвърждаване. Утвърждаване от мястото на героинята: „Искам да ме има“, но и утвърждаване от страна на другия, неизменната благодат на любовта, която заявява с Августин „Volo ut sis“ („Искам да те има“). Тогава, след това двойно „да“, след това двойно раждане на любовта и поетичния образ, може да получиш жизнения шанс да изхвърлиш старите огледала и да окачиш новите. С любовните си поеми Аксиния Михайлова подновява правото ни да обичаме – да катастрофираме и да си позволим свободата наново да изпитаеме познатата страст. Привлечени сме от един глас, който зове в тази поезия от разстояние, и докато четем, се появява усещането, че сме се приближили невъзможно много.



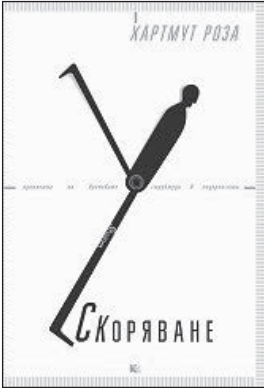
е. е. кърмингс, „сърцето ти нося (в сърцето си го нося)“, ИК „Жанет 45“, ПЛ., 2015, прев. Манол Пейков
Скобите на е. е. кърмингс показват как човешката логика не може линейно да обхване заедно цялата фактология, всичко казано и премълчано, да бъдат съгласувани множеството гледни точки в една-единствена целукупна човешка общност. На преден план излиза въпросът за епистемологическата достъпност на реалността, дали нещо съществува или не и как са се разпадали основанията на човешката рационалност. Самото слово е разполовено, за да покаже задълбочаващото се разделение в „здравия разум“: спор за това кое е цялостно и кое е представено частично. Преводачът Манол Пейков е бил изправен пред бунта на един поетичен език спрямо самия него. Труден преводачески опит, но доведен до успешен край.



Ангел Игов, „Кротките“, изд. „Жанет 45“, ПЛ., 2015, 195 с., 15 лв.
Един роман, който се връща към травматичната за поколения българи история около Народния съд и без да морализаторства или съди, без излишна патетика показва съдбовния характер на случилото се и дозата случайност, белязала изборите на малките хора. Специално внимание заслужава финалът, изваен език, който умело сменя регистри, гледни точки и пулсира между поетичното и достоверното.



Елена Алексиева, „Жертви на любовта“, изд. „Факел експрес“, С., 2015, 180 с., 11 лв.
След първия сборник с пиеси на Елена Алексиева „Ангелски огън“ (2014) излезе от печат и новата ѝ книга с монодрами, която включва „Глас“, „Мадам Мишима“ (и двете вече поставяни на сцена) и „Жертви на любовта“. И трите пиеси са силно интертекстуални и предизвикателство към читателя или евентуалния зрител, които трябва да напасват нишките и да установяват традициите, в които всяка от тях се вписва, наслаждавайки се на прецизния и богат език.



Хартмут Роза, „Ускоряване. Промяната на времевите структури в модерността“, превод от немски Светла Маринова, ИК „КХ – критика и хуманизъм“, С., 2015
Авторитетният труд на Хартмут Роза бе издаден на български точно десет години след появата си. Широкомащабното изследване, донесло международно признание на автора си и превърнало се в една от най-обсъжданите книги в хуманитаристиката от последните години, дава ключ за разбирането на промените в съвременния свят чрез изследването на времевите структури. То засяга както социалния и политическия, така и индивидуалния опит, и дефинира с оксиморонното определение „бясно бързаш застой“ настоящето, в което някога последователните исторически форми съществуват едновременно, биографичният режим се е превърнал в непредвидим живот, а идентичността може да бъде само ситуативна. Книгата на Роза е солиден научен труд, но е и интригуващо четиво за всеки, който търси причините за усещането за криза, белязало съвременното съзнание.



А. С. Байът, „Обладаване“, превод от английски Димана Илиева, превод на стиховете Ангел Игов, Валентин Кръстев, изд. „Азата – А“, С., 2015
„Обладаване“ може да се определи като класически постмодерен роман, реконструиращ една отминала епоха с ерудиция, ирония и множество интертекстуални препратки. Сюжетът преплита два времеви пласта (XIX и края на XX в.), както и две огледални любовни истории, и се гради върху детективско-научното дирене на писма и ръкописи. Романът представя няколко нива на прочит – той е едновременно любовна история, историческа реконструкция, разказ (ироничен) за порядките в научните среди, но и за обесивността на научната страст. Текстът побира и множество стихове, важна част от тъканта на сюжета и смисъла, и това, заедно с интертекстуалната му сложност, го превръща в преводаческо предизвикателство – може би заради това романът, появил се през 1990 г. и отдавна наложил се като важна творба на съвременната английска литература, се публикува у нас 25 години по-късно. За щастие, българските преводачи на книгата са се справили успешно със сложността на задачата си.



Георги Марков, „До моя съвременник. Есета“, С., Фондация „Комунитас“, 2015.
Есетата на Георги Марков в издадената под съставителството на Тони Николов книга са четени по радио „Дойче веле“ в периода 1974-1978 г. и повечето от тях се публикуват за първи път. Това – технически погледнато. А като съдържание – сборникът допълва и разширява многократно теми, разисквани в прочутите „Заочни репортажи за България“, внася и такива, които отсъстват там. Великолепен начин да си припомним един от големите български писатели, но и мислители от близкото минало.



Цветан Тодоров, „Тоталитарният опит. Човешкият отпечатък“, том 1, превод от френски Зорница Павлова, С., Изток-Запад, 2015.
Очерците и етюдите в тази книга са писани в продължение на две десетилетия след падането на Берлинската стена. Ядрото на книгата са обширни и философски обогрени портрети на Роман Якобсон, Михаил Бахтин, Реймон Арон, Примо Леви и Жермен Тийон, към които Тодоров добавя обзорни студии за социални и естетически явления, родени в тоталитарните общества.



Надежда Рагулова, „Когато заспят“, художник Свобода Цекова, изд. „Жанет 45“, П., 2015.
„Когато заспят“ е зряла, пластична и концептуална книга, в която нивото на експеримент и нивото на овладяност на езика се допълват, така че пред себе си имаме висока проба поезия на български. Инфантилните регистри у Рагулова тук изкрystalлизират в тъмната стая на поезията, в която субектът и езикът са в семиотичното пространство на собственото си създаване, а границите между сън и будност, възвишено и ужасяващо, ед. и мн. ч. търпят неочаквани обрати. Черния Петър, градските лекгенди и други страшни истории са рамката, през която модулациите и гънките на поетическия език минават, за да ни държат нащрек.



Ани Илков, „Подготовка за напускане на сърцето“, УИ „Св. Климент Охридски“, С., 2015.
Постапокалиптична и антиутопична, стихосборката на Ани Илков ни хвърля в свят, в който са настъпили антропоморфни изменения – биологичните видове и поетичните форми мутират, хибридизират се, виртуализират се. Възвишеност и пустота вее в тази поезия наред космически пейзажи и тоалетни, сред къртове-орли и човекоглави-пльхове. Талантът на Ани Илков изтласква битиен ужас и самоирония в ритъма на сърцето с неговата (не)подготвеност при излизането на усвоеното и смисъла.

До „Литературен вестник“ от 1990 (Велико Търново)
Копие: Никола Инджов (София)

Уважаеми първообраз!
Скъпа зелена глава на литературата!
Баща ли си ми, майка ли си ми – не вярвам да излезе вярно, но ти пиша, защото иде моята 25-годишнина и ти дължа спомен.
Да се изясним. Ти започна във Велико Търново като наследник на тамошния алманах „Янтра“, който Съюзът на писателите вече не можеше или не искаше да издава. Успя да излезеш в няколко броя, не като седмичник, появяваше се веднъж на две седмици. Хубав, грозен ли беше – историята да каже, но после твоята община реши да продаде името ти на синдиката, който издаваше вестник „Демокрация“. Така на 11 февруари 1991 г. в София се появи моят първи брой – „Литературен вестник“ с черната глава.
И тук започва драмата. Не е много ясно – ти спря ли да излизаш тогава, или продължи да се печаташ със същото тяло, но с черна глава? Ще задам въпроса иначе: аз твое продължение ли съм, или съм нов, различен „Литературен вестник“? Виж сега, уважавам краткия спомен за теб, но ти не си аз. Или аз не съм ти. И не заради променения собственик, различните редактори и другия град на издаване. По-важното е, че при мен след 1991 г. дойдоха новите автори, новият език и новата публика. Прочети манифеста ми в първия брой – „Литературен вестник днес“ (има го в интернет, ако ползваш) и ще разбереш повече за разликите между теб и мен.
Остани в 1990-а. Чакай литературната история да се потопи в късото ти течение и не унивай – аз те помня. А при скорошното отбелязване на 25-годишния ми юбилей изрично ще ти благодаря. Желая ти спокойна литературноисторическа Коледа!

От „Литературен вестник“ (София)

До участниците в шоуто „Ръкописът“ по Канал 1, БНТ

Състезатели с неизвестни романи!
Съблазнени от камерите фантазори!
Спринтьори на къси изречения!
Бегачи на дълги паузи!
Писачи с хронометър в ръка!
Герои на един снимачен ден!
Сега разбрахте ли как не се става писател?
Желаем ви творческа, ръкописна Коледа!

От клуб „Бързи, смели, сръчни“ при СБП

До проф. Лъчезар Филипов, зам.-директор на Института за космически изследвания на БАН, организатор на XI научна конференция на тема „Космос, екология, сигурност“, където за първи път в София се показва мумия на същество от извънземен произход!

Г-н професоре, чухме, че разни критици предлагат да Ви завържат група докторанти, научният съвет да Ви се изреди с камшици, оплетени от нанотръби, докато хор от гл. асистенти Ви чете извадки от bulgarian science problems. Ние пък мислим, че сте на прав път. У нас твърде много се подценяват космическите изследвания, въпреки че всеки българин поне веднъж в живота си е виждал извънземен същество. Освен това тази година спряха вноса на доста важни лекарства за психичноболните, генериците не са добри, така че – все повече ще се разширява аудиторията, която е виждала зелени човечета. Ще помогнат за това и медиите. Те, както винаги, разбират от сензации. Не случайно по Вашия повод говориха много, а за въпросното спиране на лекарствата не се спомена.

Депешите на ЛВ

До Президента на Република България Росен Плевнелиев

Г-н Президент,

Разбрахме от програмата на Столичен куклен театър, че на 25.12. (Коледа), от 11 часа ще вземете участие в постановката за деца „Снежната кралица“ по Х. Кр. Андерсен. Това не Ви е дебют, напротив, често създавате усещането, че сте марионетка. Само една забележка, в интерес на илюзията, ако може да не се натрапва чак толков Кукловода. Много се вижда вече!

До господин Главния прокурор на Републиката Копие: До министър-председателя

Високоуважаеми Обвинител № 1, Понеже научаваме, че сте най-върховният човек в държавата, молим да вземете мерки относно образоването на Вашите подопечни. Във връзка с това предлагаме:
1. Всички магистрати да се задължат да четат поне по една книга на месец, която не е Наказателно-процесуален кодекс. Считаме за подходящо да се започне с „Винету“, после – по списък.
2. Начело на списъка да стои Вашата книга, която още не сте написали, но ще напишете.
3. При избора на представители във Висшия съдебен съвет от прокурорската, но и от останалите квоти, кандидатите да наизустяват от Вашата книга и да рецитират изразително две глави – „Как станах главен прокурор“ и „Как да обвиниш политик или мафиот така, че да не бъде осъден“. Вярваме във Вашата прозорливост и доброжелателност! Справедлива Коледа!

Братя Галеви и Сестри Ченалови, докато четем, съответно – в Градската библиотека на Дубай и в Народната в София



Рис. Александър Байтошев



Рис. Александър Байтошев

До Слави Трифонов, автор на четвърта книга

Колега Трифонов, Браво! Вие доказахте, че сте най-добрият устен писател на България! Вие сеете слово, а Ваши служители като Иво Сиромахов вървят след Вас, събират и записват, за да избуи хиляден тираж. Тираж като фураж за гладните читатели. По-важното е обаче, че Вие понесохте изпитанието на „четвъртата книга“. Преминахте Рубикона на четвъртото причастие, така да се каже, а и иначе. След „За стърчането“ (2002, със скриптор Л. Дилов – син), след като готвихте и записвахте със Звездев, след един забележителен във всяко отношение литературен старт, за който не протече дебат, но потекоха парични потоци, в които се къпеха златните патета на успеха, Вие затвърдихте мнението на критиката. А то е, че след като в България най-успешните писатели не пишат, а говорят, ние се връщаме стремително към най-добрите години на българското средновековие. Устната литература е нашата най-истинска литература. А членството Ви в Съюза на българските писатели е гарантирано.

От клуб „Говорещи писатели“ при СБП

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ: Юлия Кръстева (Париж), Богдан Богданов (София), Кристиан Редер (Виена), Боян Биолчев (София), Ханс Улрих Рек (Кьолн), Никола Георгиев (София)

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: Амелия Личева (гл. ред.)
Егвин Сугарев, Георги Господинов, Пламен Дойнов, Йордан Ефтимов,
Ани Бурова, Бойко Пенчев, Камелия Спасова, Мария Кадинова,
Силвия Чолева, **Малина Томова**
Художник: Александър Байтошев
Печат: „Нюзпринт“
ISSN 1310 - 9561

Адрес: СОФИЯ 1000 ул. „Цар Шишман“ 7
Банкова сметка: BG56BPBI79401049389602, BIC - BPBIBGSF
Юробанк И Еф Джу България
Издава Фондация „Литературен вестник“

http://litvestnik.wordpress.com; www.bsph.org/litvestnik
ВОДЕЩ БРОЯ Регколегиата